

máj 2020

novinky z radnice

život a kultúra trnavy

mesto trnava ■ ročník XXXI ■ číslo 4 ■ nepredajné!

Pavol Tomašovič

Kultivácia úcty

Dominujúcou témou tohto roka vo verejnej diskusii je koronavírus. Okrem zvýšenej prevencie, strachu, potrebných opatrení na jeho elimináciu a ťažkostiam so samotým ochorením vniesol do spoločnosti aj niekoľko ďalších tém na premýšľanie.

Jedna z nich sa spája s údajným miestom prvého výskytu tohto vírusu, čínskym mestom Wu-chan. V roku 2017 sa v tamojšom špičkovom laboratóriu na výskum vírusov a baktérií začal s vedeckým nadšením realizovať projekt zameraný na tvorbu obranných protilátok pri vírusovej či bakteriálnej infekcii. Kuriózne, práve v tejto čínskej oblasti bola zaznamenaná prvá obeť koronavírusu. Treba dať bokom špekulácie a dohady, že vírus bol umelo vytvorený, no zaujímavý a poučný sa stáva práve vzniknutý rozpor.

Rozpor idey zdokonaľiť medicínsku liečbu a reality, ktorá je v konečnom zúčtovaní iná. Niekoľkokrát sa v histórii ľudstva potvrdilo, že aj dobré úmysly sa môžu skončiť nezdarom i tragicky. Aj preto by v procese ich vzniku, príprav na realizáciu a hlavne pri ich presadzovaní mali byť ustavične vystavované nielen dostatočnej korekcii a kontrole, ale aj zabezpečeniu pred možným zneužitím či zlyhaním ľudského faktoru.

Inak sa výsledky snáh minú s cieľom, ale čo je horšie, môžu vzniknúť väčšie škody, než sú tie, ktoré sa mali odstrániť. Platí to aj o presadzovaní ideí, nápadov a predstáv pri spravovaní spoločnosti.

Druhá téma, ktorá súvisí s epidémiou, sa týka nás a nášho myslenia. Často vďaka vzdelaniu a dostupným informáciám podliehame ilúzii o svojej zrelosti, múdrosti a nenahraditeľnosti.

Veríme v neustály rozvoj a trh a prehliadame vnútorné ľudské limity. Stačí pritom jedna neviditeľná kvapôčka či baktéria a celý kolos, pýcha živých organizmov – človek, sa stáva zraniteľným. Nehovoriac o panike myslenia odporujúcej zdravému rozumu. Čím viac vstupujeme do poznania mikrosveta a makrosveta, tým viac nás porozumenie upozorňuje, že naša pýcha a nadradenosť nie sú namieste.

Sme súčasťou sveta, kde síce svojou lokálnou činnosťou ovplyvňujeme celok,

avšak prúd bytia a tep života nie sú plne v našich rukách.

Bolo by preto lepšie, keby sme sa namiesto paniky riadili logikou života v prírode. Hľadaním súvislostí, symbiózy spolužitia a dôležitosti harmónie. Príkladom nám môže byť napokon aj samotná prichádzajúca jar. Pučiace stromy, sýtozelená nanovo vyrastená tráva, spev vtákov, bzukot hmyzu a čoraz teplejšie lúče slnka. Pozitívne dotyky a stopy bytia nám môžu prinavrátiť spolupatričnosť a prirodzenú úctu k ľuďom a životu, ktorý nás presahuje a zároveň nám umožňuje byť.

NOVINKY Z RADNICE

Život a kultúra Trnava

Vydavateľ: Mesto Trnava

IČO: 00313114

Evidenčné číslo: EV 2899/09

ISSN 1339-8989

Náklad 5 000 ks

Šéfredaktorka: Elena Ursinyová

Redakčná rada: Dušan Vančo, Martin Jurčo,

Miroslava Kuracinová Valová

Redakcia: Mestský úrad, Trhová 3

917 71 Trnava

Číslo telefónu: 033/32 36 105

E-mail: elena.ursinyova@trnava.sk

Grafická úprava: Andrej Grossmann

Tlač: Ultra print

Pluhová 49, 831 03 Bratislava

Periodicita vychádzania:

desaťkrát do roka, august / september

a december / január ako dvojčíslo

.....

Novinky z radnice nájdete

aj na nzs.trnava.sk

(vm)

Statočná Trnava zatiaľ drží koronavírus na uzde.....

Trnavčania môžu opäť nakupovať na trhovisku na Spartakovskej

Od 24. apríla 2020 je otvorené trhovisko na Spartakovskej ulici pri Mestskom zimnom štadióne. Čas predaja je od utorka do soboty medzi 7.00 a 13.00 h. Pracovné dni medzi 9.00 a 11.00 h sú na základe nariadenia Úradu verejného zdravotníctva SR vyhradené pre ľudí vo veku nad 65 rokov. Návštevníci budú vstúpiť na trhovisko iba s nasadeným rúškom. Medzi jednotlivými predajcami i medzi zákazníkmi musí byť dodržaná dvojmetrová vzdialenosť. Pohyb zákazníkov v areáli trhoviska bude jednosmerný, vstup i výstup budú regulované. Na trhovisku bude zakázané konzumovať potraviny a nápoje. Vzhľadom na rozlohu trhoviska je na mieste povolených maximálne sto zákazníkov naraz.

Vonkajšie športoviská na Slávií a Lokomotíve sú už otvorené

Po avizovanom uvoľnení preventívnych opatrení Vládou Slovenskej republiky a na základe podmienok stanovených Úradom verejného zdravotníctva SR sú v Trnave od 22. apríla 2020 otvorené vonkajšie športoviská na Rybníkovej ulici (areál Slávie) a na Ulici Juraja Slotta 45 (areál FK Lokomotíva). Otvorené budú od 12.00 hod. za podmienok, ktoré vo svojom nariadení z 21. apríla určil Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. Návštevníci budú môcť na športoviská vstúpiť iba s nasadeným ochranným rúškom a musia medzi sebou dodržiavať minimálne dvojmetrový odstup. Dovoľené sú iba bezkontaktné športy. Ihriská na kolektívne športy sa môžu využívať len na individuálny tréning.

Prítomnosť obecnstva nie je povolená a z preventívnych dôvodov nie sú k dispozícii toalety, šatne ani pitné fontány.

Trnava ako prvé krajské mesto otestovala všetkých zamestnancov zariadení sociálnych služieb a mestskej polície

Zamestnanci trnavských zariadení sociálnych služieb, príslušníci Mestskej polície mesta Trnava, pracovníci mestskej nocľahárne, ubytovne a mestskej polikliniky už v apríli prešli testovaním na nový koronavírus. Testovaní boli všetci zamestnanci, ktorí prichádzajú do kontaktu s klientmi a všetky testy vykonané do uzávierky tohto vydania boli negatívne. Preventívne testovanie sa bude pravidelne opakovať. „Sme prvé krajské mesto, ktoré takéto testovanie pre zamestnancov v prvej línii starostlivosti o seniorov zabezpečilo,“ hovorí primátor Peter Bročka. „Testy sme robili vo vlastnej réžii, nečakali sme na pomoc od štátu, pretože čas hrá v tejto situácii veľkú rolu. Preventívne opatrenia, ktoré sme

podnikli od prvých dní mimoriadnej situácie, sa ukázali byť správne. Zvyšok záleží na zodpovednosti ľudí.“

V Zariadení pre seniorov na Ulici Terézie Vansovej a zariadeniach opatrovateľskej služby na Hospodárskej a Coburgovej ulici platí od 6. marca 2020 zákaz návštev a sprísnený hygienický režim. Klienti sú chránení pred potenciálnym rizikom pri kontakte s verejnosťou, stýkajú sa len s personálom za sprísnených hygienických pravidiel. Negatívne výsledky testov na ochorenie COVID-19 mali aj všetci príslušníci trnavskej mestskej polície.

Matrika, ohlasovňa pobytu a pokladňa na mestskom úrade sú už otvorené každú stredu

Po úplnom uzavretí Mestského úradu v Trnave v rámci preventívnych opatrení na obmedzenie šírenia ochorenia COVID-19 sú od 15. apríla 2020 každú stredu od 9.00 do 14.00 h za sprísnených hygienických podmienok otvo-

rené matrika, ohlasovňa pobytu a pokladňa MsÚ na Trhovej 3. Pred vstupom do budovy MsÚ sa bude klientom merať telesná teplota na čele. Vstupovať bude možné iba po jednom na vyzvanie zodpovedného zamestnanca úradu. Vstup je povolený iba s rúškom či inou vhodnou ochrannou tváre, pri dverách bude k dispozícii dezinfekcia na ruky. Dovoľujeme si upozorniť, že overovanie podpisov sa za súčasných okolností na mestskom úrade nevykonáva. Ostatné pracoviská mestského úradu ostávajú pre verejnosť zatvorené, zamestnancov je možné kontaktovať telefonicky alebo e-mailom.

Rodičia žiakov môžu v dotazníku vyjadriť svoj názor na spôsob zabezpečenia vyučovania počas mimoriadnej situácie

Počas uzavretia škôl a školských zariadení v rámci prevencie šírenia koronavírusu volia školy alternatívne spôsoby pokračovania vzdelávacieho procesu. Presná podoba výučby záleží na konkrétnej škole. Mesto Trnava chce získať spätnú väzbu od rodičov školákov, ktorí navštevujú základné školy v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti, a preto pre nich pripravilo dotazník v elektronickej podobe.

„Zaujíma nás, ako sa jednotlivé školy postavili k výučbe počas týchto neobvyklých okolností a akým spôsobom plnia pokyny od mesta a ministerstva,“ povedal vedúci odboru školstva, mládeže a športu Mestského úradu v Trnave Michal Špernoga. „Chceme zistiť, čo je prípadne potrebné zlepšiť, aby mali naši žiaci čo najlepšie podmienky na vzdelávanie aj v domácom prostredí.“

Dotazník je k dispozícii online na webovej stránke mesta www.trnava.sk do 10. mája 2020, odpovede v ňom sú anonymné.

Trnava spúšťa mobilnú aplikáciu na podporu informovania občanov o nových opatreniach súvisiacich s koronavírusom

Aktuálne a relevantné informácie sú dôležité za každých okolností, no v mimoriadnej situácii, v akej sa práve nachádzame, sú nevyhnutnosťou. Mesto Trnava preto k svojim informačným kanálom pridáva ďalší – mobilnú aplikáciu s názvom Trnava. Prostredníctvom nej bude informovať verejnosť o nových opatreniach súvisiacich s koronavírusom, ktoré sa týkajú života v našom meste.

Mobilná aplikácia Trnava je k dispozícii zadarmo pre iOS aj Android. Samospráve ju na dva mesiace darovala spoločnosť PERRY SOFT, ktorá ju počas koronakrízy bezplatne poskytuje slovenským mestám v rámci platformy Správy o meste. V zjednodušenej verzii aplikácie je možné prijímať správy od mesta a obracať sa naň so svojimi otázkami či podnetmi. V prípade, že budú mať Trnavčania o mestskú mobilnú aplikáciu záujem, samospráva po vypršaní bezplatného používania zväži, či bude v tejto forme informovania pokračovať, a pripraví súťaž na dodávateľa tejto služby.

„Za terajšej situácie využívame čo najviac spôsobov, ako ľuďom sprostredkovať informácie. S našimi obyvateľmi veľmi intenzívne komunikujeme prostredníctvom sociálnych sietí a webovej stránky, kde sme zriadili aj tzv. chatbot, teda automatizovanú službu, ktorá návštevníkom odpovedá na otázky ohľadne koronavírusu. Správy verejnosti sprostredkovaná Mestská televízia Trnava, spolupracujeme s lokálnymi i celoslovenskými médiami, dôležité informácie nájdú čitatelia v našom magazíne Novinky z radnice – v tlačenej i online verzii, využili sme dokonca aj možnosť operátorov

a rozposlali sme Trnavčanom niekoľko informačných SMS správ. Okrem toho sme im, samozrejme, k dispozícii telefonicky i cez e-mail,“ povedal primátor Trnavy Peter Bročka. Samospráva počas trvania preventívnych opatrení spustila kampaň Statočná Trnava. Vizuality kovbojov ukrytých za rúškami bojujúcich proti koronavírusu majú okrem informačnej funkcie povzbudiť Trnavčanov a dodať im optimizmus pod heslom „Spolu to dáme“.

Predvolania na útvary mestskej polície sú obnovené

Od 23. apríla 2020 si môžu nájsť vodiči, ktorí porušili pravidlá cestnej premávky, za stieračom svojho vozidla informáciu o tom, aby sa dostavili na Mestskú políciu mesta Trnava. Predvolania na útvary MsP 2 boli od 13. marca z preventívnych dôvodov dočasne pozastavené. Aktuálna situácia umožňuje obnoviť návštevy občanov v sídle mestskej polície na Trhovej 2 a dodatočne riešené budú aj skoršie predvolania, ktoré boli v čase opatrení prechodne odložené.

Otvorené sú už aj všetky zberné dvory

Uvoľnenie preventívnych opatrení ohľadne koronavírusu zo strany Vlády Slovenskej republiky umožnilo aj otvorenie zberných dvorov v Trnave. Od pondelka 27. apríla sú všetky opäť v prevádzke v bežných časoch, teda od pondelka do piatku medzi 13. a 19. hodinou a v sobotu od 9. do 19. hodiny. V platnosti ostávajú všetky hygienické opatrenia. Vstup je možný iba s nasadeným rúškom. Návštevníci musia mať buď vlastné ochranné rukavice, alebo si ruky vydezinfikujú prostriedkom, ktorý je k dispozícii priamo na mieste. Počet ľudí na zbernom dvore bude limitovaný podľa jeho veľkosti. ■

Martin Jurčo, foto: FN

Nemocnica je pripravená na vyšetrovanie, izolovanie a liečenie pacientov s koronavírusom

Koronavírusová nákaza sa v Trnave a trnavskom regióne sa zatiaľ aj vďaka dodržiavaniu preventívnych opatrení vo väčšej miere neprejavila. Pozitívom je aj to, že v trnavskej nemocnici sa stihli dôsledne pripraviť na predpokladané alternatívy vývoja pandémie. Zabezpečili ochranu pacientov aj lekárov a zároveň sa pripravili na potrebné vyšetrovanie, izolovanie a liečenie pacientov s koronavírusovou infekciou.

„Pacient po príchode do trnavskej Fakultnej nemocnice musí prejsť cez filtračný stan, v ktorom mu zmeriame telesnú teplotu a zisťujeme anamnézu. Cez stan však nemusia chodiť tehotné ženy a rodičky. Červená zóna je určená pre pacientov, ktorí majú pozitívny výsledok na covid-19. V nemocnici sme vytvorili aj červený urgent, kde pozitívnym pacientom môžeme robiť jednoduché zákroky, napríklad šitie či ošetrovanie zlomenín,“ hovorí Matej Martovič z Fakultnej nemocnice v Trnave. Zaujímalo nás, ako sú pacienti a návštevníci chránení pred kontaktom s prípadnými infikovanými pacientmi. „Pacienti pozitívni na covid-19 nemajú vôbec kontakt s bežnými pacientmi. Hospitalizovaní sú na klinike infektológie. Ak má pacient aj dýchacie problémy, je hospitalizovaný na izolovanom ARO oddelení s napojením na umelú pľúcnu ventiláciu,“ hovorí Matej Martovič a pripomína, že nemocnica zvýšila hygienické štandardy na všetkých oddeleniach. Zdravotnícky personál je povinný nosiť ochranné rúška, v celej nemocnici sú inštalované stojany s dezinfekciou na ruky, ktorú môžu využívať aj pacienti. Priestory nemocnice pravidelne dezinfikujú špeciálnymi roztokmi. Lekári sú štandardne oblečení v osobných ochranných odevoch, ktoré ich chránia pred infekciou. Obyvatelia Trnavy, ktorí prišli z rizikových oblastí alebo sa stretli s človekom, ktorý bol infikovaný, majú možnosť využiť testovanie formou drive-in. „Pacient sa na takéto vyšetrenie objednáva

prostredníctvom e-mailu. Vyplní formulár, ktorý nájde na stránke nemocnice, a zašle ho na adresu covid19@fnnt.sk,“ vysvetľuje Martovič a zdôrazňuje, že je veľmi dôležité nezatajovať okolnosti, za ktorých mohlo dôjsť k infekcii a súhlasiť s poskytnutím osobných údajov a informácií o pobyte v zahraničí, subjektívnych ťažkostiach, pobyte v karanténe a pod. Denne môžu vykonať odber dvadsiatim záujemcom, testovanie sa uskutočňuje bez vystupovania z automobilu, ster sa vykonáva cez okienko auta. O prípadnom pozitívnom výsledku bude žiadateľov informovať príslušný Regionálny úrad verejného zdravotníctva.

Pokiaľ ide o pacientov a návštevy rodinných príslušníkov, je nemocnica v špeciálnom režime. „Na základe súčasnej epidemiologickej situácie sa snažíme minimalizovať počet ľudí v čakárňach Gynäkologicko-pôrodníckej kliniky. Z tohto dôvodu sa tam nedostanú ani rodinní príslušníci. Pokiaľ ide o prevádzku v ostatných oddeleniach, pacienti musia mať so sebou rúško. Niektorí si prinesú aj vlastné mydlá alebo dezinfekcie, ktoré vyhovujú ich pokožke, keďže ide o látku, ktorá môže vysušovať a dráždiť pokožku,“ doplnil M. Martovič.

Zaujímalo nás, ako je zabezpečená zubná starostlivosť. Fakultná nemocnica poskytla priestor na mobilnú zubnú ambulanciu. „Už pred časom sme v spolupráci s Ministerstvom obrany SR vytvorili karanténnu zubnú ambulanciu pre pozitívnych pacientov na co-

vid-19. Je súčasťou tzv. červenej zóny Fakultnej nemocnice v Trnave. Špeciálne sme, ako župa, zubným ambulanciam distribuovali z vlastných zdrojov respirátory FFP3, ochranné štíty a textilné rúška. Títo lekári patria k najviac ohrozeným infekciou vírusom covid-19, preto sa Trnavský samosprávny kraj nespoliehal len na pomôcky dodané zo Štátnych hmotných rezerv, ale zabezpečil tieto kritické profesie ďalšími ochrannými prostriedkami z vlastných zdrojov. Kontajnerová ambulancia je prevádzkovaná v spolupráci s Regionálnou komorou zubných lekárov za prísnych hygienických a epidemiologických podmienok, aby neboli ohrození ošetrojúci lekári, ani pacienti. Trnavský kraj má k dispozícii tiež karanténnu zubnú pohotovosť. Služi na ošetrovanie pacientov, ktorí sú aktuálne v povinnej karanténe,“ zhrnul župan Jozef Viskupič. ■

Zo zdrojov TU pripravil Martin Jurčo, foto: archív

Zdá sa, že nasadené opatrenia na Slovensku efektívne stabilizovali rýchlosť šírenia infekcie

Na Katedre verejného zdravotníctva Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity vznikol Inštitút pre globálne zdravie a epidemiológiu. Jeho hlavným zámerom je výskum a vzdelávanie v tejto oblasti. Združuje odborníkov z oblasti verejného zdravotníctva a iných príbuzných disciplín a vytvára platformu na zavedenie moderných epidemiologických prístupov a metód vo výskume a výučbe. Vedúcim inštitútu je prorektor Marek Majdan.

Vo svojom výskume sa Marek Majdan zameriava na klinickú a populačnú epidemiologickú analýzu ochorení s dôrazom na úrazy mozgu. Je členom expertnej skupiny Global Burden of Disease Study. V rozhovore, ktorý vznikol na pôde univerzity, hovoril najmä o súčasnej pandémie koronavírusu a situácii, ktorá nastala v celosvetovom meradle. Ako pripomenul, nie je dôležité, či bol vírus vytvorený v laboratóriu a unikol, alebo sa vyvinul prirodzene. „Z pohľadu epidemiológie a verejného zdravotníctva sú kľúčové skôr jeho vlastnosti, ktoré predurčujú jeho mimoriadne efektívne šírenie. Ide o vírus, ktorý je nový, teda ľudská populácia naň nemá imunitu. Kvapôčkovým spôsobom prenosu sa dokáže relatívne ľahko šíriť a stále nachádzať nových citlivých hostiteľov,“ hovorí Marek Majdan. Podľa jeho slov bude po covid-19 opatrnejší aj preto, lebo efektívita jeho rozšírenia je nevídaná. „Svetová zdravotnícka organizácia vyhlásila 30. januára takzvaný PHEIC, teda Public Health Emergency of International Concern, čím deklarovala, že vírus sa stal medzinárodnou hrozbou a že riešenie situácie si vyžaduje medzinárodné úsilie. Druhý moment prišiel začiatkom marca, keď SZO vyhlásila v súvislosti s týmto vírusom pandémiu. Globalizácia súčasného sveta a vysoká intenzita cestovania vytvorili optimálne podmienky na rýchle šírenie infekčných ochorení. Kedykoľvek sa vyskytne patogén, ktorý sa dokáže rýchlo šíriť, svet má potenciálny problém.“

Marek Majdan sa zamýšľa aj nad tým, či je reálne ísť cestou kolektívnej imunity. „Získanie kolektívnej imunity je nevyhnutným predpokladom na to, aby sa nákaza dostala dlhodobo pod kontrolu. Kolektívna

imunita znamená, že kritická časť populácie je voči danému vírusu imúnna. Prirodzene sa počet ľudí s imunitou rozširuje samotným šírením vírusu. Ten, kto je infikovaný a prekoná ochorenie, získava na daný vírus imunitu a už nie je citlivým hostiteľom. Pomôcť môže očkovanie, ktorým tento proces urýchlime tak, že organizmus na vírus pripravíme a v prípade infekcie sa s ním rýchlejšie a ľahšie vyrovná. Problémom je, že v tom prvom prípade, ak sa toto rozšírenie udeje príliš rýchlo, naraz môže pribudnúť veľa kriticky chorých, a to nemusí zdravotnícky systém kapacitne zvládnuť, potom pribúdajú úmrtia, ktorým sa teoreticky dá predísť. Preto je dôležité rozširovanie infekcie spomaliť obmedzovaním sociálnych kontaktov, osobnou ochranou, napríklad rúškami a podobne. Verím, že sa vírus skôr alebo neskôr dostane pod kontrolu. Kedy to bude, je veľmi ťažké predpovedať. Chýbajú nám základné informácie o skutočnej penetrácii do populácie, keďže nám s vysokou pravdepodobnosťou uniká veľká časť prípadov, teda asymptomatickí nosiči alebo pacienti s ľahkými symptómami. Na to, aby sme vedeli skutočný počet ľudí, ktorí toto ochorenie prekonali, sú zase dôležité takzvané sérologické testy na protilátky. Tie zisťujú, či daná osoba má v krvi špecifické protilátky proti danému vírusu, čo znamená, že ju prekonala. Príkladom v Európe v tomto ohľade môže byť práve Veľká Británia, ktorá pripravuje nasadenie masívneho sérologického testovania. Pokiaľ ide o Slovensko, verím, že z tejto situácie vyvážneme dobre. Zdá sa, že opatrenia, ktoré boli nasadené, efektívne stabilizovali rýchlosť rozširovania infekcie, aj keď to hovorím veľmi opatrne práve kvôli

tomu, že zatiaľ pravdepodobne zachytávame len časť ochorení.“ Marek Majdan oceňuje aj postupné rýchle prispôsobenie výučby na univerzite súčasným podmienkam. „Vyzdvihol by som aj to, ako ľahko sa celá výučba pretransformovala do plne nekontaktnej. Vďaka technologickému zázemiu, na ktorom dlhodobo pracujeme, a vďaka flexibilita pedagógov a študentov. Svet bude opatrnejší a myslím, že bude oveľa citlivejšie vnímať hrozbu a dopady epidémií a pandémií nielen z medicínskeho hľadiska. Myslím, že toto bude významný posun na všetkých úrovniach: od štátov po jednotlivcov sa budeme snažiť byť na takéto niečo oveľa viac pripravení. Druhá vec je, že situácia, ako je táto, vytvára priestor na zavedenie a otestovanie mnohých vecí, ktoré by za bežných okolností bolo oveľa zložitejšie. Keďže sme na univerzite, spomeniem napríklad, že väčšina slovenských univerzít zo dňa na deň prešla takmer úplne na dištančné vzdelávanie. Situácia nám teda umožní vidieť, čo všetko je takýmto spôsobom možné zabezpečiť a naopak, kde sú limity a problémy,“ hovorí Marek Majdan. ■

Martin Jurčo, foto: archív SK

Pandémia covid-19 sa raz určite skončí a my z nej môžeme vyjsť aj o čosi silnejší a múdrejší

Málokto spomedzi žijúcich sa dnes ešte môže pamätať na mimoriadne situácie všeobecného ohrozenia, keď ľudia prichádzali nielen o živobytie, ale aj o základné ľudské práva a holý život. Prvú svetovú vojnu, v ktorej zahynulo približne deväť miliónov šesťstotisíc vojakov a sedem miliónov civilistov, druhú svetovú vojnu, ktorá si vyžiadala šesťdesiatdva miliónov ľudských životov, a „španielsku“ chrípku, ktorá pred storočím skosila do sto miliónov ľudí, mnohí už dnes vnímajú len ako hmlistú rozprávku z dávnej minulosti a budúce pandémie nebezpečných ochorení ako obľúbenú tému sci-fi filmov, pri ktorých sa dá tak krásne báť. A prečo nie? Ved' to sa nám už dnes nemôže stať. Ale zrazu sa práve to, čo okrem odborníkov takmer nik nečakal, stalo skutočnosťou. Je tu pandémia, ktorá sa neskončí šfuknutím ovládačov našich televízorov a vzrušujúce chvenie, ktoré sme prežívali pri sledovaní filmov s podobnou tematikou, sa mení na reálnu úzkosť a strach. Nový koronavírus ochromil život celej spoločnosti. Sme na takúto mimoriadnu situáciu psychicky pripravení, je náš strach pred nákazou a stratou príjmov normálny, zvládneme to? Túto a podobné otázky sme položili psychologičke trnavskej Fakultnej nemocnice Simone Kučerovej.

Simona Kučerová vyštudovala psychológiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Už šiesty rok pôsobí vo Fakultnej nemocnici Trnava na Psychiatrickom oddelení. Jej psychologické služby využíva aj Chirurgická klinika pri liečbe morbidne obéznych ľudí. Popri tom ju poznajú aj klienti súkromnej ambulancie Al Mente a študenti trnavskej Univerzity Cyrila

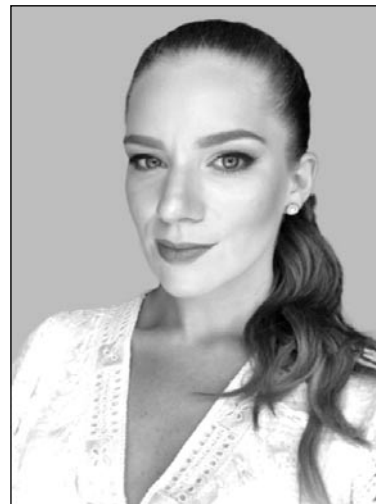
a Metoda, kde vyučuje predmet psychiatriu. Aj ona teraz pozoruje u svojich klientov či známych nárast úzkosti súvisiacej s koronavírusom, aj pochybnosti o tom, či sú „normálni“. Ich neistota je o to väčšia, keď si z nich okolie robí žarty a covid-19 prirovnáva k bežnej chrípke.

■ Je objavujúca sa úzkosť v súvislosti s koronavírusom normálna?

- Áno, určitá dávka. Úzkosť nás totiž sprevádza odjakživa a pomáha ľuďom aj zvieratám uniknúť pred nebezpečenstvom. Pandémiu covid-19 spracováva náš mozog ako nebezpečnú udalosť, preto aktivizuje systém strachu a úzkosti, aby nás ochránil. Keďže náš mozog je úzko prepojený s telom, je logické, že úzkosť sa demaskuje aj na neurofyziológickej úrovni. Čím je úzkosti viac, až sa stáva konštantnou – pretrváva väčšinu dňa, prípadne aj v noci, tým viac došáva zabráť telo. To sa môže následne prejavovať nielen vo zvýšenej srdcovej frekvencii, v poruchách spánku, nechutenstve, ale aj vo forme paniky, ktorú človek prežíva ako možný infarkt. Ak badáme takéto závažné príznaky, hovoríme už o rozvoji úzkostnej poruchy. Tá patrí medzi najčastejšie psychiatrické diagnózy.

■ Prečo sa u niekoho takáto úzkostná porucha rozvinie a u iných nie?

- To, či sa zdravá dávka úzkosti rozvinie do patologickej podoby, teda úzkostnej poruchy, už závisí od kognitívnej regulácie úzkosti. Zjednodušene si môžeme predstaviť, že ak sa stretne náš organizmus s nejakým nebezpečenstvom, na to, aby sa mu ubránil, začne otvárať akýsi mentálny trezor. V ňom sú uložené rôzne

stratégie zvládania stresu a vyberie si tie najefektívnejšie. Každý z nás má však inak veľký a inak kvalitný mentálny trezor. Pokiaľ je príliš malý a nekvalitný, tak aj ponuka stratégií je príliš úzka, čo vedie k tomu, že náš organizmus sa nevie popasovať s prirodzenou úzkosťou. Tá potom naberá na obrátkach a dochádza k rozvoju samotnej úzkostnej poruchy.

■ Ako môžu vyzeráť stratégie na zvládnutie nebezpečenstva?

- Ich podoba je rôznorodá. Môžeme hovoriť o zdravých, aj o škodlivých zvládacích stratégiách. Paradoxne, práve tie škodlivé sú ľahko dostupné, preto po nich mnohí ľudia v čase krízy siahnu. Môže ísť o nadmerný konzum nikotínu, alkoholu a iných drog, o nadmerné prejedanie, aj o rôzne formy sebapoškodzovania. Ich úlohou je znížiť stupeň úzkosti, čo sa im však darí len krátkodobu. Následne sa úzkosť znovu objaví ako bumerang a zvyčajne aj vo väčšej sile. Ak hovoríme o tých prospešných, je ich tiež neúrekom. Efektívnou stratégiou môže byť už samotná schopnosť človeka hovoriť o svojej úzkosti s druhou osobou. Tá nám môže

poskytnúť nielen emočné pochopenie, ale aj možnosti ako situáciu zdravo riešiť, a tým minimalizovať úzkosť z nej. Je predsa dokázané, že ľudia, ktorí nehovoria o svojich emóciách, sa trápia podstatne viac. Ďalšou efektívnou stratégiou môže byť samotné cvičenie alebo realizácia rôznych záujmov a koníčkov, ktoré slúžia ako dobrý emočný ventil našej úzkosti. Nesporne najefektívnejšou stratégiou je mentálny optimizmus. Tu však nehovoríme o bezbrehom odporúčaní myslieť len pozitívne, pretože to by bolo v aktuálnej situácii s covid-19 celkom absurdné. Skôr sa bavíme o reálnom optimizme, že aj táto kríza sa raz skončí a pravdepodobnosť, že umrieme, je pomerne nízka. Mentálny optimizmus nás brzdí, aby sme situáciu nezveličovali, nevestili jej katastrofickú budúcnosť, overovali informácie s reálnymi faktami a nemysleli čierno-bielo. Keď niekto takto zmýšľa, hovoríme o prítomnosti takzvaných kognitívnych omylov, ktoré sú pri úzkostnej aj depresívnej poruche častejšie ako u psychicky zdravých jedincov.

■ Ako môžeme získať tie efektívne stratégie? Má na ne vplyv výchova a vzdelanie?

- O vplyve výchovy niet pochýb. Zvládacie stratégie si budujeme už od detstva, keď „odporujeme“ od našich najbližších, čo robia, keď sa dostanú do stresujúcej situácie. Ak napríklad pozorujeme u matky, že v prípade strachu a úzkosti robí nálety do chladničky, môžeme túto stratégiu opakovať a v dospelosti bojovať aj s obezitou. Pokiaľ však vidíme, že mama o svojej úzkosti diskutuje napríklad s otcom, bez veštenia katastrofických scenárov, ale s hľadaním reálnych riešení, učíme sa podobnému postupu. Pokiaľ ide o vplyv vzdelania na prežívanie úzkosti, to je diskutabilné. Na jednej strane by sme mohli usudzovať, že čím vyššie vzdelanie, tým väčšia múdrosť.

Na druhej strane aj nadpriemerne inteligentný lekár môže prežívať silnú úzkosť, lebo disponuje hlbšími informáciami o dôsledkoch ochorenia. Napríklad, tehotná lekárka s ovčimi kiahňami, ktorá si uvedomuje možné následky tohto ochorenia pre svoje dieťaťko, môže prežívať omnoho silnejšiu úzkosť ako žena bez medicínskeho vzdelania. Úroveň vzdelania preto sama o sebe nerozhoduje o tom, ako zvládneme bojovať s našou úzkosťou.

■ Ako reagujú na situáciu spojenú s koronavírusom ľudia, ktorí už nezažili skutočne zlé časy a poznajú len život bez hraníc a obmedzení?

- Treba povedať, že ľudia so životom bez hraníc a obmedzení je naozaj málo. Je skoro nemožné, aby sme v živote nezaživali aj zlé časy. Skôr hovoríme o ľuďoch, ktorí vyrastali ako v bavlnke a ich blázo, že vyriešili každý problém za nich. Tým im však zobrali aj možnosť a priestor, aby sa to naučili sami a rozvinuli si potrebné zvládacie stratégie. A raz, keď ich tí spasitelia v kríze, akou je aj koronavírus, opustia, zažívajú ťažké psychické časy. Mnohí z nich siahnu práve po tých ľahko dostupných, ale škodlivých stratégiách. Celkovo ich teda možno považovať za rizikóvu skupinu.

■ Čo robiť, aby sme predišli rozvoju úzkostnej poruchy?

- Treba si uvedomiť, že koronakríza nám prináša živnú pôdu pre rozvoj úzkosti a hypochondrie. Karanténa a oslabenie finančného zázemia nám spôsobuje takú psychickú záťaž, na ktorú sme doposiaľ neboli zvyknutí. Ochranou nám môže byť zameranie na prítomnosť, na to, čo všetko máme teraz, a nie na obavy, o čo v budúcnosti prídeme. Protektívne je aj efektívne využitie nášho času, či už na rodinné, alebo osobné aktivity, ktoré sme doposiaľ nestíhali. Predchádzaniu úzkosti dopomôžeme aj tým, keď

nevenujeme príliš veľa nášho času znepokojivým správam o vývoji situácie. Je vhodné vyčleniť si pre covid-19 maximálne hodinu denne, aby sme si doplnili nové informácie, ale nenechali sa ním psychicky prevalcovať. Ale ak nie sme schopní eliminovať svoju úzkosť, je vhodné kontaktovať psychológov, ktorí aktuálne ponúkajú široké telefonické intervencie.

■ Prečo niektorí ľudia vôbec nepociťujú strach a pandémie prirovnávajú k chrípke, alebo sa z nej dokonca vysmieávajú?

- To môže mať viacero vysvetlení. Jedným z nich je, že náš mozog sa doposiaľ nestretol s takouto ohrozujúcou situáciou, nemal s ňou teda žiadnu skúsenosť. A to, čo nepozná, môže spracovávať o čosi dlhšie ako to, čo mu je už známe. Následkom toho môže byť človek zo situácie zmätený, môže ju prirovnávať k niečomu ireálnemu ako je sci-fi film, z ktorého sa raz zobudí. V takom prípade človek ešte plne neakceptoval toto nebezpečenstvo, preto je aj jeho miera prežívania strachu nižšia. Menej bojovnosti možno pozorovať aj u ľudí, ktorí sú dlhodobo v živote nešťastní, nemajú naplnené svoje potreby, zmietajú sa v existenčných problémoch, a preto sa ich téma choroby alebo smrti až tak nedotýka. Nedostatok strachu nájdeme aj u ľudí so slabšou mentálnou úrovňou, ktorí napríklad tvrdia, že sa ich choroba netýka, lebo postihuje len istú rasu. Pomerne často sa však stretávam s mechanizmom bagatelizácie aj u pomerne inteligentných ľudí, ktorí disponujú potrebnými informáciami o koronavíruse, napriek tomu ho zľahčujú a prirovnávajú k chrípke. U mnohých z nich dokonca pozorujem akési posmešné vtípkovanie na adresu úzkostnejších ľudí. Toto ich správanie často funguje ako nevedomá obrana a chráni ich pred samotnou úzkosťou, ktorá je aktuálne pre nich tak ohrozujúca, že by ju organizmus nedokázal spracovať.

■ **Má to vplyv na to, ako vnímajú súčasné obmedzenia?**

- Samozrejme. Keďže si nevedomujú závažnosť aktuálnej situácie, mnohí z nich sabotujú opatrenia, ktoré náš štát nariadil. Vnímajú ich ako príliš obmedzujúce, nezmyselné, až hysterické. Okrem toho u nich možno pozorovať značnú dávku kritiky, ba až verbálne útoky na adresu vlády.

■ **A čo ľudia, ktorí tvrdia, že ide o biologickú zbraň?**

- Tu môžeme opäť premýšľať o slabšej informovanosti a nižšej mentálnej úrovni človeka, keďže táto hypotéza bola opakovane vyvrátená jasnými vedeckými dôkazmi. Iné vysvetlenie nachádzame u ľudí s trvalo zvýraznenými paranoidnými črtami. Tie sú zodpovedné za to, že si interpretujú pôvod a šírenie covid-19 viac v nepriateľskej rovine a podliehajú rôznym konšpiračným teóriám či hoaxom. Nebezpečné je, keď sa ku konšpiráciám pridružia aj ďalšie iracionálne presvedčenia, ktoré dosahujú až charakter bludov. V tomto prípade už hovoríme o rozvoji psychotickej poruchy,

(red)

Mestská samospráva vysadila tridsať sakúr.....

Japonsko, čarovná krása ružových kvetov, harmónia, pominuteľnosť a tisícročná tradícia. To všetko sa mnohým z nás premietne v myslí pri slove sakura. Skôr narodení Trnavčania však vedia, že so sakurami sa spája aj malá trnavská tradícia.

Mnohí sa ešte pamätajú, ako „kedysi“ každú jar čakali na chvíľu, keď tieto okrasné čerešne rozkvitnú, aby sa mohli potešiť pohľadom na ich nevšednú krásu. A práve teraz, na jar 2020, ktorá bude v histórii nášho mesta navždy spájaná s pandémiou koronavírusu, sa mestská samospráva rozhodla nadviazať na našu, v porovnaní s Japonskom len mládučkú tradíciu, a chce Trnavčanom vrátiť radosť zo záplavy nežných kvetov. Pätnásť sakúr začiatkom apríla pribudlo na Ulici Leoša Janáčka a ďalších pätnásť na Rybníkovej ulici, kde mali svoje miesto aj v minulosti. Okrem tridsiatich sakúr a dvoch okrasných hrušiek,

ktorá vyžaduje promptný zásah odborníka.

■ **Prečo sa niektorí ľudia nevedia zhostiť vlastnej zodpovednosti a rýchle a pohodlné riešenia očakávajú len od vlády?**

- Možnosti bežných ľudí v boji s covid-19 sú výrazne limitované. Jediné, čo dokážeme, je chrániť seba a okolie nosením rúšok, dezinfekciou a zdržiavaním sa doma. Pokiaľ to dodržiavame, sme zodpovední a participujeme v tomto boji. Tam sa však naše možnosti končia a pôda pod nohami je stále vratká. Preto je logické, že sa obraciame na vyššie authority s cieľom získať pocit istoty a bezpečia a minimalizovať straty, ktoré nám hrozia. Zabúdame však na to, že rovnako ako sú limitované naše možnosti, sú limitované aj možnosti vlády. Rovnako ako sme my ohrození úzkosťou z covid-19, je ňou ohrozená aj naša vláda. Čím menej vidíme do zákulisia manažmentu našej krajiny, o to viac môžeme žiadať okamžité, až spasiteľské riešenia.

■ **Aké pozitívne a negatívne dôsledky môže mať táto kríza?**

- Pokiaľ ide o našu psychiku, vieme, že každý stres jej škodí. V tejto súvislosti môžeme predikovať nárast psychických ochorení. Preto sme ako psychológovia rozšírili naše služby pre širokú verejnosť, aj pre ľudí v prvej línii. Na internete sú ľahko dostupné linky psychologickéj pomoci, ktoré fungujú bezplatne. V prípade záujmu o pravidelnú psychoterapiu zase ponúkame online služby prostredníctvom skype. Okrem negatívnych dôsledkov koronakrízy však netreba zabúdať na to, že každá kríza môže priniesť aj produktivitu a príležitosť zmeny. To, či sa vďaka nej niečo naučíme, závisí od toho, ako sa k nej postavíme. Mnohých z nás motivuje k prehodnoteniu doterajšieho života a našich hodnôt. To, čo sme vnímali pred týždňami ako samozrejmé, nám môže prinášať radosť, a to, prečo sme boli kedysi smutní, sa nás už nemusí dotýkať. Pandémia covid-19 sa raz určite skončí a my z nej môžeme vyjsť aj o čosi silnejší a múdrejší. ■

ktoré nahradia poškodené hrušky na pešej zóne, sa však túto jar viac stromov vysádzať nebude. Vzhľadom na to, že v posledných rokoch už nemôžeme počítať s typickým

jarným počasím a skoré vysoké teploty sú nepriaznivé pre ujetie vysádzaných stromov, masívnejšia výsadba sa obvykle uskutočňuje až v jesennom termíne. ■

Martin Jurčo, ilustračné foto: autor

Takmer polovica odpadu už bola minulý rok v Trnave vyseparovaná a zhodnotená.....

Už v tomto roku by mali štáty Európskej únie recyklovať päťdesiat percent odpadu. Tento cieľ sa Slovensku nepodarí naplniť. Naše výsledky v oblasti triedeného zberu a zhodnocovania biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov sú neuspokojivé. Podieľa sa na tom možno aj skutočnosť, že množstvo komunálneho odpadu na jedného obyvateľa u nás neutešene rastie. Ešte v roku 2013 sme sa držali tesne nad hranicou 300kg, v roku 2018 sme už dosiahli rekordných 414 kg. Žiaľ, vysoký je aj podiel komunálneho odpadu na skládkach. V roku 2017 tvoril 61 percent, v roku 2018 klesol na 55 percent. Ale to ešte nie je dôvod na radosť. Podiel recyklovaného odpadu v roku 2017 dosiahol len 30 percent, v roku 2018 sa síce zvýšil na 36 percent, ale métu 50 percent, ktorú sme mali dosiahnuť v tomto roku, ešte nemáme na dosah. Občanov, ktorí poctivo separujú, by iste zaujímalo, ako sme na tom v našom meste a čo môžeme urobiť pre zlepšenie tohto stavu.

„V roku 2019 vyprodukovala Trnava menej odpadu ako v predchádzajúcom roku. Takmer polovica z celkovej produkcie bola materiálovo zhodnotená vo vlastnej kompostárni a zariadeniach na zhodnocovanie odpadov. Prispieva k tomu vysoká miera vytriedenia vybraných komodít ako sú sklo, elektroodpad a pneumatiky. V kompostárni mesto za uplynulý rok dokonca zhodnotilo doposiaľ najväčšie množstvo biologicky rozložiteľného odpadu,“ povedala nám Zuzana Dvoráková, manažérka komunikácie a CSR Skupiny FCC na Slovensku, teda firmy, ktorá v našom meste zberá a likviduje odpad.

Zaujímalo nás, koľko odpadu v Trnave vyseparujeme a či sa jeho podiel zvýšil v súvislosti s inštalovaním polopodzemných kontajnerov. „V Trnave sa za rok 2019 pohybovala miera separácie na úrovni 44 percent. Zavedenie polopodzemných kontajnerov nemá priamy vplyv na zvýšenie podielu vytriedených odpadov, ale má významný vplyv na čistotu druhotných surovín, najmä plastov. Najväčším prínosom polopodzemných kontajnerov je zníženie uhlíkovej stopy, keďže systém zvozu je riadený senzormi a vozidlo ide iba k plným kontajnerom. Zároveň pre presnú evidenciu odpadov z polopodzemných kontajnerov aktuálne zabezpečujeme dodatočnú montáž vážneho systému

na vozidlá zväzajúce tieto typy kontajnerov,“ povedala Z. Dvoráková a zdôraznila, že objem vyseparovaného odpadu z domácností závisí výhradne od zodpovedného prístupu obyvateľov. Pripomenula aj to, že pokiaľ ide o separovanie, rôzne psychologické prístupy často nie sú veľmi efektívne a preto uprednostňujú vzdelávacie a informačné kampane. „V súčasnosti má občan k dispozícii už množstvo informácií o správnom separovaní a edukácia v tejto oblasti je aj našou prioritou. Napríklad, jedna z informačných kampaní je aktuálne na sídlisku Družba, kde sme distribuovali informácie o správnom triedení odpadu v podobe plagátov do vchodov obytných domov, aj nálepky na

polopodzemné kontajnerov.“ Žiaľ, zvyhodňovanie tých obyvateľov, ktorí dôkladne separujú a reálne tým pomáhajú znižovať objem zmesového odpadu na skládke, je zatiaľ problematické. „Keď chceme občanov, ktorí separujú, zvýhodniť, je potrebné vedieť, kto, koľko a akého odpadu vyprodukuje a ako kvalitne separuje. Existujú smart technológie, pomocou ktorých by sme vedeli tieto údaje získať. Všetkému ale musí predchádzať zmysluplná legislatíva,“ vysvetľuje Z. Dvoráková a hovorí aj o tom, ako by sa postupne dala zvyšovať miera recyklácie odpadu a priblížiť sa čo najtesnejšie k päťdesiatim percentám, k čomu sa zaviazalo Slovensko a štáty EÚ. Už vieme, že našej

krajine sa tento záväzok nepodarí dodržať. Hoci miera recyklácie u nás v ostatných rokoch stúpa, s približne tridsiatimi percentami sme stále pod priemerom EÚ. Nový zákon o odpadoch však zvýšil náklady miest a obcí na ukladanie komunálneho odpadu na skládkach a v tejto súvislosti sa zvyšujú aj poplatky občanov za jeho odvoz. Dôsledné separovanie, zvyšovanie podielu recyklovaného odpadu a znižovanie ukladania na skládkach je preto dôležité nielen z hľadiska životného prostredia, ale je aj v záujme občanov platiacich za službu. „Miera separovania v Trnave je pomerne dobrá a z odpadu mesta sa nám darí materiálovo zhodnotiť takmer polovicu, už spomenutých 44 percent. V súčasnosti je v Trnave efektívne nastavený triedený zber, ktorý sa vykonáva po komoditách. V mes- te sú samostatné kontajnery na papier, sklo, plasty vrátane kovových obalov a viacvrstvových kombinovaných materiálov, či na drobný elektroodpad a šatstvo. V rodinných domoch je zavedený zber biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov. Tieto odpady sú zhodnocované vo vlastnej kompostárni mesta, ktorú plánujeme do budúcnosti rozšíriť. V neposlednom rade je to tiež široká sieť zberných dvorov, kde občania môžu vybrať komunálne odpady bezplatne odovzdať,“ hovorí Z. Dvořáková a pripomína, že efektívnosť vyselektovaného odpadu sa ešte zvyšuje priamo v areáli podniku dotriedením. „Našou prioritou je materiálové zhodnotenie odpadu. Triedený zber sa ručne dotrieduje na triediacej linke podľa požiadavky odberateľov na kvalitu. Výstupom sú druhotné suroviny určené na recykláciu v recyklačných závodoch. Disponujeme tiež vlastnou linkou splitting. Táto technológia umožňuje z komunálneho odpadu vyseparovať kovy, obaly ako napríklad PET fľaše od nápojov, nádoby z čistiacich produktov

a drogérie. Výsledným produktom je tuhé alternatívne palivo, ktoré sa využíva pri výrobe produktov v cementárni. V neposlednom rade prinášame obyvateľom rôzne nové riešenia. Napríklad, v druhej polovici tohto roka plánujeme spustiť v Trnave Re-use centrum. Jeho základnou myšlienkou je dať veciam druhú šancu. Opätovným využitím predmetov sa predlži ich životný cyklus, zlepší sa využiteľnosť zdrojov a zníži sa množstvo vznikajúceho odpadu. Navyše, projekt má aj sociálny rozmer,“ hovorí Z. Dvořáková a pripomína, že Trnava by mohla byť s týmto Re-use centrom prvá na Slovensku. Aj preto sa k tejto téme na jeseň na našich stránkach vrátíme. Pripomeňme si ešte dôležitosť zvozu biologicky rozložiteľného komunálneho odpadu. V rodinných domoch sú kontajnery na jeho zber už samozrejmosťou. Kompostovanie takéhoto odpadu je dôležité, lebo jeho skládkovanie má veľmi zlý vplyv na životné prostredie z hľadiska emisií skleníkových plynov. Aj preto je namieste otázka, kedy budú na takýto druh odpadu kontajnery pri panelákoch a bytových domoch? „V kompostárni mesto za uplynulý rok zhodnotilo doposiaľ najväčšie množstvo biologicky rozložiteľného odpadu. Pracujeme na pilotnom projekte pristavenia kontajnerov na BRKO aj k bytovým domom. Pri tomto type odpadu však záleží na tom, aby v kontajneri skončilo iba to, čo tam naozaj patrí. Iným odpadom znečistený BIO odpad nám spôsobuje veľké problémy. Pre znečistenie ho nemôžeme prijať do našej kompostárne a spracovávať na kompost, ale nemôže ísť ani na skládku, lebo obsahuje BIO zložky, a tie sa zo zákona už nesmú skládkovať. V rodinných domoch sa nám systém zvozu BRKO darí, obyvatelia sú naozaj disciplinovaní a do kontajnerov vhadzujú iba to, čo do nich patrí. Veríme, že edukáciu a správnu

komunikáciou dosiahneme aj pri bytových domoch úspech,“ hovorí Z. Dvořáková.

Hoci sú naše kapacity na skládkovanie zatiaľ dostatočné, postupne zrejme budeme musieť prejsť na energetické zhodnocovanie odpadu. „Cestu energetického zhodnocovania odpadu v kombinácii s recykláciou si už dávno osvojili vyspelé krajiny, najmä západnej Európy. Jednou z nich je aj Rakúsko, kde medzinárodná skupina, ktorej sme súčasťou, tiež pôsobí. Filozofiu, keď sa odpad stáva surovinou na produkciu energie a tepla, tam uplatňujú desiatky rokov. A my tak máme možnosť u našich kolegov reálne vidieť pozitívny prínos tohto modelu a potenciál na jeho uplatnenie vidíme aj na Slovensku,“ dodala Z. Dvořáková.

Názory odborníkov na energetické zhodnocovanie odpadu sa však rôzni. Keby sa Slovensku podarilo splniť cieľ stanovený Európskou úniou – recyklovať v roku 2035 minimálne 65 percent komunálneho odpadu a skládkovať maximálne 10 percent, údajne by nám na zvyšných 25 percent komunálneho odpadu stačila kapacita jestvujúcich cementární a spaľovní. Ale podľa Konfederácie európskych zariadení pre energetické využitie odpadu bude v Európe ešte aj v roku 2035 chýbať 40 miliónov ton kapacít na spaľovanie odpadu. Podľa organizácie Zero Waste Europe sú zase dôležité najmä opatrenia na predchádzanie tvorby odpadu a investície do opätovného využívania výrobkov a do zariadení na recykláciu odpadu. My, laici, nemáme dostatok informácií na to, aby sme dokázali posúdiť, ktorý názor je správny. Je pravdepodobné, že svojím spôsobom všetky, záleží len na uhle pohľadu. Rozhodnutia, ktorou cestou pôjde Slovensko, nechajme preto na odborníkov. Našou úlohou je zatiaľ naďalej dôsledne separovať odpad z domácnosti, hľadať možnosti ako ho vyprodukovať čo najmenej a učiť to aj naše deti. ■

Veronika Slneková-Plesníková, do tlače pripravil: (mj)

K osudom židovskej komunity v Trnave v rokoch 1938 – 1945 II. časť

Židovské pracovné strediská a tábory

Vznik koncentračných táborov, kde totalitný režim umiestňuje svojich skutočných i fiktívnych nepriateľov, ktorí takto majú byť izolovaní, potrestaní a zároveň aj prevychovaní prácou, patrí k atribútom totalitných režimov. Ani režim slovenského štátu nebol v tomto smere výnimkou, pričom vznik takýchto táborov úzko súvisel aj s „riešením židovskej otázky“, keďže práve Židia boli označení za najúhlavnejších nepriateľov slovenského národa. V ich prípade trest a prevychovacia práca boli o to symbolickejšie, že propaganda „kfmila“ obyvateľstvo informáciami o tom, že Židia vôbec nie sú schopní fyzicky pracovať, z čoho vzišla predstava o Židovi ako parazitovi spoločnosti. Židovské pracovné strediská a tábory mali prispieť k spoločenskej izolácii, ale aj spoločenskej degradácii Židov.¹

Právnym podkladom na zriaďovanie pracovných stredísk pre Židov bolo najprv vládne nariadenie č. 150/1939 Sl. z. z 21. 6. 1939 o úprave vojenskej povinnosti Židov, ktoré ich preradilo zo základnej prezenčnej vojenskej služby do pracovných útvarov, kde mali byť zaradení všetci Židia – záložníci, a to pod patronátom ministerstva národnej obrany.² Nariadenie bolo novelizované nariadením č. 230/1939 Sl. z. z 19. 9. 1939 o úprave vojenskej povinnosti Židov, ktoré ale zmysel predchádzajúceho nariadenia – teda preradenie Židov do pracov-

Dr Vojtech Tuka, predstaviteľ radikálneho hnutia HSELS, predseda vlády 1939 – 1944. Zdroj: *Nová mládež*, roč. III, č. 17, október 1940, s. 266

ných útvarov, nezmenilo.³ Ministerstvo vnútra tento krok zdôvodňovalo tak, že je „potrebné, z dôvodu vyrovnávania povinností voči štátu medzi obyvateľstvom, aby z rozdielneho osobného zaťaženia nenastali u ostatného obyvateľstva pre štát psychologicky nepriaznivé zjavy, požadovať od židov iné osobné obete“. V čase mobilizácie proti Poľsku sa totiž preradenie Židov do pracovných útvarov mnohým javilo ako privilégiu.⁴ Podobný argument použilo aj oblastné veliteľstvo HG v Trnave vo svojom návrhu z 9. 9. 1939 predloženom V. Tukovi, podľa ktorého „v radoch gardistov javí sa nespokojnosť“, ktorú by bolo

Alexander Mach, veliteľ Hlinkovej gardy, minister vnútra a podpredseda vlády (1940 – 44). Zdroj: *Nová mládež*, roč. III, č. 17, október 1940, s. 267

možné odstrániť zostavením „pracovných stotín z neárijcov, nakoľko naši ľudia poukazujú na to, že oni vraj musia rukovať a Židia zostávajú doma, majú vraj zasa výhodu, pritom robia protištátnu propagandu...“.⁵

Okresné úrady a mestské notárske úrady boli následne, 23. a 27. 9. 1939, ministerstvom vnútra poverené zaevidovať všetkých Židov a Cigánov vo veku 20 – 50 rokov (ročníky 1889 – 1919) ako podklad pre vznik pracovných stredísk, ktorých materiálne vybavenie (stravu, ubytovanie, ošatenie, organizáciu tábora) mali hradiť židovské organizácie. Zámožnejší Židia si mali náklady na pobyt v takomto pracovnom stredisku hradiť dokonca sami. Paradoxné je, že za zámožnejšieho bol považovaný každý, kto nemal možnosť

¹NIŽŇANSKÝ, Eduard – BAKA, Igor – KAMENEC, Ivan. Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938–1944. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, Židovská náboženská obec Bratislava, Vojenský historický ústav, 2004, s. 6.

²Slovenský zákonník, 1939, s. 301.

³Slovenský zákonník, 1939, s. 496.

⁴Viac BAKA, Igor. Postavenie Židov vo vzťahu k slovenskej brannej moci v rokoch 1939–1941 (do vzniku VI. robotného práporu). In *Acta Judaica Slovaca*, č. 14, 2008, s. 60–61.

⁵SNA, fond HÚ PV, č. k. 1, 13/1940, Pracovné tábory – návrh oblastného veliteľstva HG v Trnave.

preukázať sa svedectvom chudoby, iba tí, čo takéto potvrdenie mali, dostali všetko potrebné pridelené.⁶ Židovské pracovné strediská však napriek prípravám nevznikli a pracovná povinnosť Židov nariadená ministerstvom vnútra na dobu 28 dní bola odložená na neurčito.⁷ Podľa pokynu okresného náčelníka v Trnave mal súpis Židov prebehnúť najneskôr do 3. 10. 1939 do 17.00 h, čo mali notári nechať vyhlásiť bubnovaním a vyhláškou.⁸ Súpis sa nakoniec uskutočnil 2. a 3. 10. 1939 v budove Stará strelnica. Vedúci notár očakával, že sa príde zaregistrovať asi 700 Židov, ale ukázalo sa že tento odhad bol značne prehnaný. V konečnom dôsledku sa v Trnave zaevidovalo 357 židovských mužov vo veku 20 – 50 rokov, ďalších 19 sa nedostavilo z dôvodu ochorenia či prípadnej služobnej cesty mimo mesto. Pri 57 mužoch na zozname bola vpísaná poznámka – „oslobodený“. Ako dôvod oslobodenia bola uvedená zdravotná indikácia (srdečná chyba, tbc, skrivená chrčtica, choromyselný, vysoký krvný tlak a pod.), ale ďalších 23 mužov bolo oslobodených z hospodárskych dôvodov, teda ako hospodári, úradníci, učitelia, rabín či lekári. V 121 prípadoch figuruje za menom na zozname poznámka – „u HG“, ktorá sa nedá presne dešifrovať, ale môže znamenať pridelenie do neoficiálneho pracovného strediska zriadeného Hlinkovou gardou.⁹ HG sa nakoniec práve do kauzy pracovnej povinnosti Židov zapájala veľmi iniciatívne. Župné veliteľstvo dokonca na Okresnom úrade v Trnave preverovalo informáciu, že mnohí Židia sa k odvodu vôbec

Nová mládež bol časopisom Hlinkovej mládeže. Zdroj: digitálna knižnica Univerzitetnej knižnice v Bratislave

nedostavili, pričom „ide o osoby hmotne výborne situované, na ktorých nám práve záleží, aby boli odvedené do práce“. OÚ v Trnave túto skutočnosť nepotvrdil, naopak, chcel zjednať nápravu, ak by bola informácia pravdivá, preto požiadal HG o zoznam tých, ktorí sa nezaregistrovali, a na porovnanie poslal Župnému veliteľstvu HG aj zoznam „prezentovaných“ Židov.¹⁰

Spolu s pokynmi k súpisu dostali okresné úrady v septembri 1939 aj príkaz likvidovať rôzne provizórne židovské pracovné tábory a útvary, pokiaľ neboli zriadené na základe pokynov ministerstva národnej obrany alebo ministerstva vnútra. Ich zriaďovateľkou na vlastnú päsť bola v drvivej väčšine prípadov práve HG. Nie je celkom isté, či v Trnave takýto tábor existoval, ale zo vzájomnej korešpondencie medzi rôznymi úradmi vyplýva, že

pravdepodobne áno. OÚ v Trnave totiž žandárskej stanici a okresnému veliteľstvu HG 25. 9. 1939 písal, aby „židovské civilné osoby na práce tamojšiemu úradu neposielali“. Hlavný veliteľ HG zasa prízvukoval, že „pracovný tábor židovský nesmie byť rozpustený a to na osobnú zodpovednosť brata hlavného veliteľa“, na čo OÚ v Trnave reagoval listom Župnému veliteľstvu HG, že „dôrazne žiadam, aby ste židovské pracovné tábory zlikvidovali... Nakoľko by ste ani tomuto vyzvaniu zadosť neučinili, mám rozkaz o neuposlušnutí ministerstvu správu podať“.¹¹ To napovedá, že HG nejaký pracovný tábor v Trnave zriadila, iná informácia o ňom neexistuje. Charakter takýchto táborov bol však výsostne diskriminačný, bez akéhokoľvek ekonomického efektu.¹²

V zimných mesiacoch na prelome rokov 1939 a 1940 sa zrejme prob-

⁶MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 120, Prez. 299/1940, Zriadenie židovských pracovných táborov. Podľa priloženého rozpisu mali byť Židia z Trnavy pridelení do tábora v Novom Meste nad Váhom.

⁷BAKA, ref. 416, s. 62.

⁸MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 120, Prez. 299/1940, Zriadenie židovských pracovných táborov. Podľa priloženého rozpisu mali byť Židia z Trnavy pridelení do tábora v Novom Meste nad Váhom.

⁹MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 120, Prez. 299/1940, Zriadenie židovských pracovných táborov. Podľa priloženého rozpisu mali byť Židia z Trnavy pridelení do tábora v Novom Meste nad Váhom.

¹⁰MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 116, Prez. 2001/1939, Zriadenie židovských pracovných táborov.

¹¹MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 115, Prez. 1772/1939, Židovské pracovné tábory – zrušenie.

¹²BAKA, ref. 416, s. 61.

lém objavil znova, pretože začiatkom roka 1940 OÚ v Trnave opäť apeloval na miestne veliteľstvo HG, že „nie je oprávnená nikde bez súhlasu okresného úradu nakladať so židmi a týchto do práce rekrutovať“.¹³ Keďže záležitosť prešetrovalo aj Prezídium ministerstva vnútra – ÚŠB, správa Žandárskej stanice v Trnave vypovedá, že „v Trnave zriadila HG pracovný tábor pre trnavských židov za účelom odhadzovania snehu v mesiaci februári 1940. Židia pracovali po skupinách po dobu 4 dní po 40 denne pod dozorom gardistu. Každý žid, ktorý si neprinesol so sebou lopatu na odhadzovanie snehu, obdržal túto na veliteľstve HG, za ktorú musel zaplatiť 1 Ks za používanie. Taktiež HG stanovila, že žid, ktorý je povoláný na práce (k odhadzovaniu snehu) a nebude chcieť nastúpiť, musí zaplatiť za 6 hodín obnos 500 Ks. Nedalo sa však zistiť, že by niektorý zo židov bol tento obnos zaplatil alebo vôbec nejakú peňažnú odmenu na túto prácu dal.“¹⁴ Branný zákon č. 20/1940 Sl. z. z 18. 1. 1940 vyradil Židov a Cigánov z brannej moci a nariaďoval im 24-mesačnú pracovnú povinnosť. Prezenčná služba sa podľa zákona členila na vojenskú a pracovnú. Už vo februári 1940 vstupovali do prezenčnej pracovnej služby prví nováčikovia zaradení do jednotlivých peších plukov. Od marca 1941 boli sústredení v VI. Robotnom prápore v rámci Pracovného zboru ministerstva národnej obrany.¹⁵ Nariadenie s mocou zákona č. 130/1940 Sl. z. o dočasnej úprave pracovnej povinnosti Židov a Cigánov z 29.

¹³MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 120, Prez. 299/1940, Zriadenie židovských pracovných táborov. Podľa priloženého rozpisu mali byť Židia z Trnavy pridelení do tábora v Novom Meste nad Váhom.

¹⁴MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 122, Prez. 565/1940, Zriaďovanie pracovných táborov pre židov, prehmaty.

¹⁵NIŽŇANSKÝ – BAKA – KAMENEC, ref. 413, s. 8. Autori uvádzajú, že nováčikovia vstupovali do prezenčnej pracovnej služby už v januári 1940. Porovnaj s BAKA, ref. 416, s. 64. Autor uvádza, že nováčikovia do prezenčnej pracovnej služby vstupovali vo februári 1940.

¹⁶Slovenský zákonník, 1940, s. 206.

¹⁷NIŽŇANSKÝ – BAKA – KAMENEC, ref. 413, dokument 38, s. 90.

¹⁸NIŽŇANSKÝ – BAKA – KAMENEC, ref. 413, s. 9.

¹⁹Slovenský zákonník, 1941, s. 547.

²⁰MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 141, Prez. 1445/1941, Židia – pracovná povinnosť.

Nový pozdrav Na stráž! Zdroj: Nový svet, roč. XV, č. 41, 12. 10. 1940, s. 3

5. 1940 už Židom a Cigánom namiesto brannej výchovy nariadilo „vykonávať práce v prospech obrany štátu, ktoré určí ministerstvo národnej obrany“, a to 2 mesiace v roku a v prípade finančnej kompenzácie 1 mesiac v roku.¹⁶ V článku ministra vnútra F. Čatloša o pracovnej službe v slovenskej armáde sa objavila zmienka aj o zriadení pracovného tábora v Trnave, „kde stolári vyrábali a opravovali vnútorné zariadenie pre kancelárie a obytné miestnosti voj. správy celého Slovenska“.¹⁷ Na základe Vyhlášky ministerstva vnútra č. 137/1941 Úr. n. z 2. 4. 1941 vznikali pracovné strediská pre Židov vo veku 18–60 rokov vyradených z hospodárskeho života na miestach, ktoré určil Ústredný úrad práce. Takýchto stredísk vzniklo postupne asi 80 s asi 6 000 židovskými robotníkmi, ktorí stavali najmä cesty, robili melioračné práce, regulácie riek, pričom najviac ich bolo na východnom Slovensku.¹⁸ 4. 7. 1941 prijala vláda

ešte nariadenie č. 153/1941 Sl. z. o pracovnej povinnosti Židov, ktoré Židom vo veku 18 – 60 rokov prikázalo vykonávať práce nariadené ÚÚP.¹⁹

O tri dni neskôr preto ministerstvo vnútra prostredníctvom rozhlasu informovalo o svojom výnose č. 100/18.000/VI-25/1941, ktorým nariadilo prezentáciu Židov vo veku 18 – 50 rokov, ktorí boli „opatreniami Ústredného hospodárskeho úradu alebo inými protizhiovskými opatreniami vyradení z hospodárskeho, verejného alebo iného pracovného života a neboli dosiaľ do manuálnej práce zaradení“. Prezentácia pred prezentačnou komisiou bola naplánovaná na 21. 7. 1941. Zaznamenávať sa mali údaje ako meno, vek, rodinný stav, počet detí, zamestnanie pred vyradením, majetkové pomery, či je odkázaný na mzdu a či je vydržovaný ÚŽ. Prezentácia v Trnave prebiehala v miestnosti Panónia Matice slovenskej (priestory dnešného divadla). V komisii sedeli okrem okresného náčelníka, okresného lekára, okresného predsedu HSLŠ, okresného veliteľa HG aj zástupca DP V. Minkus a FS F. Dietelbach. Samotný zoznam sa nezachoval. Údaje zo súpisu sú však k dispozícii: prezentovaných bolo 494 Židov, z toho schopných 402 a neschopných 92. Zo 494 Židov pracovalo 378 a až 412 bolo odkázaných na mzdu.²⁰

V inštrukciách notárskym úradom OÚ v Trnave nabádal, aby „Židia,

ktorí nastúpili prácu v akomkoľvek podniku po 15. 11. 1940 nekonajú-li manuálnu prácu, majú byť bez výnimky zadelení do manuálnej práce, nemajetní do takej, kde sa im dostane príslušná mzda a majetní do práce v prospech obcí zdarma. Poznomenáva sa však, že posledne menovaní musia aspoň 8 hodín manuálnej práce denne odbaviť.²¹ Židov mal do práce pridelať vedúci notár za asistencie miestneho veliteľstva HG, FS a úradu práce.²² V konečnom dôsledku, ako trnavský okresný náčelník 11. 10. 1941 referoval ministerstvu vnútra – Ústredný úrad práce, v okrese Trnava nevzniklo žiadne dočasné pracovné stredisko pre Židov.²³ Na druhej strane však v lete 1941 Židia v Trnave pracovali napr. na úprave železničnej trate, na regulačných prácach rieky Trnávky, či upravovali štátnu cestu Trnava – Sereď, pretože „v dôsledku nedostatku robotníkov, podnikatelia žiadali akýchkoľvek robotníkov, aby práca nestála a okrem toho v tom čase nebolo pre Židov inej práce“.²⁴ V lete roku 1941 boli niektorí Židia

Telovýchovné vystúpenie Hlinkovej gardy v r. 1942 v Trnave. *Nový svet*, roč. XVII, č. 42, 17. 10. 1942, s. 5

z Trnavy zaradení na práce v pracovnom stredisku v obci Hiadeľ pri Banskej Bystrici. So sebou si mali zobrať „2 páry pracovného šatstva, 4 súpravy bielizne, 3 prikrývky, propriety, 2 páry pracovnej obuvi, príbor s miskou a iné veci dennej potreby“ a stravu na jeden deň. V sobotu 2. 8. 1941 ich pod dozom gardistu J. Čuperku do tábora

dopravili 43.²⁵ V decembri 1941 ministerstvo vnútra pod zámienkou nepriaznivého počasia nariadilo rozpustenie všetkých dočasných pracovných stredísk a prepustenie všetkých židovských robotníkov k 20. 12. 1941. Okresné úrady mohli počas zimy „v prípade individuálnej potreby upotrebiť Židov vyradených z hospodárskeho života a nezaradených doteraz do práce“ na práce „potrebné vzhľadom na verejný záujem“. OÚ v Trnave odporučal notárskym úradom zamestnať Židov najmä odpratávaním snehu.²⁶ Rozhodnutie rozpustiť provizórne pracovné strediská bolo úzko prepojené s odhodlaním slovenskej vlády deportovať Židov z územia Slovenska. Nakoniec, poslednou právnou úpravou pracovnej povinnosti Židov bol § 22 tzv. židovského kódexu,²⁷ podľa ktorého Židia vo veku 16 – 60 rokov, ak nekonajú práce podľa § 38 branného zákona, sú povinní konať práce, ktoré im prikáže ministerstvo vnútra (kompetencia prešla z Ústredného úradu práce na 14. oddelenie ministerstva vnútra). Tento paragraf slúžil spočiatku aj ako právne východisko deportácií v roku 1942. Okrem toho vláda od jesene 1941 začala aj s výstavbou „veľkých“ židovských pracovných táborov v Sereďi a Novákoch²⁸, ktoré okrem ich pracovnej náplne v období de-

²¹Ref. 20.

²²Podľa prípisu ministerstva vnútra z 10.8.1941 pracovnej povinnosti nepodliehali: 1. Osoby už zaradené do manuálnej práce, 2. Štátni úradníci v činnnej službe, 3. Funkcionári židovských obcí, 4. Funkcionári verejnoprávných korporácií a ÚŽ, 5. Osoby podliehajúce vojenskej pracovnej prezenčnej službe, 6. Pracovníci slobodných povolání vykonávajúci prácu, 7. Židia vykonávajúce živnosť, 8. Židia s pracovným povolaním ÚHÚ, 9. Výkonní roľníci. MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 142, Prez. 1650/1941, Židia – pracovná povinnosť.

²³Ref. 20.

²⁴Ref. 20.

²⁵Ref. 20.

²⁶Ref. 20.

²⁷Slovenský zákonník, 1941, s. 646, Nariadenie č. 198/1941 Sl. z. z 9.9.1941 o právnom postavení Židov.

²⁸Na jeseň 1941 okresné úrady robili zasa na požiadanie ÚÚP súpis Židov – remeselníkov (tesárov, stolárov a murárov), ktorí boli vyradení z hospodárskeho života a zatiaľ neboli zaradení do židovských pracovných stredísk. Obecný notársky úrad v Trnave tesárov a murárov nenašiel a v súpise uviedol jediného stolára H. Goldsteina. MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 144, Prez. 1988/1941, Židia – pracovná povinnosť. Uskutočňovanie tohto súpisu súviselo pravdepodobne s výstavbou židovských pracovných táborov v Novákoch a Sereďi.

²⁹Viac KAMENEC, Ivan. Vznik a vývoj židovských pracovných táborov a stredísk na Slovensku v rokoch 1942-1944. In *Nové obzory*, č. 8, 1966, s. 15-38. KAMENEC, ref. 13. LIPSCHER, ref. 14. BAKA, Igor. Židovský tábor v Novákoch 1941-1944. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2001. VIRTH, Marcel. Židovský tábor v Sereďi v rokoch 1941-1944. Nепublikovaná diplomová práca. Nitra, 1997. NIŽŇANSKÝ, Eduard – BAKA, Igor – KAMENEC, Ivan. *Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938-1944*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, Židovská náboženská obec Bratislava, Vojenský historický ústav, 2004, s. 6.

portácií slúžili aj ako koncentračné – sústreďovacie strediská pre deportovaných. Na základe vyhlášky z 1. 4. 1942 Prezídium ministerstva vnútra na základe § 22 tzv. židovského kódexu zriadilo tri židovské pracovné tábory: v Seredí, v Novákoch a vo Vyhníach.²⁹

Protižidovské opatrenia v každodennom živote

Séria týchto opatrení spadá v prevažnej miere do posalzburského obdobia a súvisí s realizáciou „riešenia židovskej otázky“ podľa predstáv radikálneho krídla HSĽS. Séria prijatých nariadení a vyhlášok mala výsostne diskriminačný charakter, porušovala základné ľudské práva, bola zameraná na degradáciu Židov, prispievala k ich izolácii a getoizácii v spoločnosti. V písomnostiach OÚ v Trnave je v súvislosti s týmito opatreniami pomerne veľa spisového materiálu, jeho výpovedná hodnota je však otázna, keďže OÚ v Trnave síce evidoval všetky nariadenia a vyhlášky, ale ich dopad do praxe písomnosti zachytili iba okrajovo. Na základe nariadenia č. 215/1940 Sl. z. zo 14. 9. 1940 o povinnosti Židov odovzdať cestovné pasy museli Židia povinne odovzdať svoje cestovné doklady okresným úradom. Nové cestovné doklady im mohli byť vydané iba so súhlasom ÚŠB.³⁰ 230 cestovných dokla-

dov v septembri 1940 odovzdali aj Židia v Trnave.³¹ Postupne prišli Židia aj o vodičské preukazy³², poľovné lístky, rybárske lístky a zbrojné pasy. V súvislosti s nariadením č. 215/1940 Sl. z. vydalo ministerstvo vnútra okresným úradom inštrukcie, v ktorých nariaďovalo kontrolu telefonických rozhovorov Židov a štátne nespohľadlivých osôb s cudzinou, „ktoré musia byť doslovne zapísané a zápis tento najneskoršie jednu hodinu po skončení rozhovoru musí byť predložený ÚŠB v Bratislave i vtedy, keď rozhovor sa zdá byť nezávadným“.³³ Pomerne kuriózne vyznel posalzburský zákaz zamestnávať v židovských domácnostiach „árijské osoby mladšie ako 40 rokov“, aby neboli vystavené „mravnej skaze“, čím sa malo zas predísť „miešaniu árijskej a židovskej krvi“. Nariadenie sa dotklo veľkého počtu žien, ktoré intervenovali a protestovali až v prezidentskej kancelárii.³⁴ Odpoveď vlády bola naozaj takmer úsmevná – nariadenie č. 209/1940 Sl. z. z 3. 9. 1940 ukladalo povinné zamestnávanie pomocnice v domácnostiach s čistým ročným príjmom viac ako 36 000 Ks alebo 3 000 Ks mesačne (ak bol príjem aspoň 60 000 Ks ročne a 5 000 Ks mesačne vznikla dokonca po-

dve pomocnice).³⁵ O rok nato však § 41 tzv. židovského kódexu zas zamestnávanie nežidovských pomocníc v židovských domácnostiach zakázal.³⁶ Len ťažko sa dá predpokladať, aký problém spôsobilo toto opatrenie Židom, ako oveľa väčší problém ho však zrejme vnímali ženy zamestnané v židovských domácnostiach ako práčky, upratovačky i ošetrovateľky, ktoré takto prichádzali o prácu a zdroj obživy, čo vyjadrovali vo svojich žiadostiach o výnimky. Na OÚ v Trnave tak vznikla celkom obsiahla agenda. OÚ v Trnave vybavoval dovedna 93 takýchto žiadostí, v ktorých žiadateľky argumentovali najmä tým, že prichádzajú o stabilný, veľakrát jediný zdroj svojich príjmov. Aj preto ministerstvo vnútra 1. 10. 1941 rozposlalo okresným úradom dôvernú správu s inštrukciou, aby staršie pomocnice, ktoré „dlho slúžili u Židov, mohli tam doslúžiť, najmä ak sú choré a inde by zamestnanie nedostali a nie je o ne ináč postarané“, čím sa štát chcel iba zbaviť sociálneho problému, ktorý by v konečnom dôsledku dodržiac literu zákona, musel riešiť sám.³⁷ Všetky žiadosti prešetrovala žandárska stanica. V súlade s inštrukciou ministerstva vnútra OÚ v Trnave vyhovel 87 žiadateľkám, zamietol iba 3 žiadosti s odôvodnením, že

³⁰Slovenský zákonník, 1940, s. 352. Po vydaní tzv. židovského kódexu povolenie prekročiť hranice mali mať len Židia s pracovným povolením. O doklad však nemali žiadať sami, ale mal tak urobiť ich zamestnávateľ, pričom Židia mohli za hranice cestovať iba v sprievode „árija“, len výnimočne sami, a to pokiaľ išlo o záležitosť poľnohospodárskeho charakteru. Žiadosti o vystahovalecké pasy mala zas podávať ÚŽ. Od 2.3.1942 mohli za hranice vycestovať iba Židia s výnimkou prezidenta republiky, teda všetky dovtedajšie povolenia na vycestovanie sa rušili. MV, ŠAB, PT, fond OÚ, č. k. 151, Prez. D1-239/1942, Vrátenie pasov Židom – úprava. Všetko to boli už opatrenia súvisiace s prípravou na deportácie. Vyhláškou č. 509/1941 Úr. n. ministerstva vnútra z 10.11.1941 bolo obmedzené cestovanie Židov, ktorí vtedy už nemohli opúšťať obec či mesto svojho bydliska bez písomného povolenia. Úradné noviny, 15.11.1941, s. 1913.

³¹MV, ŠAB, PT, fond OÚ, č. k. 138, Prez. 634/1941, Kontrola pasov a pohraničných priepustiek.

³²Nariadenie č. 216/1940 Sl. z. z 12. 9. 1940 o vylúčení Židov z oprávnenia viesť slovenské motorové vozidlá a povinnosti Židov – držiteľov slovenských motorových vozidiel mať vodiča motorového vozidla nežida. Slovenský zákonník, 1940, s. 353.

³³Ref. 31.

³⁴KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa 1991, s. 85.

³⁵Slovenský zákonník, 1940, s. 341.

³⁶Slovenský zákonník, 1941, s. 649.

³⁷MV, ŠAB, PT, fond OÚ, č. k. 143, Prez. 1963/1941, Židovské obsluhovanie od kresťanských pomocníc – žiadosti.

³⁸MV, ŠAB, PT, fond OÚ, č. k. 143, Prez. 1963/1941, Židovské obsluhovanie od kresťanských pomocníc – žiadosti. Napr. Heinrich Stärk, statkár z Hitlerovej, dostal pokutu vo výške 5 000 Ks za nelegálne zamestnávanie nežidovskej pomocnice. MV, ŠAB, PT, fond OÚ, č. k. 416, Priest. 3116/1942.

žiadateľka nie je na tento príjem odkázaná (zvyšné 3 prípady mali rubriku s vyjadrením prázdnu).³⁸ Akýmsi nevyhnutným „doplňkom“ arizácie židovského domového majetku, súvisiacim aj s riešením pálčivej bytovej otázky, predstavovali právne normy nariaďujúce sťahovanie a obmedzujúce pohyb Židov po meste. Spolu s prílivom nových Židov do mesta v dôsledku vysťahovania Židov z Bratislavy a z vidieka, snaha o getoizáciu Židov na perifériu mesta enormne zhoršovala bytové i životné podmienky Židov v Trnave.³⁹ Vyhláska ÚHÚ zo 14. 12. 1940 zakázala Židom bývať na uliciach nesúcich meno A. Hlinku a A. Hitlera.⁴⁰

Postupne sa zákaz rozšíril aj na ďalšie ulice v Trnave. Na základe vyhlášky vládneho komisára mesta zo 16. 5. 1941 už Židia nesmeli bývať v celom centre Trnavy, pretože k zakázaným uliciam už patrili aj Štefánikovo námestie, Štefánikova, Hviezdoslavova, Seminárska, Kapitulská, Paulínska, Halenárska, Emmerova, Kollárova, Rybníková, Františkánska, Divadelná a celý Horný a Dolný Spiegelsaal.⁴¹ Všetko to boli ulice Židmi pomerne husto obývané. 1 309 Židov, ktorí na nich bývali, predstavovalo viac ako polovicu (53, 06%) židovskej komunity v meste.

K zakázaným zaradil vládny komisár aj novú štvrť Spiegelsaalu, ktorá nebola v užšom centre mesta. Reagoval tak pravdepodobne na sťažnosti HG, ktorá argumen-

tovala, že „kým vo vnútornom meste uvoľnia sa hnilé, zapelešené židovské byty pre árijcov, nebolo zakázané, aby Židia obsadili najkrajšiu štvrť mesta, modernú a po prevrate vystavenú, Spiegelsaal, kde sú zdravé, suché a hygienickým požiadavkám dneška zodpovedajúce byty“.⁴² Bola to situácia, ktorá je známa aj z iných miest na Slovensku. Ulice Hlinkova a Hitlerova patrili takmer vo všetkých mestách k hlavným, teda aj najstarším uliciam v centre miest, kde sa dali predpokladať hlavne staršie budovy, konkrétne v Trnave ešte z obdobia stredoveku, čomu zodpovedala aj kvalita bytov.

Do tejto situácie na konci roka 1941 začali do Trnavy prichádzať Židia vysťahovaní z Bratislavy, ale aj z vidieka.⁴³ Zodpovednosť za hladký a rýchly priebeh akcie niesla Ústredňa Židov.⁴⁴ Trnava patrila do skupiny A. I., teda ujať sa mala Židov, ktorí mali v Bratislave domovskú príslušnosť ešte pred 30. 10. 1918. Okrem toho sa Trnava ako jedno zo 14 „kontemplovaných“ židovských stredísk mala stať cieľovou stanicou a „domovom“ dislokovaných Židov z okresov Trnava, Bratislava – vidiek, Malacky, Skalica, Senica a Modra, pričom sa rátalo s ich ubytovaním „v domácnostiach trnavských Židov, getách“ a „keď tu nebude miesta, potom tábory“.⁴⁵ ■

(pokračovanie nabadúce)

Ľudia a udalosti . . .

■ **1. 5. 2005** – V Trnave umrel hudobník a hudobný pedagóg RENÉ NÁVOJ, učiteľ na ZUŠ v Trnave (15. výročie).

■ **3. 5. 1270** – Na Margitínom ostrove v dnešnej Budapešti umrel uhorský kráľ BELO IV., ktorý udelil Trnave mestské privilégia (750. výročie).

■ **4. 5. 1990** – V Trnave sa uskutočnilo slávnostné znovoodhalenie sochy generála M. R. ŠTEFÁNKA (30. výročie).

■ **5. 5. 1605** – Trnava sa bez boja vzdala oddielom hajdúchov sedmohradského kniežata ŠTEFANA BOČKAJA (415. výročie).

■ **7. 5. 1925** – V Šelpiciach sa narodil Čestný občan mesta Trnava, biblista, náboženský spisovateľ a kňaz JOZEF HERIBAN, absolvent trnavského gymnázia, saleziánsky misionár v Japonsku a profesor Pápežskej saleziánskej univerzity v Ríme (95. výročie).

■ **9. 5. 2000** – V Trnave umrel novinár MILAN JURINA, dlhoročný šéfredaktor okresného týždenníka Trnavský hlas (20. výročie).

■ **10. 5. 1930** – V Nových Zámkoch sa narodil divadelný a filmový herec LOTÁR RADVÁNYI, ktorý v Trnave vyrastal a neskôr v rokoch 1960 – 65 pôsobil v Krajevom divadle v Trnave (90. výročie).

■ **12. 5. 1435** – Husitský hajtmán BLAŽKO z Borotína opustil dovtedy obsadenú Trnavu a do mesta prišlo kráľovské vojsko (585. výročie).

■ **12. 5. 1635** – Uhorský prímas a kardinál PETER PÁZMAŇ vydal zakladajúcu listinu Trnavskej univerzity (385. výročie).

■ **12. 5. 1820** – Zvonolejár a organizátor hasičov KAJETÁN ZADL bol prijatý za trnavského mešťana (200. výročie).

³⁹Pozri KAMENEC, ref. 13, s. 118–119.

⁴⁰Úradné noviny, 21.12.1940, s. 740.

⁴¹SNA, fond MV, č. k. 140, Protižidovské opatrenia, vyhlášky.

⁴²SNA, fond HG, č. k. 604, bez sign. MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 140, Prez. 1283/1941, Pomery v Trnave – šetrenie.

⁴³Sťahovaním Židov z Bratislavy riešila vláda bytovú otázku v Bratislave, zároveň si vyskúšala konkrétne administratívne kroky pri násilnom sťahovaní židovského obyvateľstva, ktoré mohla využiť neskôr pri deportáciách. Viac NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). Holokaust na Slovensku 6. Deportácie v roku 1942. Dokumenty. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2005, s. 13.

⁴⁴K priebehu pozri KAMENEC, ref. 13, s. 150–153. FATRANOVÁ, Gila. Boj o prežitie. Bratislava: Judaica Slovaca, 2007, s. 74–78. HRADSKÁ, Katarína (ed.). Holokaust na Slovensku 8. Ústredňa Židov (1940–1944). Dokumenty. Bratislava: Dokumentačné stredisko holokaustu, 2008, s. 26–29.

⁴⁵MV, ŠAB, PT, fond OÚT, č. k. 144, Prez. 2044/1941, Vysťahovanie Židov z Bratislavy – pokyn.

Júlia Ragačová, Štátny archív v Trnave

Nielen na sviatok sv. Floriána...

Povolanie hasiča právom patrí medzi tie najrešpektovanejšie v spoločnosti, modrá hasičská uniforma je vysnívanou metou mnohých detí. Hlavným dôvodom je nepochybne obetavá práca hasičov vykonávaná v prospech ostatných bez ohľadu na vlastné nepohodlie a možné nebezpečenstvo. V čase prebiehajúcej celosvetovej pandémie koronavírusu platia tieto slová dvojnásobne, pretože hasiči patria k ľuďom v tzv. prvej línii. Vykonávajú odbery vzoriek u osôb s podozrením na ochorenie COVID-19, stavajú a dezinfikujú stany pre repatriantov, starajú sa o chod krízových zariadení, pomáhajú s ubytovaním repatriantov v zariadeniach rezortu MV SR a sú nasadzovaní na hraničných priechodoch Slovenskej republiky. A popritom všetkom stále vykonávajú štandardnú zásahovú činnosť a pomáhajú občanom v ťažkých životných situáciách.

Žiaľ, o hasičoch sa píše pomerne málo, hoci sú to hrdinovia, ktorí sú všade, kde je to potrebné. Preto by sme si mali na nich spomenúť aspoň 4. mája na sviatok sv. Floriána – patróna hasičov a záchranárov, ktorý patrí k trom najobľúbenejším patrónom v histórii Slovenska (popri sv. Vendelínovi a sv. Barbore). Zobrazuje sa ako rímsky dôstojník alebo vojak s prilbou na hlave, v ľavej ruke so zástavou a v pravej s nádobou na vodu, ktorou zalieva horiace obydlie. Utiakajú sa k nemu nielen hasiči a záchranári, ale aj trpiaci. Zároveň je ochrancom aj pred ďalšími živelnými katastrofami – pred neúrodou, búrkami, povodňami aj suchom. Prednedávnom sme si viacerými podujatiami slávnostne pripo-

menuli 150. výročie založenia Dobrovoľného hasičského zboru v Trnave. Zbor, ktorý vznikol na jeseň roku 1868, patril medzi najstaršie a najvýznamnejšie v celom Uhorsku. K 150. výročiu Mesto Trnava v spolupráci so Štátnym archívom v Trnave vydali drobnú publikáciu Bohu na slávu, blížnemu na pomoc, kde sú zmapované najdôležitejšie udalosti od vzniku zboru až do súčasnosti. Čitateľom Noviniek z radnice by sme radi priblížili aspoň dve udalosti z obdobia 30. rokov 20. storočia, pri ktorých vždy podali pomocnú ruku trnavskí hasiči.

V rokoch 1937 – 1939 sa podieľali napríklad na záchranných prácach pri povodniach. K najväčšej došlo v apríli v roku 1937, keď sa Trnávka vyliala z koryta a zaplavila polia, veľkú mestskú lúku Rybník, domy v centre mesta, pivnice. Voda prenikla aj do budovy Slovenskej banky, Štátnej ľudovej školy, zaliala aj celú strojovňu Krajinskej nemocnice i miestnosti v suteréne, celé okolie nemocnice, Paulínsku ulicu a budovy v okolí mestskej plynárne. Voda poškodila ústredné kúrenie v Slovenskej banke i ľudovej škole, kde nemohlo niekoľko dní prebiehať vyučovanie. Hasiči odčerpávali vodu zo zatopených objektov a podieľali sa aj na ďalších záchranných prácach. Povodeň spôsobila enormne zvýšená hladina vody Trnávky z horských potokov, ktoré do nej ústili. Do povodne bola zregulovaná len jej horná časť, po povodni sa opätovne dostala do popredia otázka jej regulácie aj vo vnútri mesta. V roku 1939 Trnava zaznamenala ďalších 5 povodní, pri ktorých záchranné práce vykonával Dobrovoľný hasičský a záchranný zbor v Trnave.

Ľudia a udalosti...

■ **13. 5. 1435** – Trnavu navštívil kráľ ŽIGMUND (585. výročie).

■ **13. 5. 1905** – Na Morave sa narodil prírodovedec, ornitológ a odborný publicista FRANTIŠEK MATOUŠEK, spoluzakladateľ a prvý riaditeľ Krajského múzea (dnes Zsl. múzeum) v Trnave, kde aj umrel (115. výročie).

■ **14. 5. 1985** – Na trnavskej železničnej stanici sa uskutočnilo slávnostné otvorenie elektrifikovanej železničnej trate z Bratislavy do Trnavy (35. výročie).

■ **15. 5. 1360** – V Trnave sa uskutočnila tzv. porada kráľov, ktorej sa zúčastnili kráľ ĽUDOVÍT I., cisár KAROL IV. a rakúsky vojvoda RUDOLF IV (660. výročie).

■ **16. 5. 1820** – Ostrihomský arcibiskup ALEXANDER RUDNAY na pokyn panovníka presťahoval sídlo arcibiskupstva z Trnavy späť do Ostrihomu (200. výročie).

■ **16. 5. 2010** – V Bratislave umrel trnavský rodák JURAJ HOLČÍK, ichtyológ, odborný publicista a riaditeľ Ústavu zoológie SAV (10. výročie).

■ **16. 5. 2015** – V Nitre umrel emeritný bratislavsko-trnavský pomocný biskup DOMINIK TÓTH, čestný občan mesta Trnava, ktorý pôsobil v Trnave aj ako ceremoniar Biskupského úradu a generálny vikár Trnavskej arcidiecézy (5. výročie).

■ **20. 5. 2000** – Na budove arcibiskupského úradu v Trnave slávnostne odhalili pamätnú tabuľu dirigentovi, hudobnému skladateľovi a kňazovi JOZEFovi STREČANSKÉMU (20. výročie).

■ **22. 5. 1920** – V Trnave sa narodil lekár, vysokoškolský pedagóg a odborný publicista ŠTEFAN HUPKA, zakladateľ a priekopník odboru nukleárnej medicíny v ČSR (100. výročie).

K osobitnej a najväčšej kategórii, čo do počtu zásahov hasičov, patria požiare. Podľa dostupných záznamov ich bolo v období rokov 1930 – 1939 v trnavskom okrese celkovo zaevidovaných viac ako 400. Medzi najčastejšie uvádzané príčiny patrili podpaľnosť či neopatrnosť maloletých, blesk alebo iskra od lokomotívy. V mnohých prípadoch sa príčinu požiaru nepodarilo zistiť. Medzi najzávažnejšie požiare v 30. rokoch v Trnave popri požiaroch gymnázia v roku 1931 patrili požiar židovskej Synagógy status quo ante. Podľa hlásenia Četníckej stanice v Trnave požiar úmyselne založil neznámy páchatel' 8. decembra 1938 o 21.30 h. Vnikol do synagógy zadným oknom, pod ktorým stála drevená skriňa, v ktorej boli uschované predmety slúžiace na náboženské obrady. Všetky zhoreli. Celková škoda bola vyčíslená na sumu 177 080 Kč. Pri požiaroch zhorelo 18 kusov tóry v celkovej hodnote 108 000 Kč, čo bola najväčšia položka v zozname zhorených vecí. Ohňom bola zničená aj maľba na stenách v celkovej hodnote 10 000 Kč, boli poškodené okná a dvere, zničené elektrické vedenie, zhorela svätá schránka v hodnote 15 000 Kč, opona na schránke, sedadlo pre podrabíňa, 2 kusy svietnikov so šiestimi ramenami za 1 600 Kč, drevený strop nad svätýňou a galériou v hodnote 2 000 Kč, zhorel i koberec pred svätýňou (rozmery 500 x 280 cm), drevená ohrada na galérii, 4 lavice na prvom poschodí, schody pred svätýňou, 4 roletové záclony. Poškodené boli strieborné lampy večného svetla (800 Kč), 2 lustre na galérii (500 Kč), drapérie na oboch stranách, zvláštna pokrývka stola. Spolu je v zozname uvedených 30 položiek. Požiar zbadal domovník Michal Michna, ktorý býval vedľa synagógy. Pri pokuse privolať urýchlene miestnych ha-

sičov ho zadržal hlúčik mladíkov, ktorí chceli, aby nechal synagógu celú zhorieť. Nakoniec sa mu podarilo ich privolať. Hasiči požiar uhasili v priebehu hodiny. Vďaka ich včasnému zásahu sa oheň nerozšíril po celej synagóge, zostal iba v jej vnútornej časti. Zadaná časť nebola poškodená požiarom. Nikto neprišiel o život, ani nebol zranený. Navyše, v čase vypuknutia požiaru bolo priaznivé počasie – bezvetrie, čo tiež napomohlo, aby sa oheň nerozšíril. O 22.00 h sa na miesto činu dostavila četnícka hliadka vyšetrovať príčiny požiaru. Pri požiaroch sa stále zdržiavalo veľa zvedavcov, ktorí schvaľovali podpálenie synagógy a znemožňovali vyšetrovanie. Páchatel'a sa nepodarilo vypátrať. V ten deň sa v meste konala prisaha členov Hlinkovej gardy trnavského okresu, kde sa zišlo „väčšie množstvo nepovolovaných živlov z okolitých dedín a zdržali sa v Trnave do neskorých nočných hodín“. V podnapanom stave chodili po meste a vykrikovali rôzne protižidovské heslá a pritom nie je vylúčené, že niektorý z nich zapálil synagógu, konštatuje sa v zázname Četníckej stanice v Trnave. Je to smutný dôkaz vtedajších pomerov. Tridsiate roky 20. storočia neboli veľmi priaznivým obdobím pre celý trnavský región. Okrem povodní a požiarov postihli miestnych obyvateľov aj ďalšie prírodné katastrofy – krupobitia, extrémne suchá, snehové víchrice, výrazné škody spôsobené hmyzom. Viaceré zo živelných pohrôm poukázali na potrebu riešenia nevyhovujúceho stavu. Pri všetkých živelných pohrómach a katastrofách miestnym obyvateľom pomáhali členovia Dobrovoľného hasičského a záchranného zboru v Trnave. Patrí im za to naša vďaka a uznanie. Všetkým hasičom, štátnym i dobrovoľným, a nielen na sviatok sv. Floriána... ■

Ľudia a udalosti

■ **22. 5. 2015** – V Trnave umrela spisovateľka, novinárka a učiteľka EVA KOPÚNKOVÁ, nositeľka Pamätnej medaily predsedu Trnavského samosprávneho kraja za rozvoj školstva a literatúry. (5. výročie).

■ **24. 5. 1960** – V Skalici sa narodil literárny vedec, publicista a vysokoškolský profesor RENÉ BÍLIK, dekan Pedagogickej fakulty a od roku 2019 rektor Trnavskej univerzity (60. narodeniny).

■ **24. 5. 2015** – Umrel prvotligový futbalista, reprezentant a majster športu VLADIMÍR HAGARA, člen majstrovského celku Spartak Trnava, s ktorým získal 5 majstrovských titulov (5. výročie).

■ **25. 5. 1920** – Vo Veľatoch sa narodil vysokoškolský profesor, publicista a autor učebných textov JÁN VELIKANIČ, ktorý učil postupne na Pedagogickej škole, na Pedagogickom inštitúte a na PdFUK v Trnave, kde aj umrel (100. výročie).

■ **28. 5. 1645** – Trnavu obsadilo povstalecké vojsko JURAJA RÁKOCIHO (375. výročie).

■ **28. 5. 1990** – V Trnave umrela klaviristka, hlasová pedagogička a dlhoročná riadiateľka Hudobnej školy ROZÁLIA ARNOLDOVÁ, ktorej bolo roku 2005 udelené Uznanie za zásluhy o rozvoj a reprezentáciu mesta Trnava in memoriam (30. výročie).

■ **30. 5. 1930** – V Trnave bol založený robotnícky spevokol Bradlan (90. výročie).

■ **31. 5. 1985** – V Trnave bolo k tomuto dňu 6 poštových úradov, vyše 9 000 telefónnych účastníkov, asi 15 000 rozhlasových a 16 000 televíznych koncesionárov (35. výročie). ■

P.R.

Júlia Ragačová (Štátny archív v Trnave) – Radoslav Ragač (Ministerstvo kultúry SR)

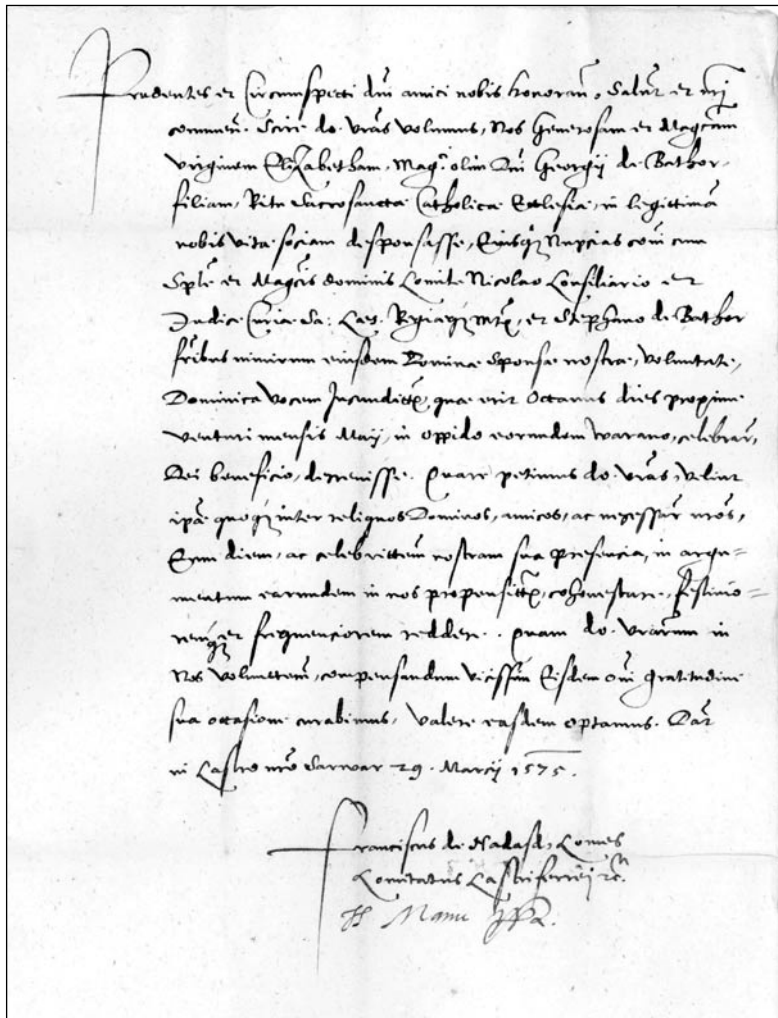
Máj, Máj, večný Máj

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváňel háj.*

Niet hádam človeka, ktorý by nepoznal prvé verše najznámejšej lyricko-epickej skladby Máj, ktorá je považovaná za vrcholné dielo Karla Hynka Máchu a českého literárneho romantizmu. Ide o najčastejšie vydávanú i recitovanú báseň v dejinách nielen u našich západných susedov. Možno preto, že sa viaže vari k najkrajšiemu mesiacu roka, k máju. Čím je tento mesiac taký jedinečný a neopakovateľný? Nastupujúcou jarou – najúchvatnejším ročným obdobím. Všetko navôkol kvitne, príroda ukazuje svoju krásu a nádheru. Všetko začína žiť novým životom. Aj človek po zimnom útlme hľadá nové impulzy a podnety k naplneniu svojich túžob a snov, ku ktorým často patrí aj hľadanie lásky, prebúdajúcej sa s nástupom mája. Samozrejme, poviete si, veď láska kvitne v každom ročnom období. Ale na jar je to viditeľné už na prvý pohľad.

Zoznámenie a dvorenie

Pri hľadaní lásky a zoznamovaní nám v súčasnosti pomáhajú technické vymoženosti – sociálne siete. Zoznamovanie sa cez internet bez osobného kontaktu v súčasnosti preferuje stále viac ľudí, vďaka čomu sa to stáva súčasným životným štýlom. Avšak aj hľadanie lásky v minulosti malo svoje osobité čaro, čo nám potvrdí najmä staršia generácia, ktorá si pamätá ešte na časy, keď bolo „v móde“ klasické dvorenie mužov ženám či písanie ľúbostných listov. Avšak prvým krokom k úspešnému ľúbostnému príbehu bolo zoznámenie. V 20.-40. rokoch 20. storočia sa často ľudia zoznamovali pomocou inzerátov uverejnených v novi-

Svadobné oznámenie Františka Nádašdyho a Alžbety Báthoryovej, ktorí oznamujú mestu Trnavazavretie manželstva v nedeľu 8. mája 1575 v mestečku Vranov

nách a časopisoch. Je zaujímavé sledovať, na aké kritériá sa vtedy kládol dôraz pri hľadaní partnera. Kým ženy kládli dôraz na zaistené postavenie či duševnú oporu, muži preferovali krásu či inteligenciu, ale vítané bolo aj dobré veno. Na ukážku uvádzame niekoľko inzerátov, ktoré vyšli v periodiku Nové Slovensko v 40. rokoch 20. storočia, kde si inzeráty podávali aj obyvatelia Trnavy.

ON HĽADÁ JU:

♥ V Trnave alebo na okolí chcem sa zoznámiť s elegantnou krásnou dámou vyššej postavy, šľachetnej

duše, na neskoršie manželstvo. Som 28-ročný, reprezentačného zjavu, vyrovnaného charakteru, milujem hudbu, vedu, umenie a filozofiu. Inkognito vítané. Odpoviem aj na anonymné listy úprimným a vážnym pisateľkám. Ponuky na zn. „Beethovenova sonáta Mesačného svitu“.

♥ Dvadsaťdvaročný „škaredý dlháň“, vyšší úradník, hľadá veselé, najviac 20-ročné dievča na vážnu známosť. Anonym nepovšimnutý! Zn. „Spišáci, žence še...“

♥ Hľadá sa pekná slečna, najviac 30-ročná, strednej postavy, s vý-

bavou, ktorej náboženstvo nerozhoduje. Mohla by sa hneď dobre vydať za 45-ročného „starého mládenca“, úradníka v zaistenom postavení. Píšte na zn. „Potreba núti“.

ONA HĽADÁ JEHO:

♥ Dvadsaťdväťročná, nie chudobná, nie škaredá, vysoká tmavovláska pre nedostatok príležitostí takto hľadá pána v zaistenom postavení. Vdovci a žandári majú prednosť, no nie je podmienkou! Hláste sa len vysokí a vyše 35-roční! Neanonymné ponuky na zn. „Katolíčka“.

♥ Veselé, inteligentné dievča, čierooká bruneta chcela by si dlhú chvíľu krátiť písaním si s Dr., Ing. alebo dôstojníkom. Zn. „Čierne oči“.

♥ Osud sklamanej Butterfly prežívam, kto poskytne duševnú oporu nám? Nech ozve sa pán vysokej, elegantnej postavy, čestný, vyše 32-ročný, čo túži mať skoro svoj útulný domov. Zn. „Snenie“.

Čakať na odpoveď na inzerát bolo určite vzrušujúce a plné dobrodružstva. Podobne ako písanie a čítanie ľúbostných listov. Keď zamilovaný človek so zatajeným dychom čítal tie krásne slová od milovanej osoby, ktoré boli adresované iba jemu a pred ostatným svetom mali ostať navždy skryté. Mali..., avšak niektoré sa nám podarilo objaviť medzi archívnymi dokumentmi v Štátnom archíve v Trnave. Práve ich objav sa stal aj prvotným impulzom k príprave výstavy Stopy lásky v archívnych dokumentoch, ktorá je prístupná pre verejnosť v priestoroch trnavského archívu až do septembra. Nájdené ľúbostné listy písal istý známy Trnavčan v 50. rokoch 20. storočia, ktorý sa síce nenarodil v Trnave, ale dlhé roky tu pôsobil a aj tu zomrel. Zhodou okolností sa narodil na sviatok sv. Valentína (14. 2. 1890). Listy písal magistre farmácie, ktorá pracovala v jednej z trnavských lekární. Prezradíme, že v čase, keď ich písal, bol už vdovec a mal 64 rokov! Prekročme na chvíľu magickú hranicu a začítajme sa aspoň do krátkych úryvkov:

„...niet azda očí krásnejších ako modrých zrakov...“

„Ako príslovie hovorí: žena bez muža je ako záhrada bez plota“ ...

„Ráčili ste zbadať večer, že sa nehodíme spolu, lebo som oproti Vám veľmi netaktický babroš. Pásol som za Vami v nádeji, že Vás odprevaďím k Vášmu domu, no stratili ste sa mi v kine. I chodil som Masarykovou ulicou až po Františkánsku, avšak márne. Domov som sa vrátil o deviatej, namrzený, že ste pre mňa nedosiahnuteľná... S pekným pozdravom a bozkom rúk Váš ctiteľ.“

Ďalšie nájdené ľúbostné listy sú nedatované a nepodpísané. Vieme

len, že boli adresované Jarmilke od „starej zabudnutej lásky“. Písal ich pán z Bratislavy, ktorý v Trnave cez týždeň robil výskum hudobnej histórie na Fare sv. Mikuláša. O Trnave sa, žiaľ, v listoch nevyjadroval veľmi pochvalne: „... nachádzam sa tu v Trnave, v hroznom prostredí, široko ďaleko niet civilizovaného človeka. Ak nemáš inej práce, mohla by si ma prísť navštíviť. Príď sa trochu porozprávať so svojou starou zabudnutou láskou. Príď ma trochu potešiť.“

Svadba

Po úspešnom zoznámení a dvoření spravidla nasleduje svadba. Príprava svadby v „lepšej“ uhorskej spoločnosti pred 400 rokmi sa veľmi nelíšila od príprav tej dnešnej.

Aj renesančná smotánka si totiž veľmi potrpela na módu a vonkajšiu okázalosť a žila na očiach spoločnosti podobným spôsobom ako dnešné celebrity. Prirodzenou súčasťou dobovej svadby boli aj starostlivé prípravy jej jednotlivých súčastí. V polovici 16. storočia sa v Uhorsku aj s rastom vzdelanosti napríklad veľmi rozšírilo zasielanie svadobných oznámení. Mali odlišnú podobu ako ich poznáme v súčasnosti. Zvyčajne išlo o úhľadne napísaný latinský list bez výraznejších ozdobných prvkov. Ich hlavnou funkciou bolo totiž, rovnako ako dnes, pozvať vážených hostí a informovať ich o mieste, čase a spôsobe konania svadobných obradov. Typické bolo predstaviť snúbencov, rodičov a ich

pôvod, vierovyznanie a u mužov pomerne často aj ich zamestnanie. Z praktických dôvodov sa uvádzal dátum, miesto a čas konania svadobných obradov. V tomto období sa často konávali v rodových kúriách, čo je dôležité aj z historického hľadiska, lebo často ide o prvý konkrétny doklad o ich existencii. Uvádzanie konkrétnych hodín ich konania zase napovedá, že sa v okolí mohli nachádzať dobovo veľmi módne hodiny. Zvyčajne sa posielali niekoľko týždňov pred svadbou. V trnavskom archíve sa takýchto svadobných oznámení z obdobia 16. storočia zachovali dodnes celé desiatky. Nájďme tu aj svadobné oznámenie Františka Nádašdyho a Alžbety Báthoryovej, ktorí oznamujú mestu Trnava uzavretie manželstva v nedeľu 8. mája 1575 v mestečku Vranov (dnes Vranov nad Topľou). Alžbeta mala v čase vydaja 14 rokov, František 19 rokov. V tom istom roku sa konala svadba ďalšieho šľachtica Wolfganga Ocskaya a Kataríny na Zámku v Hlohovci, ktorú oznámil Trnavčanom kastelán hlohovského zámku František Vítěz a Filip Pominovský. Predstavitel'ov mesta pozývali nielen príslušníci šľachtických rodov žijúcich v meste a blízkych obciach, ale aj magnáti vlastníci okolitých hradných panstiev, rôzni úradníci a vzdelanci a dokonca aj najvyšší krajinskí hodnostári. Slobodné kráľovské mestá bývali pozývané nielen pre ich rovnako privilegované postavenie v spoločnosti a budovanie vzťahov, ale tiež pre okázalé dary. Na svadby zvykli Trnavčania vyslať jedného alebo dvoch svojich predstaviteľov. Na najvýznamnejšie chodievali osobne richtár s mestským notárom alebo s niektorým zo senátorov. Išlo o služobnú cestu a mesto im niekedy preplácalo cestovné náhrady, dnešné diéty. Veľmi zaujímavé informácie o konkrétnych svadobných daroch sa nachádzajú v účtovných knihách mesta. V júni 1556 magnátovi Františkovi Thurzovi napríklad mesto Trnava darovalo hodnotnú striebornú, čiastočne pozlátenú čašu, ktorú

mu v mene mesta odovzdali na Oravskom hrade dvaja senátori. Podľa účtov mala luxusná čaša hmotnosť asi 630 gramov a bola výrobkom trnavského zlatníckeho majstra Jána z Budína. Jej cena bola vyrátaná jednotkovo podľa váhy striebra a zlata. Kráľovskému personálovu Michalovi Méreyovi o rok neskôr v mene mesta darovali vyslanci striebornú misu, výrobok toho istého trnavského zlatníka. Jej hodnota však bola iba tretinová v porovnaní s predchádzajúcim darom. Okrem toho Michal Mérey dostal aj 40 kusov pomarančov, vtedajšieho módného hitu a jedného zo symbolov exotického stredomorského luxusu. Zaujímavosťou je, že v polovici 16. storočia boli v Trnave pomaranče (zlaté jablká), limetky a citróny v ponuke miestnych talianskych obchodníkov počas väčšiny kalendárneho roku pomerne dobre dostupné. Kúpovali sa zvyčajne na kusy. Smutným historickým paradoxom je, že pomaranče boli vtedy v Trnave dostupnejšie ako v socialistických obchodoch ešte krátko pred Novembrom '89. V roku 1558 napríklad mesto darovalo Wolfgangovi Ujllakymu pri príležitosti jeho bratislavskej svadby ako svadobný dar vzácnu taftovú (hodvábnu) látku v hodnote 6 rýnskych zlatých. Išlo zrejme

o vhodný dar v primeranej hodnote, pretože v tom istom roku Trnavčania rovnako obdarovali pri svadbe v Cíferi istého Gabriela Literáta. V roku 1560 zase príbuznému ostrihomského arcibiskupa Michalovi Czararovi darovali gobelín. Peter Paulinus zase dostal darom luxusnú podušku (vankúš). V menej prestížnych prípadoch obdarovali napríklad mestských úradníkov a zamestnancov Trnavčania plátom, odevmi, potravinami alebo menšou finančnou hotovosťou. Renesančné svadby boli aj veľmi dobrou príležitosťou pre rôznych dobových umelcov, remeselníkov a obchodníkov. Pri významných svadbách totiž postupne v renesančnom období začali vychádzať tlačou aj príležitostné básne a kázne, vznikali príležitostné medaily, maľby a erby manželov, nápisy a rôzne ďalšie umelecké, napríklad hudobné diela. Súčasťou slávnostných dní tiež bývali aj dary pre cirkevné a sociálne inštitúcie, či priamo chudobným. Asi vrcholom dobového luxusu bol honosný thurzovský sobášny palác v Bytči, pochádzajúci z prelomu 16. a 17. storočia. Dal ho v blízkosti svojej rezidencie postaviť palatín Juraj Thurzo, najmä na svadby svojich šiestich dcér. Niekedy snúbencov obdaroval aj sám uhorský panovník a takéto dary sa potom v šľachtických rodoch starostlivo opatrovali a odovzdávali z generácie na generáciu. Súčasťou svadobných príprav zámožnejších párov v minulosti patrilo aj uzatváranie predmanželských alebo svadobných zmlúv a dohôd. V nich sa budúci manželia dohodli o prerozdelení hmotného majetku v prípade ich smrti. V trnavskom archíve sa zachovala napríklad predmanželská zmluva, ktorú uzavreli snúbenci Jozef Karel a Katarína Bednárík z Cífera 24. mája 1857. V prípade jeho smrti a za podmienky, že by nemali potomkov, manželka by zdedila 100 zlatých, 10 meríc žita raže a 10 meríc jačmeňa. V prípade skoršieho úmrtia manželky

a takisto s podmienkou úmrtia bez potomkov, mal ženich dostať 50 zlatých z otcovskej čiastky, ktorá jej prináležala.

Zo staršieho obdobia sa zachovala predmanželská zmluva spísaná v Trnave na sviatok Troch kráľov roku 1769 medzi Jánom Halátsim a Magdalénou Punfer, v ktorej si snúbenci navzájom jeden druhému odkázali v prípade predčasnej smrti 300 zlatých, čo spísali aj pred svedkami. Ján Halátsi svojej manželke odkázal zároveň aj celý svoj statok, pokiaľ by zomrel bez potomkov. Zo začiatku 18. storočia pochádza aj svadobná zmluva medzi pekárom Pavlom Haklom a Zuzanou Kleinovou. Zmluva bola spísaná pred štyrmi svedkami, tiež remeselníkmi, v deň sobáša 12.

januára 1711 v Trnave. Pavol Hakl už svojej manželke odkázal pekársku dielňu, aby mohla vykonávať toto remeslo aj po jeho smrti. Ďalej jej odkázal ¼ domu, 100 toliarov, vinohrad a polovicu hospodárstva. Nevesta Zuzana, vdova po zámočníckom majstrovi Matejovi Kleinovi, dala svojmu manželovi ¼ domu, v ktorom bývala do svadby, a vinohrad. Svadobná zmluva sa vždy skladala z viacerých častí – bodov. V úvode sa zvyčajne spomína samotný sobáš „...wdo-wa Susanna za wernu a pocztiwu manželku pryslibena a do coplutati duchowniho sobie ruky podali...“. Potom nasledovala prvá časť venovaná ženichovi, za ňou nasledovala časť venovaná neveste. Záver patrilo formulke o podpísaní a prípadnom spečatení zmluvy. V Trnave bývali zmluvy väčšinou spísané v latinskom, ojedinele v dobovom slovenskom jazyku.

Z roku 1865 sa nám v archíve zachovalo aj tzv. rodičovské povolenie k ženíbĕ, kde rodičia Pavol Ušák a Zuzana Majtánová z Myjavy udelili súhlas svojmu synovi Pavlovi vstúpiť do stavu manželského s vdovou Teréziou Krepelicovou zo Smoleníc. Dali im svoje požehnanie. O dovoľenie oženiť sa musel napríklad požiadať ministra obrany aj vojak Michal Skalický v roku 1910. Minister mu musel udeliť vý-

nimku, aby sa mohol oženiť s Máriou Srnčíkovou z Trnavy. Manželské zmluvy sa spisovali napríklad aj pri uzatváraní manželstiev rôznych vierovyznaní. Pred magistrátom Trnavy bola 30. marca 1918 spísaná zmluva medzi Teodorom Petrascom (pravoslávny) a Helenou Plankovou (r.-kat.), v ktorej sa zaviazali vychovávať svoje deti v rímskokatolíckej viere.

Neodmysliteľnou súčasťou svadiieb v minulosti boli svadobné zvyky a obyčaje. Každý kraj mal svoje osobitosti. V trnavskom archíve sme našli aj opisy dedinských svadobných zvykov v obci Červeník v 20. rokoch 20. storočia. Mladožených so svojim krstným otcom v sprievode mladých svadobčanov s hudbou príde do domu mladej nevesty, odkiaľ potom všetci odchádzajú do kostola na sobáš. Po sobáši zamieri svadobný sprievod do domu ženicha, kde všetkých privíta ženichov otec. Spoločne zasadnú k svadobnému stolu, na ktorý prinášajú jedlá družbovia s patričnými veselými komentármi. Mladá nevesta pri stole rozdáva svojim novým príbuzným darčeky za spevu svadobných piesní. K svadobnému stolu prichádza aj svadobná kuchárka s vareškou v ruke, ruku má obviazanú kvôli popálenine. Na ziernenie bolesti pýta od svadobčanov pe-

ňážne dary, ktoré putujú do vienka mladej neveste. Po skončení týchto obradov odvádzajú družbovia mladú nevestu s predslovmi do tanca. Na privítanie nevesty družbovia hádžu medzi divákov mrvené a iné koláče, pričom sa strhne trma-vrma najmä medzi deťmi a začne sa akási veselá koláčová vojna. Na druhý deň po svadbe sa preväzajú periny neveste. Pri tomto úkone okolostojacich obveseľuje preoblečený niektorý z družbov a mladé ženy z vozov ponúkajú sladké pálené.

Podstata lásky sa za stáročia nezmenila. Stále zostáva tá istá. Len formy a prostriedky zoznamovania a zvädzania sa prispôbili tej-ktorej dobe. Vďaka technickému pokroku dnes majú ľudia v porovnaní s minulosťou oveľa viac možností, ako si nájsť svoju chýbajúcu polovičku. Mobilné telefóny a internet otvárajú dvere, ktoré boli pre našich predkov zatvorené. Klasické rande je na ústupe. Podstata lásky však stále spočíva v hlbokej úcte k milovanej osobe, v úprimnej vďačnosti za jej bytie a v rozhodnutí venovať jej istú časť svojho srdca, či už máme na mysli partnerskú, priateľskú alebo rodinnú lásku.

Srdce človeka má úžasnú schopnosť patriť viacerým, resp. biť aj pre iných – pričom vôbec pri ňom neplatí všeobecný princíp delenia, že čím viac častí, tým je ich obsah menší. Majme to na mysli počas celého roka, nielen v máji – mesiaci lásky... ■

Použité pramene:

Ministerstvo vnútra SR (ďalej MV SR), Štátny archív v Trnave, Magistrát mesta Trnava, Missiles.
MV SR, Štátny archív v Trnave, Magistrát mesta Trnava, Testimoniales.
MV SR, Štátny archív v Trnave, Magistrát mesta Trnava, Účtovné knihy.
MV SR, Štátny archív v Trnave, Obvodný notársky úrad v Červeníku.
MV SR, Štátny archív v Trnave, Zbierka dokumentov rôznej proveniencie.

PaedDr. Simonne Jurčová, Západoslovenské múzeum v Trnave

Mikuláš Dohnány a jeho pamätná tabuľa v Trnave z roku 1929

Mikuláš Daniel Dohnány sa narodil v roku 1824 v evanjelickej rodine slovenského zemana Jozefa Dohnányho z Dohnian a jeho manželky Kristíny, rod. Budajovej. Matkina rodina žila v obci Ovčiarsko, kde sa Mikuláš pravdepodobne aj narodil, i keď sa vo viacerých zdvoch udáva ako miesto jeho narodenia obec Dolné Držkovec. Zomrel mladý, len dvadsaťosemročný v roku 1852 v Trnave.

Mikuláš Dohnány študoval v Trenčíne, Gyóri, na bratislavskom evanjelickom lýceu a v Levoči. V roku 1846 pôsobil ako vychovávateľ v Bytči, v roku 1847 žil v Ovčiarsku, v rokoch 1847 – 1848 bol vychovávateľom v Levoči a súčasne i správcom Jednoty mládeže Slovenska a v rokoch 1851 – 1852 bol redaktorom časopisu Slovenské pohľady najskôr v Skalici, potom v Trnave. Bol členom štúrovskej buditeľskej skupiny, básnikom, literátom a prvým historikom slovenského povstania v rokoch 1848 – 1849, ktorého sa zúčastnil v rámci dobrovoľníckej výpravy. Mal jazykové nadanie, študoval nemčinu, francúzštinu, angličtinu, maďarčinu, taliančinu, latinčinu, gréčtinu, hebrejčinu a všetky slovanské jazyky a v nich sa zdokonaľoval po celý svoj krátky život. S Jozefom Miloslavom Hurbanom spolupracoval pri vydávaní Slovenských pohľadov – najskôr v Skalici, od roku 1929 v redakcii v Trnave. Bol veľmi pracovne vyťažovaný, písal, viedol celú administratívu, robil korektúry, dozeral na tlač a noviny aj expedoval. Dôsledkom jeho prepracovanosti bola náhla psychická choroba a následne smrť. Pochovali ho na evanjelickom cintoríne v Trnave, no presné miesto jeho hrobu nie je známe. Pri príležitosti Zjazdu evanjelickej mládeže v roku 1929 mu bola na múre trnavského cintorína odhalená pamätná tabuľa. Priezvisko Dohnányi je Trnavčanom známe aj preto, že okolo roku 1860 si v našom meste otvoril Štefan Dohnányi prvý fotoateliér. Jeho manželka Leopoldína von Dohnányi bola v meste vôbec prvou ženou – fotografkou. Pôsobila

v Trnave do roku 1870. Predtým, ako prišli Dohnányovci do Trnavy, bývali v Sobotišti. Pri bádani som v minulosti nespojila Mikuláša Dohnányho s fotografmi Dohnányovcami aj preto, že Mikuláš bol evanjelik a Štefan s Leopoldínou majú zápisy v rímskokatolíckych matrikách. Ale všetko je inak a nové informácie odkryli rodinné súvislosti medzi nimi. Musíme sa

Mikuláš Daniel Dohnányi (zdroj: internet)

Rodina Dohnányovcov pri odhalení pamätnej tabule Mikulášovi Davidovi Dohnánymu na múre trnavského evanjelického cintorína. Zľava: Vladimír Dohnány, Eva Dohnányová, Viera Dohnányová, PhDr. Olga Wagnerová, Marta Dohnányová, Miloš Dohnány, Irena Wagnerová (zdroj: B. Madarásová)

však pozrieť o zopár desiatok rokov hlbšie do histórie – konkrétne na koniec 17. storočia. Šľachtický titul Dohnányovcov pochádza od zemana Juraja Dohnányho (nar. 1668), ktorý sa priženil do zemianskej rodiny Balunovcov v Sobotišti. Juraj Dohnányi a Mária rod. Balun mali v Sobotišti vlastnú kúriu a hospodárstvo. Panovník Leopold I. udelil zemianstvo v r. 1697 za významné služby Jurajovi Dohnányimu a jeho najstaršiemu

synovi Pavlovi. O zemianstve vypovedá rodová erbová listina - tzv. armales. Potomkovia nasledujúcich generácií si nechávali titul potvrdzovať.

Všeobecne známe informácie o národovcovi Mikulášovi Daniellovi Dohnánym sa mi podarilo nečakane rozšíriť vďaka kontaktu s žijúcimi potomkami široko rozvetvenej, prevažne intelektuálnej rodiny Dohnányovcov, ktorá si vedie dokumentáciu o svojich

predkoch z línie Pavla Dohnányho (ktorý dostal s otcom armales ako prvý). Pri štúdiu ich genealogických poznámok som objavila dve fotografie súvisiace s Trnavou. Ide o autentické zábery členov rodiny, ktorí sa zúčastnili odhalenia pamätnej tabule Mikuláša Dohnányho 28. júna 1929 na múre evanjelického cintorína v Trnave.

Slávnosť sa konala počas Zjazdu evanjelickej mládeže v Trnave.

Na odhalení tabule sa zúčastnili viacerí rodinní príslušníci z druhej a tretej generácie Mikulášových príbuzných. Z najstarších zúčastnených to boli jeho synovci a netere JUDr. Ľudovít Dohnány (57), Ing. Gustáv Mladen Dohnányi (46), Eugénia (?) a Ludovika (59) Dohnányové – všetko deti Ľudovíta Dohnányho st., ktorý bol mladším bratom Mikuláša Daniela Dohnányho. Na slávnosti boli aj Irena (31) a Oľga (27) Wagnerové, dcéry Ireny Dohnányovej-Wagnerovej, ktorá zomrela v roku 1912 (bola tiež dcérou Ľudovíta Dohnányho st.). Prítomné boli i deti Ing. Gustáva Mladena – Marta (17) a Mikuláš (9) Dohnányovci a dcéra JUDr. Ľudovíta Dohnányho Eva Dohnányová (21) z inej vetvy pochádzal Ing. Jozef Dohnányi (56) – jeho otcom bol Jozef Dohnányi st., brat Mikuláša aj Ľudovíta Dohnányovcov. V Trnave bol spolu s manželkou Milicou, rod. Zochovou (49) a ich deťmi Vladimírom (22), Vierou (13) a Milošom (25).

Dohnányovci a ich príbuzní sú rodinou, ktorej mnohí členovia boli významnými osobnosťami slovenskej inteligencie v minulosti, a je to tak až podnes. Aká bola rodová väzba spomínaného fotografa Štefana Dohnányho s Mikulášom? Pavol Dohnány bol ich pradedo a ich dedovia boli súrodenci. Medzi potomkami bolo niekoľko právnikov, evanjelických cirkevných hodnostárov i laických dozorcov. Ing. Jozef Dohnányi si vzal za manželku Milicu Zochovú, dcéru Branislava Zocha, profesora na prvom slovenskom gymnáziu v Revúcej. Ing. Gustáv Mladen Dohnányi bol starostom mesta Tren-

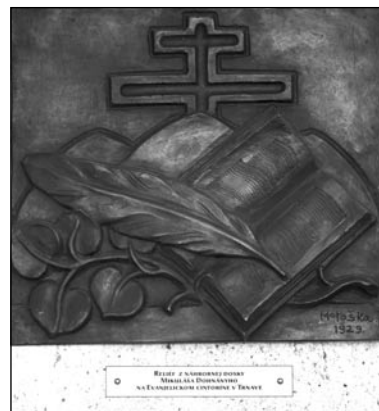

Rodina Dohnányovcov pri príležitosti odhalenia pamätnej tabule Mikulášovi Dohnánymu: JUDr. Ľudovít Dohnány, Ing. Gustáv Mladen Dohnányi, Ing. Jozef Dohnány, Viera Dohnányová, PhDr. Oľga Wagnerová, Eva Dohnányová, Miloš Dohnány, Ludovika Dohnányová, Milica Dohnányová, Mikuláš Dohnány, Eugénia Dohnányová, Irena Wagnerová, Marta Dohnányová (zdroj: B. Madarásová)

Pamätná tabuľa Mikulášovi Dohnánymu pred r. 2011 (zdroj: B. Madarásová)

čín. Syn Ireny Dohnányovej a Jána Alojza Wágnera – prof. PhDr. Vladimír Wágner (1900 – 1955) bol známy slovenský umelecký historik a pamiatkar, jeho sestra PhDr. Oľga Wágnerová (1902 – 1976) bola muzeologička a knihovníčka, ktorá sa zaslúžila o budovanie univerzitnej knižnice a knižnice SAV. Marta Križanová (1898 – 1971, neter JUDr. Ľudovíta, Ing. Gustáva Mladena, Ireny, Eugénie a Ludoviky) bola prvou slovenskou ženou - primárkou, venovala sa liečbe tuberkulózy. Jej sestra Matilda Zemanová mala syna MUDr. Jána Zemana (1915 – 1980), ktorý bol významný slovenský balneológ. Napokon jeden z najmladších potomkov je dirigent Oliver von Dohnányi, ktorý

Bronzový reliéf v modlitebni v r. 2015 (foto: Tomáš Vlček)

Detail so signatúrou autora Fritza Motošku (foto autorka)

spolupracuje s poprednými svetovými opernými scénami. Autorom pamätnej tabule M. Dohnányho je sochár Frico (Fridrich Andrej) Motoška (* 1891 Banská Bystrica, +1956 Buenos Aires). Pred svetovou vojnou študoval v Budapešti, po nej na AVU v Prahe. Pre zranenie na vojne pracoval iba jednou rukou. Žil a tvoril v Bratislave, na viacerých miestach v Európe

a po roku 1948 v Argentíne. Pamätaná tabuľa na múre evanjelického cintorína pozostávala z mramorovej platne s textom a bronzového reliéfu (42 x 38 x 5 cm). Prvý raz bola reštaurovaná pri príležitosti 150. výročia úmrtia Mikuláša Dohnányho v roku 2002. Na svojom mieste vydržala nepretržite 82 rokov. V noci z 15. na 16. júla 2011 bola bronzová časť odcudzená neznámym páchatelom a viac ako

dva mesiace nezvestná. Najmä vďaka výzve v tlači sa našla v zberných surovinách a vrátila sa cirkevnému zboru. Bola však pokrivená a poškodená. Na základe rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Trnave ju v roku 2012 zreštaurovali Mgr. Art Tomáš Kucman a ak. soch. Stanislav Kožel. Zreštaurovaný bronzový originál bol natrvalo umiestnený v modlitebni evanjelického kostola a na pôvodné

miesto osadili patinovaný epoxidový odliatok. Reliéf bol slávnostne inštalovaný v rámci Trnavských dní v septembri 2012. Originálny reliéf a mramorová doska sú zapísané v ústrednom zozname pamiatkového fondu ako pamiatkový objekt (č. 1055/1). ■

Za informácie a obrazový materiál ďakujem pani Beáte Madarásovej (rod Dohnány) a Cirkevnému zboru ECAV Trnava

Miroslav Beňák

Skrytý klenot priemyselnej architektúry

Architektúra z éry Kovosmaltu

Pokračovanie z čísla 11/12 2019

Bývalé Coburgove závody sú akousi známou – neznámou. Aspoň čo sa trnavskej architektúry týka. Kvalitná priemyselná architektúra z najstarších etáp je skrytá vo vnútri odľahlého areálu. No a tej mladšej sa väčšinou už nevenuje pozornosť, aj keď si ju právom zaslúži. V predchádzajúcich dieloch sme si postupne rozebírali históriu a architektúru areálu od čias jeho vzniku až po 40. roky, teraz si povieme niečo o mladšej ére, ktorú nám pripomínajú skôr jej výrobky a hlavne liatinové poklpy kanálov s logom trnavského Kovosmaltu.

Výroba tesne po oslobodení

Závod sa po oslobodení Trnavy 1. apríla 1945 pomerne rýchlo pozviechal, a to aj napriek tomu, že bol bez elektrického prúdu z dôvodu poškodenia elektrárne leteckým náletom. A na viacerých miestach boli ešte nevybuchnuté malé letecké bomby¹. Po krátkom výpadku počas prechodu frontu sa napokon vrátil k pôvodnej výrobe pred vojnou a počas nej. Naďalej vyrábali hlavne kince, drôt, drôtené pletivo, chladiarenské zariadenia, rôzne výrobky z plechu a drôtu a kachle na tuhé palivá².

Rozmiestnenie výroby v areáli

Tomu zodpovedalo členenie na jednotlivé oddelenia. Centrom zostávala naďalej zlievarňa. V časti „nového“ závodu to bola drôtovní³ s objektmi samotnej drôtovnice a pozinkovne od architektov Theissa

a Jakscha zo začiatku 20. rokov, ako aj s ďalšími objektmi skladov a klinkovne od Pittla a Brausewettera, postavených o niečo neskôr⁴. V priestore pôvodných valcovní umiestnených západne od zlievarne bola tzv. „plechárňa“, kde sa vyrábali práve spomínané kachle a sporáky na pevné palivá, plechový a pozinkovaný tovar a aj radiátory. Táto prevádzka zasahovala aj do objektu umiestneného južne od bývalých valcovní – tzv. kaliarne. V priestore dierovne z 30. rokov nachádzajúcej sa západne od valcovní bolo dierovacie oddelenie, kde sa vyrábali dierované plechy, štrbinové sitá, ako aj triéry a čistiace stanice na obilie. To čiastočne zasahovalo aj do mechanického oddelenia. V objekte s poloblúkovou strechou, postavenom na špeciálnu výrobu koncom 30. rokov, bolo zriadené

oddelenie „malej kuchyne“ – čo bola výroba drobných kuchynských potrieb, akými boli rôzne výrobky z drôtu – sitá a podobne, aj formičky vylišané z plechu⁵.

Slovenské závody na smaltovaný a železný tovar

Po znárodnení sa bývalé Coburgove závody stali súčasťou Slovenských závodov na smaltovaný a železný tovar, národný podnik, ktorý sídlil v Bratislave⁶. Pod tento kolos patrili okrem trnavského Coburgu aj jeho pobočka v Novom Meste nad Váhom, Filákovské priemyselné závody, podnik C. A. Scholtz v Matejovciach, bývalý závod Sphinx v Petržalke a Ocelový dom v Pohorelej⁷. Prísne centralizovanú výrobu a množstvo závodov roztrúsených po republike bolo však pomerne

¹MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

²JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67, str. 74

³MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

⁴O objektoch sme bližšie písali v predošlých číslach noviniek z radnice.

⁵MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

⁶JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67

⁷Štátny archív v Trnave, ONV Trnava I - administratíva, kr. 204, inv.č 27 499, – Plány prístavby zlievarne firmy Kovosmalt, n.p. Trnava, 1948

náročne organizovať, preto tento kolos v roku 1950 rozdelili na štyri samostatné podniky. Jedným z nich bol aj trnavský bývalý Coburg, ktorému napokon zmenili názov⁸ a meno niekdajšieho zakladateľa podniku Filipa Coburga sa z neho nadobro vytratilo.

Éra Kovosmaltu

Reorganizovaný závod dostal meno Kovosmalt. Jeho logo – iniciály KT v trojuholníku – sa stalo pomerne známym, dodnes ho je vidno na liatinových poklopoch kanálov, ktoré sa v závode vyrábali. So zmenou názvu prišla aj zmena výrobného programu, čo ovplyvňovalo aj reorganizácie výroby a zmeny vo využívaní objektov závodu. Už začiatkom 50. rokov bola zo závodu odsunutá výroba chladiarenských kompresorových zariadení⁹ vyrábaných v Coburgu od roku 1935 v priestoroch jednej z bývalých valcovní¹⁰. Postupne bola odsunutá aj výroba pozinkovaného tovaru, čistiacich strojov a varných kotlov, drôtených konštrukcií a dopravníkových pásov a namiesto nich sa začali vyrábať elektrické sporáky a elektrické práčky pre domácnosť, napríklad značky Virena a Perota¹¹. Z pračiek sa stal jeden z významných výrobných artiklov tohto podniku, čomu sa začali postupne prispôbovať aj výrobné kapacity a priestory v areáli. V roku 1953 sa udiala rozsahovo najväčšia zmena výroby ovplyvňujúca staré objekty, ktoré sa vo veľkom rekonštruovali. Podnik vtedy prevzal nepomerne zložitejšiu výrobu strojov a zariadení pre veľkopráčovne a žehliarne z národného podniku Perun v Prahe a jeho prevádzok

⁸JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67

⁹tamže

¹⁰MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

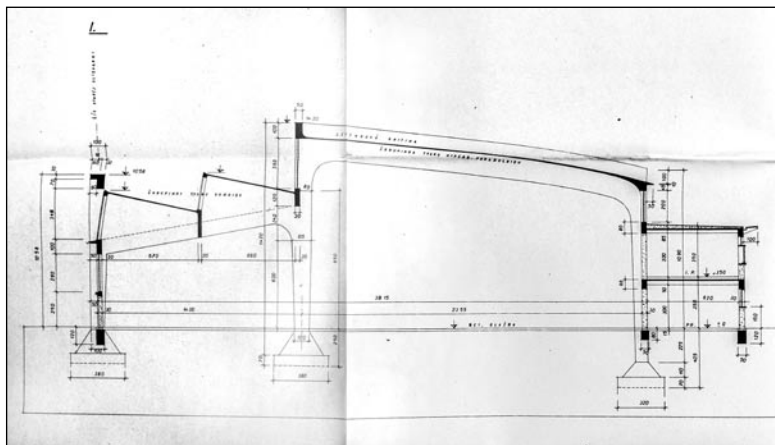
¹¹JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67

¹²tamže

¹³tamže

¹⁴MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

¹⁵JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67

Rez novou zlievarňou (zdroj: Štátny archív v Trnave, ONV Trnava I – administratíva, kr. 204, inv. č 27 499, – Plány prístavby zlievarne firmy Kovosmalt, n. p. Trnava, 1948)

Pohľad na továrenskú uličku, ktorej dominuje nová zlievaňa. V popredí sa nachádza prístavok sociálnych zariadení (2017)

v Sadskej a Mělníku, kvôli čomu vypustil výrobu pozinkovaného drôtu. V rovnakom roku odovzdal časť starej hutnej výroby závozom patriacim do sektora ministerstva hút a rudných baní a vypustil zo svojej výroby aj legendárne sporáky Her-

kules a kachle Coburg, ktoré boli už asi posledným mementom na meno zakladateľa závodu¹².

Kachle Club 11 a pokračovanie v tradícii výroby tepelných spotrebičov

Miesto nich však začal v roku 1954 vyrábať kachle Club 11¹³, čo bol oveľa sofistikovanejší výrobok. Oproti starým kachliam boli ľahšie a aj šetrnejšie na spotrebu materiálu pri ich výrobe. Liatinový podstavec kachiel nahradili plechovým, ktorý bol oveľa ľahší a odolnejší proti nárazom a lepšie na ňom držal smalt¹⁴. Obľúbené kachle sa dokonca dostali na severný pól, kde slúžili sovietskym polárnym bádateľom¹⁵.

„Radiátorka“ – prvá budova postavená po vojne

Kachle neboli jediné vykurovacie telesá, ktoré sa v Kovosmalte vyrábali. Už od roku 1931 sa v priestoroch bývalej valcovne vyrábali aj oceľové článkové radiátory, ktorých výroba bola napokon v roku 1949 presunutá¹⁶ do novopostavených priestorov „radiátorky“. Výrobňa radiátorov, postavená v polovici 40. rokov, sa nachádzala západne od objektu dierovne a tvorila ju prízemná železobetónová monolitická hala, zastrešená priehradovými väzníkmi s drevenými krokvami¹⁷. Vzhľadom na svoj vznik a chronológiu rozvoja areálu možno považovať túto budovu za prvú, ktorá vznikla po vojne.

Výrobňa konvektorov

Výroba vykurovacích telies a radiátorov išla ruka v ruke s napredujúcou bytovou výstavbou. Vzhľadom na rozvíjajúcu sa industrializáciu krajiny vzrastal dopyt aj po ďalších druhoch vykurovacích telies, určených na vykurovanie priemyselných objektov. V roku 1952 sa tak okrem plechových radiátorov začali vyrábať aj konvektory¹⁸. Ich výroba sa spočiatku realizovala v poschodovom objekte z 30. rokov nachádzajúcom sa severne od drôtovne, označenom na súpise objektov ako „Automatárna“, neskôr sa výroba presunula do radiátorky¹⁹. S vylepšovaním technológie výroby radiátorov a konvektorov bola v roku 1961 zakúpená plnoautomatická linka od belgickej firmy Electromécanique, určená na odporové

Detail „štítovej“ steny vytvorenej vlnkou škrupinovej strechy tvaru hyperbolického paraboloidu na južnej lodi (2017)

zváranie poločlánkov²⁰. V súvislosti s tým vznikla v rovnakom roku aj nová výrobňa konvektorov, postavená západne v jednej línii so staršou budovou kaliarne a laboratórií z roku 1938²¹. Aj architektonicky na ňu nadväzovala – tvorila ju trojloďová hala so strednou halou vyššou v strede, presvetlená pozdĺžnym lucernovým svetlíkom. Od podobnej poloblúkovej kaliarne sa však líšila konštrukciou – kým hlavná loď staršej kaliarne bola zastrešená spomínaným poloblúkom – železobetónovou monolitickou škrupinou spriahnutou oceľovými tiahkami, konštrukciu novej výroby konvektorov tvorili železobetónové oblúkové väzníky a samotné prestrešenie tvorili strešné „prefa“ dosky²². Drobná konštrukčná zmena, zvonku prakticky nečitateľná. Obe stavby tvoria dnes jeden sú-

vislý celok, takže sa javia ako jeden dlhý objekt.

Nová zlievareň – najhodnotnejší objekt éry Kovosmaltu

Najvýznamnejším a architektonicky najzaujímavejším objektom z tohto obdobia však bola tzv. „nová zlievareň“, ktorá je v podstate dodnes dominantou a jedným z najcharakteristickejších objektov celého areálu. Okolnosti jej vzniku boli prosté – základnými polotovarmi väčšiny vyrábaných tovarov, po ktorých dopyt neustále rástol a ich výroba sa zvyšovala, boli odliatky zo sivej zliatiny a ich výrobe už stará zlievareň nepostačovala²³. A preto bol v roku 1948 vypracovaný plán²⁴ novej – modernej zlievarne. Vybudovala sa relatívne rýchlo a „20. decembra 1952 sa slávnostne vykonal prvý odpich tekutého kovu

¹⁶MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

¹⁷ŠPÍŠKOVÁ, R., KADLEC, K.: Kovoprojekta Praha – Technicko-ekonomický průzkum závodu, TAZ n.p. Trnava, Stavební průzkum objektů závodu, 1971

¹⁸JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67

¹⁹ŠPÍŠKOVÁ, R., KADLEC, K.: Kovoprojekta Praha – Technicko-ekonomický průzkum závodu, TAZ n.p. Trnava, Stavební průzkum objektů závodu, 1971

²⁰MIKLUŠ, V.: 60 1917-1977 Trnavské automobilové závody, Trnavské automobilové závody, n.p. Trnava, 1977

²¹ŠPÍŠKOVÁ, R., KADLEC, K.: Kovoprojekta Praha – Technicko-ekonomický průzkum závodu, TAZ n.p. Trnava, Stavební průzkum objektů závodu, 1971

²²tamže

²³JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67

²⁴Štátny archív v Trnave, ONV Trnava I - administratíva, kr. 204, inv.č 27 499, – Plány prístavby zlievarne firmy Kovosmalt, n.p. Trnava, 1948

z kuplovej pece č.1²⁵.

Veľká halová budova zlievarne je pristavaná a prevádzkovo napojená na starú zlievareň. Nosnú konštrukciu tvoria železobetónové monolitické rámy, vytvárajúce dve nerovnaké (nerovnako vysoké a široké) lode²⁶. Južná loď je väčšia – osovo široká okolo 23 metrov a rámová konštrukcia v nej je na najvyššom mieste vysoká 17,5 m. Severná je užšia – má 14 m. Z južnej strany po celej dĺžke fasády je ešte k hale pristavaný dvojpodlažný železobetónový skelet²⁷, v ktorom sa nachádzajú na prízemí pomocné prevádzky, sklady, záchody a kancelárie. Na poschodí sú kancelárie prevádzok, šatne a umývárne pre robotníkov²⁸.

Unikátna vlniaca sa strecha tvaru hyperbolických paraboloidov

Čo však najviac zaujme na tejto stavbe pri pohľade na ňu, je jej zastrešenie, ktoré tvorí pomerne zložitá štruktúra viacerých typov škrupinových striech „vlniacich“ sa medzi železobetónovými rámmi. Nad vyššou prednou loďou tvoria železobetónové škrupiny strechu v tvare hyperbolických paraboloidov²⁹. Znamená to, že strecha z tenkostenného železobetónu sa prehyba nielen v priechom smere, kopírujúc tak tvar hlavných nosných rámov, ale priehyby vznikajú aj v pozdĺžnom reze medzi rámmi. Vo vnútri to vytvára veľmi impozantnú klenbu.

Škrupinové strechy ako staronová tvár priemyselných objektov

Obdoby tenkostenných železobetónových škrupín sa využívali aj na starších objektoch, stavaných

Východná fasáda novej zlievarne (2017)

firmou Pittel a Brausewetter v predošlých obdobiach, a to zhruba od tridsiatych rokov. Tie však mali pomerne jednoduchý tvar – klenbu tvoril jednoduchý poloblúk.

Na prelome 40. a 50. rokov a až do ich polovice prešli tieto strechy značným vývojom. Hyperbolické paraboloidy a konoidy, aké sa použili na trnavskej hale zlievarne, boli v podstate oveľa komplikovanejšou novinkou. V rámci Československa sa na tieto typy škrupín – tzv. zborných klenieb – sústredil Kloknerův výzkumný a zkušební ústav hmot a konštrukcií stavebných v Prahe, kde sa od roku 1936 pod vedením profesora Bedřicha Hacara testovali a overovali výpočtami na modeloch, a teda aj na realizovaných stavbách³⁰.

Tieto typy striech sa začali tešiť pomerne veľkej obľube. Architekti ich radi využívali kvôli ich vizuálnym kvalitám. Významný teoretik moderného priemyselného závodu profesor Otakar Štěpán, ktorý po-

čas druhej svetovej vojny pôsobil v spomínanom ústave, v roku 1948 zdôrazňoval, že železobetón má okrem statickej funkcie byť aj nositeľom výtvarnej myšlienky návrhu. Okrem vizuálnych kvalit boli železobetónové škrupiny vyhľadávané aj kvôli ekonomickým a prevádzkovým výhodám, a to aj pri zachovaní špecifických architektonických kvalit. Škrupiny sa využívali vo veľkom zhruba do konca 50. rokov, keď sa začali presadzovať univerzálne haly, monobloky, čo akosi využitie tohto konštrukčného prvku vytlačilo³¹. V Trnave bola podobne riešená škrupinová strecha ako na novej zlievarni použitá aj pri bývalom železničnom depe alebo na hale v areáli ŽOS, ktorá je pre zmenu zastrešená sústavou konoidov. Za zmienku stojí aj hala z rovnakého obdobia v pobočnom závode Kovosmaltu vo Filákovke, kde sa na rozsiahlej ploche strechy haly použila sústava konoidov. ■

Pokračovanie nabadúce.

²⁵JABLONICKÝ, J., JANÍČEK, A.: Polstoročné jubileum trnavského Kovosmaltu, Práca, vydavateľstvo ROH, Bratislava, 1967; 74 – 025 – 67, str. 75, Poznámka: podľa súpisu objektov (1971) bola postavená už v roku 1950.

²⁶Štátny archív v Trnave, ONV Trnava I – administratíva, kr. 204, inv.č 27 499, – Plány prístavby zlievarne firmy Kovosmalt, n.p. Trnava, 1948

²⁷ŠPÍŠKOVÁ, R., KADLEC, K.: Kovoprojekta Praha – Technicko-ekonomický průzkum závodu, TAZ n.p. Trnava, Stavební průzkum objektů závodu, 1971

²⁸Štátny archív v Trnave, ONV Trnava I – administratíva, kr. 204, inv.č 27 499, – Plány prístavby zlievarne firmy Kovosmalt, n.p. Trnava, 1948

²⁹ŠPÍŠKOVÁ, R., KADLEC, K.: Kovoprojekta Praha – Technicko-ekonomický průzkum závodu, TAZ n.p. Trnava, Stavební průzkum objektů závodu, 1971

³⁰ZIKMUND, J.: Několik centimetrů betonu: Skořepiny v průmyslové architektuře 40. a 50. let, In: Beton TKS, 3/2018, str.70

³¹tamže

Rastislav Karaba

Vplyv vojnových udalostí na cirkevný a náboženský život katolíckych veriacich

Trnavskej apoštolskej administratúry od roku 1944 až do oslobodenia

Pred sedemdesiatimi piatimi rokmi 1. apríla 1945 bolo oslobodené mesto Trnava. Stalo sa to práve na Veľkonočnú nedeľu. Od začiatku roku 1945 Slovenskom postupne prechádzal vojnový front, a z toho dôvodu pre obyvateľov Slovenska platili rôzne obmedzenia, či už v civilnom, alebo náboženskom živote, izolácia, zákaz vychádzania a nedostatok potravín, čo pochopiteľne vyvolávalo strach o život a budúcnosť.

V takejto situácii Trnava pred 75 rokmi oslavovala veľkonočné sviatky. Dnes môžeme vidieť veľkú podobnosť týchto udalostí so súčasnou situáciou. Akýsi vojnový stav na Veľkú noc zažívala Trnava aj teraz, v roku 2020, a tým prechádzajúcim vojnovým frontom je vírus COVID-19.

Pre väčšinu obyvateľov Slovenska bola vojna do roku 1944 skôr abstraktným pojmom. Zmena tohto relatívneho pokoja sa začala črtáť po zásadnom obrate na východnom fronte, a teda po stalingradskej bitke v roku 1943. Predstava blížiaceho sa frontu, jeho prechodu územím Slovenska a s ním súvisiaceho utrpenia obyvateľstva, začala najmä na jar roku 1944 nadobúdať čoraz reálnejšie kontúry. V októbri 1944 sa v Trnave často hovorilo o tom, že by sa mesto malo stať frontovým územím. V tejto súvislosti trnavský biskup a apoštolský administrátor Pavol Jantausch mohol len konštatovať, že „to, kde bude zúriť front, nik nemôže s určitosťou vedieť. Azda tam, kde ho nik nepredpokladá, preto máme byť všetci pripravení na cestu, ak bude nutná evaku-

ácia“. V súvislosti so starosťou o 80-člennú komunitu uršulínok, ktorej členky nesmeli navštevovať svoju rodinu, ani opúšťať komunitu mimo vyučovacích a vychovávacích cieľov, žiadala predstavená uršulínok v Trnave biskupa P. Jantauscha o poskytnutie dočasných priestorov „medzi horami, za zákopmi, kde by sme si to rýchlo zariadiť a zásoby tam preniesť mohli“. Biskupský úrad v Trnave však nedisponoval náhradnými priestormi, dokonca ani pre svoj vlastný úrad. Preto biskup P. Jantausch v prípade, keby sa Trnava stala frontovým územím a v tom dôsledku by sa prestalo vyučovať na všetkých školách, povolil rehoľníckam, aby v civilnom oblečení mohli odísť ku svojim príbuzným. Týmto by rehoľníčky neporušili zákon klauzúry, keďže by išlo o záchranu vlastného života.

V snahe eliminovať vplyv vojnových udalostí na cirkevný a náboženský život, a aby si sa zabránilo rôznym znesväteniam, cirkevná vrchnosť prijímala opatrenia, aby duchovní a veriaci za každých okolností mohli plniť svoje náboženské povinnosti a potreby. Apoštolská penitenciária vo Vatikáne vydala 25. marca 1944 smernicu pre udeľovanie generálnej absolúcie (hromadná spoveď po spoločnej kajúcnej pobožnosti), a to napríklad pre vojakov v boji, pre civilistov pri útoku nepriateľských vojsk a pod., avšak za podmienky, ak by boli vystavení nebezpečenstvu smrti. Úpravy biskupov sa týkali aj právomocí farárov, ak by pre vojnové udalosti došlo k prerušeniu kontaktu so svojimi ordinármi. Biskup P. Jantausch pre prípad, ak by časť

Trnavský biskup a apoštolský administrátor Pavol Jantausch (zdroj: Archív Trnavskej arcidiecézy v Trnave)

Trnavskej apoštolskej administratúry nemala s ním žiadne spojenie, nariadil kňazom obrátiť sa na najbližšieho biskupa. Zároveň banskobystrickému biskupovi Andrejovi Škrábikovi a nitrianskemu arcibiskupovi Karolovi Kmetkovi odovzdal právomoc, aby ho zastupovali ako jeho kvázi vikári. Pre prípad, ak by boli prerušené všetky možnosti kontaktu so svojimi i cudzími ordinármi (osobne, poštou, telefónom), biskup P. Jantausch udelil farárom právomoc dišpenzovať manželstvá od prekážok a ohlások, binovať (slúžiť v jeden deň dve omše) v nedeľu a vo sviatok, a slúžiť omše vonku, ak by to nebolo možné v kostole. Všetkým spovedníkom udelil právomoc rozhrešenia od abortu (potratu) a ťažkých prehreškov. Zároveň nariadil farárom zaznamenávať všetky udalosti do kroniky

farnosti a o závažných udalostiach informovať Biskupský úrad v Trnave. V prípade, ak by istá časť diecézy bola úplne odtrhnutá od kontaktu s vlastným i ostatnými ordinármi, mohol byť pre túto oblasť ustanovený biskupský komisár, ktorý by disponoval právami dekana, a aj právom ustanovovať kaplánov a administrátorov farností. Zároveň bol poverený zastupovať cirkev pred štátnymi a verejnými úradmi. V závažných otázkach bol komisár povinný si vymenovať zo starších kňazov štyroch poradcov. Svoje právomoci mohol komisár užívať až do obnovenia spojenia s ordinárom alebo pokiaľ by Svätá stolica nerozhodla inak. Farárom, ktorým by hrozilo veľké nebezpečenstvo, biskup P. Jantusch povolil odísť z farnosti na bezpečné miesto. Predtým boli však povinní delegovať najbližšieho farára na asistenciu pri vysluhovaní sviatosti manželstva. V prípade, ak by pre vojnový stav farnosť zostala na určitú dobu úplne bez kňaza, organizovať náboženský život vo farnosti mali horliví veriaci. Preto farári boli povinní „nenápadne“ poučiť veriacich o matérii a forme krstu, keď mohli krstiť aj laici, podľa odporúčania radšej muži ako ženy, a radšej iní ako vlastní rodičia dieťaťa; ďalej o spôsobe vzbudenia si dokonalej ľútosti, pochovávaní mŕtvych a v neposlednom rade o možnosti uzavretia manželstva iba pred dvoma svedkami. Zároveň mali upozorniť rodičov na ich záväzok zabezpečiť náboženskú výchovu svojich detí. Vzhľadom na všeobecný zákaz nočného vychádzania, biskup P. Jantusch na základe právomoci danej Svätou stolicou povolil, aby polnočná omša v roku 1944 vo farnostiach mohla byť slúžená už v popoludňajších hodinách. K symptómom vojny patrili aj pravidelné prelety vojenských lietadiel spojené spočiatku len s odhadzovaním zvyšných bômb na neobývané územia. Z ilúzií,

LITTERAE CIRCULARES ORDINARIATUS TYRNAVIENSIS

1945.

Laudetur Jesus Christus!

Nr. 3.

Facultates
extraordi-
nariae.

In extraordinariis adiunctis, in quibus nunc invenimur, potest evenire, quod commercium postale et etiam alius nexus cum Ordinariatu impossibilis evadet. Sancta Sedes pro tali casu et etiam ex aliis rationibus, quae fors in novis circumstantiis existere poterint, animarum pastoribus certas facultates extraordinarias concedere dignata est, quarum Elenchum praesentibus Litteris Circularibus adiungo.

Quoad usum harum facultatum inculco illas tunc tantum valere, si vera necessitas existeret et tantum ad tempus talis necessitatis.

Pro casu vero, quod certa pars dioecesis nec cum Ordinario proprio nec cum alio Ordinariatu Slovachiae communicationem haberet et sub administrationem alterius status veniret, pro tali casu in ista parte dioecesis constituo Commissarium Eppalem illum sacerdotem, qui ex sacerdotibus in tali territorio remansis est in dignitate potior, vel si sunt duo eiusdem dignitatis eum, qui est in dignitate senior. Hic Commissarius habebit iura Vicarii foranei, insuper habet ius disponendi cooperatores et instituere administratores interiales. Hic Commissarius repraesentabit ecclesiam coram auctoritatibus publicis. In quaestionibus difficilioribus debet audire consilium quatuor Consiliariorum, quos sibi ex senioribus sacerdotibus nominabit. Eius ordinationes erunt interiales tantum, donec restaurabitur communicatio cum Ordinario, vel S. Sedes aliter disponet.

Pro agenda Commissariatus instituitur protocolium (rokovacia zápisnica) in qua omnia huc spectantia inscribantur. Copia (odpis) actorum servetur pro archivo.

Fideles sine
pastoribus.

In his extraordinariis adiunctis etiam id potest evenire, quod aliqua parocchia ad

brevis vel longius tempus sine sacerdote teneatur.

Fideles etiam pro talibus circumstantiis praeparandi sunt, ut in defectu pastoris vita religiosa non extinguatur. In talibus adiunctis zelatores laici, quas Actio Catholica ultimis temporibus toties commendata educabat, pro sustentanda vita religiosa multum conferre possunt. Ideo ordino, ut fideles sine speciali strepitu (nenápadne) ex ambone et scholares in classibus 5—8 instruantur de sequentibus:

1. De materia et forma baptismi, quod nempe in penuria sacerdotis potest imo debet baptizare etiam laicus, et quidem potius vir quam mulier, potius alius quam pater vel mater.

2. De modo eliciendi charitatem perfectam, qua medio iustificationis etiam sine confessione sacramentali, in specie pro moribundis, qui salutis animae aliter succurrere non valent. Indicare paginas in Náb. výlevy, Malé alleluja, Jednotný katol. spevník etc., in quibus sunt bona formularia pro elicienda charitate perfecta.

3. De modo sepeliendi mortuos et quidem cum orationibus consuetis in lingua vernacula. Versio textus liturgici est in Nábožné výlevy. Si adest aliquis, qui scit latine legere et habet textum potest eum cantare latine prouti hucusque.

4. Instruantur fideles de possibilitate contrahendi validum et licitum matrimonium solum coram duobus testibus, si non potest adiri nec proprius parochus, nec alius sacerdos catholicus, et prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam. Adhibeantur duo testes et nupturientes coram his declarent:

Ja NN slávnostne prejavujem, že tu prítomný NN za zákonitú manželku sebe beriem (Ja NN slávnostne prejavujem, že

Mimoriadne fakulty a usmernenia biskupa P. Jantuscha v Obežníku Trnavského ordinariátu č. 3 z 1. marca 1945 (zdroj: Archív Trnavskej arcidiecézy v Trnave)

že k skutočným náletom nepríde, vyviedol slovenskú verejnosť prvý veľký nálet na Bratislavu. Postupne, najmä od jesene 1944, sa však prelety režimu nepriateľských lietadiel, spojené často so vzdušnými súbojmi či bombardovaním, stali každodennou súčasťou života. Nevšedne na obyvateľstvo pôsobilo niekoľko prípadov zostrelov či havárií amerických lietadiel na západnom Slovensku. Vojenská duchovná správa Ministerstva národnej obrany dokonca vypracovala pre kňazov smernicu, podľa ktorej mali postupovať pri pohrebe nepriateľských letcov. Letecké poplachy a samotné útoky sťažovali a obmedzovali vykonávanie

náboženských obradov vo farnostiach. Napríklad pre letecký útok sovietskych lietadiel na železničný uzol v Leopoldove 19. novembra 1944 miestny farár slúžil omšu o štvrtej hodine popoludní. Podľa informácií farára Augustína Gramantika pri útoku, ktorý trval od 10. do 12. hodiny, bolo poškodených 14 rušňov, niektoré domy a zomreli dvaja železničiar. V Trnave v júni 1944 pre časté letecké poplachy zas nebolo možné uskutočniť misijné slávnosti v takom rozsahu ako v predchádzajúcich rokoch. Farári z trnavského okolia nesmeli privádzať veriacich do Trnavy v sprievodoch. Veličtelstvo civilnej požiarna ochrany

v Trnave od júna do augusta 1944 zakázalo pre letecké poplachy dokonca bežné zvonenie kostolných zvonov. Zvoniť sa mohlo len počas poplachu. Po odvolaní tohto zákazu sa nakoniec zvony mohli používať na výstražné ciele len v tom prípade, ak by nebolo počuť zvuk sirén alebo iných poplašných prostriedkov. Zvony sa nesmeli používať už len počas poplachu.

V snahe zabrániť stratám na životoch a poškodeniu majetku v dôsledku leteckých útokov bolo potrebné, aby plány a hliadky civilnej ochrany boli zavedené aj v cirkevných objektoch. V máji 1944 Biskupský úrad v Trnave vypracoval na základe nariadenia Veliteľstva civilnej požiarnej ochrany v Trnave svoj plán protileteckej ochrany. V budove Biskupského úradu v Trnave poplachovú službu vykonával jeden zo zriadencov, ktorý hlásil letecký poplach všetkým obyvateľom domu. Všetky okná boli zatemnené drevenými okenicami. Ochrana proti požiaru bola zabezpečená špeciálnymi hasičskými prístrojmi, pričom na viacerých miestach sa nachádzali piesok, lopata, rebrík, hák, sud vody a povrazy. Ochrana proti bojovým chemickým látkam bola zaistená plynovými maskami. Zdravotnú pomoc poskytovali rehoľné sestry, ktoré bývali v budove, a boli na to kvalifikované. Ako úkryt sa využívala veľká priestranná pivnica pod domom, kde sa nachádzali všetky potrebné veci (posteľe, lekárnica atď.). Okrem toho, pred domom bol verejný kryt pre 200 osôb. Spojenie s ostatnými zložkami civilnej požiarnej ochrany vykonávali riaditeľ biskupského úradu a jeho zástupca. Budovu proti krádeži zaisťoval jeden z úradníkov. Podľa nariadenia Ministerstva národnej obrany v každom kostole bolo povinné zriadiť svojpomocné družstvo civilnej požiarnej ochrany, kto-

rého členovia mali byť riadne vyškolení a ich povinnosťou bolo byť prítomní pri omšiach. V kostoloch mali byť označené východy pre prípad leteckého poplachu a usporiadatelia riadne poučení, ako organizovať odchod veriacich do najbližších úkrytov. Pri ohlásení leteckého poplachu sa omša musela ihneď prerušiť a prítomní mali byť vyzvaní, aby podľa pokynov usporiadateľov opustili kostol. Biskup P. Jantausch nariadil všetkým farárom a správcom kostolov, aby zriadili pri každom kostole svojpomocné družstvá civilnej požiarnej ochrany a zakúpili požadovanú výstroj. Na chod biskupských a farských úradov a životov v farnostiach mala vplyv aj prítomnosť nemeckého vojska na Slovensku. Napríklad vo farnosti Leopoldov bolo podľa informácií farára od 20. septembra 1944 prítomných asi 400 nemeckých vojakov. Niektorí z nich žiadali popoludní alebo večer prijímať Eucharistiu s tým, že mali povolené prijímať už po dvojhodinovom pôste. Toto ich prijímanie u veriacich vyvolávalo údiv. Biskupský úrad v Trnave na základe vyjadrenia vojenského kuráta prijímanie nemeckých vojakov povolil. Bolo to aj preto, že mohli byť v každom momente odvelení na front. Nemeckí vojaci uskutočnili 25. januára 1945 domovú prehliadku na Biskupskom úrade v Trnave. Podľa správy biskupa P. Jantauscha, napísanej po nemecky, miestnosti úradu však iba jednoducho prekontrolovali bez toho, aby niečo prehliadali a nechceli vidieť ani úradné spisy. Správanie vojakov bolo podľa biskupa celkom korektné a nebol dôvod na žiadnu sťažnosť: „A tak prišli do mojej izby. Postavil som sa a povedal som im: Srdečne vitajte. A podal som veliteľovi ruku. Po niekoľkých srdečných slovách odišli preč za svojimi povinnosťami“.

S približujúcim sa frontom bola čoraz aktuálnejšia aj evakuácia

obyvateľstva západného Slovensku, ktorá by sa mohla dotýkať aj cirkevných úradov a duchovných. Napríklad Apoštolská nunciatura v Bratislave, pokiaľ by Svätá stolica nerozhodla ináč, bola odhodlaná zotrvať a ďalej pôsobiť na svojom mieste. Ak by bol pre vojnové udalosti prerušený poštový styk, biskupi si mali určiť dôveryhodnú osobu, ktorá by dôverne zabezpečovala poštové spojenie medzi biskupmi a Apoštolskou nunciaturou. Biskupský úrad v Trnave na základe výzvy Notárskeho úradu mesta Trnavy informoval, že nemieni evakuovať a zároveň označil osoby, ktoré povedú úrad a zostanú chrániť jeho inventár a archív (biskup, generálny vikár, riaditeľ biskupskej kancelárie, biskupský tajomník a archivár, referent, úradník a zriadenec úradu).

Pred následkami vojnových udalostí bolo potrebné zabezpečiť ochranu cirkevných umeleckých pamiatok a farských archívov. V tejto súvislosti Biskupský úrad v Trnave požiadal farárov o spísanie a zaslanie zoznamu najcennejších historických pamiatok farnosti. Už v marci 1944 dekan Karol Körper informoval bratislavských kňazov, že na ministerstvách a ostatných úradoch sa uskutočňuje spisová evakuácia, v rámci ktorej sa archívne spisy a všetky evidenčné pomôcky posielajú na vidiek, pričom zdôraznil, že „my sme predovšetkým zodpovední za matriky, ktoré v istom ohlade predstavujú väčšiu a dôležitejšiu hodnotu, ako iné cennosti kostolné“. Preto vyzval správcov farností, aby matriky a archívny materiál uložili na bezpečnom mieste. Zároveň informoval, že z Dómu sv. Martina v Bratislave sa plánujú odstrániť všetky cennosti, archív, telo sv. Jána Almužníka a okná a sochy obložiť ochranným pieskom a doskami. Podobné opatrenia

mali farári urobiť aj v ostatných bratislavských kostoloch. Podľa uznesenia slovenskej vlády z 5. decembra 1944 mali byť z ohrozených častí Slovenska odvezené všetky hodnotné a transportu schopné historické a umelecké pamiatky. Odvozom boli splnomocnení evakuační poverenci Ministerstva školstva a národnej osvety. Farské úrady boli povinné oznámiť svojmu biskupovi všetky výzvy na transport týchto pamiatok a žiadať ho o súhlas. O ich odovzdaní sa musel vyhotoviť protokol, ktorého jeden exemplár sa mal uložiť na farskom úrade a druhý zaslať na biskupský úrad. Napríklad v decembri 1944 farár vo Voderadoch informoval, že v prípade potreby bude evakuovať do Púchovského okresu a všetky cenné a potrebné veci (omšové rúcha, kalichy, knihy) by odviezol na povoze, ktorý dal k dispozícii miestny veľkostatok. V januári 1945 farár v Borovciach hlásil, že v krypte farského kostola vykopali dve jamy. Do jednej bola schovaná monštrancia s kalichom, ktoré zasypali a do druhej debna s bohoslužobnými knihami, menšími svietnikmi, časť kostolnej bielizne, omšových rúch a pod., ktorú však plánovali zasypať, až keď by hrozila nútená evakuácia. O ukrytých predmetoch farár informoval podľa neho dve dôveryhodné osoby, a to svojho brata a staršieho kostolníka. Vyvrcholením vojnových udalostí vo farnostiach bol samotný prechod frontu, ktorý sa v mnohých uskutočnil počas Veľkého týždňa. Vo farnosti Zbehy sa na Zelený štvrtok 29. marca 1945 pred plánovanou omšou začalo bombardovanie obce. Ľudia zhromaždení v kostole zachovali podľa farára pokoj, pričom im udelil generálnu absolúciu a sväté prijímanie, omšu však neslúžil. Na Veľký piatok a Bielu sobotu sa pre prebiehajúce boje obrady

nekonali. Farár sa skrýval v bunkri oproti farskej budove spolu so sestrou a ďalšími desiatimi ľuďmi. Poškodená bola farská budova, veža a strecha kostola a najväčší zvon. Večer na Bielu sobotu prišli do obce Rusi, ktorí dali vyprázdniť hornú časť obce. Omšu farár slúžil až na Veľkonočnú nedeľu popoludní. Do farnosti Mojmírovce vtiahol sovietske vojsko na Zelený štvrtok. Omšu slúžil farár v kostole, ale bez veriacich. Obrady na Veľký piatok neboli a na Bielu sobotu odbavil obrady v kostole opäť bez prítomnosti veriacich, ktorí „museli držať stráž proti rabovačke a násilnostiam“. Farárovi zhabali auto, 245 litrov vína, šatstvo a rôzne veci. Farár vo Veľkých Levároch hlásil, že kostol a farské budovy utrpeli pri prechode frontu značné škody, ktoré spôsobili Nemci, keď sa s guľometmi pokúšali dostať na vežu kostola. Pri úteku ho chceli dokonca podpáliť, čo sa im však nepodarilo. Z ukrytých cenností sa nestratilo nič, z ponechaných v kostole len malá časť. Matriky, ktoré boli schované v pivnici, neboli poškodené, iba roztrhané indexy. Farár ďalej informoval o ôsmich mŕtvych, avšak o väčšom počte znásilnených žien. Na Veľkú noc 1945 sa začal presun nemeckých vojsk z farnosti Buková. Na Veľkonočnú nedeľu farár ešte odslúžil omšu a požehnal jedlo, a potom „sa už ľudia ubierali vidiac presuny vojsk, každý si hľadal nejaké vhodné miesto pre záchranu v horách, najviac na kopaniciach, po výmolochoch, tu tam v bunkeroch a v húštinách lesných“. Následne sa začalo rabovanie nielen zo strany vojakov, ale aj domáceho obyvateľstva. Sovietske vojská prišli do dediny 5. apríla 1945. V slede udalostí došlo aj k zastreleniu miestneho farára Jána Dolinského sovietskym vojakom. Farská budova zostala potom naspas vojakom aj civilnému obyvateľstvu. Trnava zažívala najťažšie bombardovanie od Kvetnej nedele až do oslobodenia mesta. Na Bielu

sobotu 31. marca 1945 na františkánsky kostol v Trnave dokonca spadli dve nevybuchnuté bomby. Pre letecké nebezpečenstvo a prechod frontu sa v Trnave nesmeli konať verejné obrady Vzkriesenia. V uršulínskom kostole slúbil kňaz vykonať Vzkriesenie v pivnici, a to aj za účasti veriacich. Veľkonočná nedeľa, 1. apríla 1945, znamenala vzkriesenie aj pre Trnavu, keď došlo k jej oslobodeniu Červenou armádou.

V týchto ťažkých časoch biskup P. Jantusch apeloval na svojich kňazov a veriacich, aby si uvedomili vážnosť doby, čo sa malo odraziť v živote každého veriaceho človeka, a to predovšetkým v nábožnom a mravnom živote a v konaní dobrých skutkov. Biskup od kňazov vyžadoval „mnoho porozumenia, trpezlivosti, taktu, obetavosti a lásky na zdolanie všetkých prekážok“, keďže netaktné správanie „môže ubiť v duši veriacich nielen dôveru voči duchovnému, ale i lásku a dôveru k Cirkvi a udusiť v dušiach vieru, toľkými trápeniami otrasenú“. Zároveň vyzval kňazov, aby s apoštolskou horlivosťou zmierňovali trápenia svojich veriacich, povzbudzovali ich a získavali ich nielen slovom, ale aj svojím príkladom a životom. Tento apel biskupa P. Jantuschu je aktuálny pre katolícku cirkev aj v súčasnej ťažkej situácii, v ktorej sa nielen Slovensko, ale i celý svet nachádza. ■

Použitá pramene a literatúra:

Archív Trnavskej arcidiecézy v Trnave, fond: Trnavská apoštolská administratúra. Trnavská rodina, 1946, roč. 3, č. 7, s. 60. PODOLEC, Ondrej: Slovenská spoločnosť a pohyb frontu v rokoch 1944 – 1945. In: ČAPLOVIČ, Miloslav – STANOVÁ, Mária (eds.): Karpatsko-duklianska operácia – plány, realita, výsledky (1944 – 2004). Bratislava 2005, s. 61 – 72.

Mgr. Milan Ševčík, kurátor historickej knižnice Západoslovenského múzea

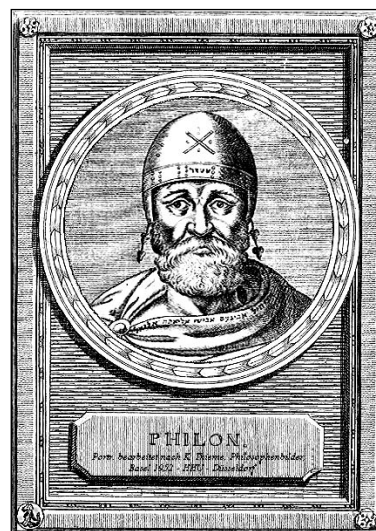
Filozofické spisy starovekého autora Filóna z Alexandrie

V historickej knižnici Západoslovenského múzea sa nachádza vzácna tlač zo 16. storočia, obsahujúca filozofické spisy Filóna z Alexandrie. Celý názov knihy v latinčine znie *Philonis Iudaei, Scriptoris Eloquentissimi, Ac Philosophi Svmmi, Lvcvbrationes Omnes quotquot haberi poterunt*. Kniha vyšla v Bazileji v roku 1554, redaktorom textu bol Sigismundus Gelenius a vydavateľom Nicolaus Episcopus mladší.

Filón z Alexandrie alebo Filón Alexandrijský (po latinsky Philo Iudaeus) žil na začiatku nášho letopočtu. Narodil sa asi v roku 20 pred n. l. v Alexandrii v zámožnej, pravdepodobne kňazskej rodine. Bol to židovský filozof a teológ píšuci po grécky. Dostal kvalitné grécke vzdelanie, poznal Platónove spisy aj dobovú literatúru o etike. Zomrel po roku 40 n. l. V danom čase bola Alexandria dôležitým centrom filozofického, filologického a náboženského myslenia. Bola tam mimoriadne veľká a bohatá knižnica s množstvom zachovaných starovekých rukopisov. Filón patril medzi najváženejšie osoby miestnej židovskej obce. Patrí mu významná úloha vo vývoji učenia o sprostredkujúcom článku medzi bohom a svetom. Radíme ho medzi najvýznamnejších predstaviteľov židovskej helenistickej filozofie. Pokúsil sa zjednotiť grécku filozofiu so židovskou vierou a etikou a používal pri tom metódy alegorického výkladu biblie. Filón je významný hlavne vďaka svojmu konceptu loga v kresťanskej christológii. Rabínsky judaizmus Filónove myšlienky neprijal, pretože ich pokladal za príliš veľký odklon od tradície. Zaujímavé je, že Filón pravdepodobne neovládal hebrejčinu, aj keď bol hlboko veriacim židom s väzbou k Jeruzalemskému chrámu. V roku 39/40 bol už ako starší muž členom posolstva alexandrijských židov k rímskemu cisárovi Caligulovi. Žiadali o zrušenie nariadenia o umiestnení cisárových sôch v synagógach. Keďže Filón bol aj autorom správy z tejto cesty, podľa niektorých prameňov stál na čele tohto posolstva.

Filón sa najdôraznejšie zo všetkých starovekých židovských filozofov

snažil zlúčiť židovskú vieru a etiku s gréckou filozofiou. Pokladá Mojžiša nielen za najväčšieho proroka, ale aj za najväčšieho filozofa a bibliu považuje za zjavenie boha ľudstvu a za najvyššiu autoritu ľudského života. Nabáda k plneniu biblických príkazov vrátane ich vonkajších foriem. Helenizmus sa v jeho diele prejavil snahou ukázať všeobecnú platnosť Mojžišovho zákona. Svoje dielo prekladá citámi zo 64 gréckych autorov a preberá myšlienky hlavne Platóna, Poseidónia, pythagorejcov a stoikov. Hoci sa teda Filón snažil odhaliť hlbšiu pravdu zjaveného náboženstva, jeho filozofický systém tradičný judaizmus reinterpretoval, čím sa mu značne vzdialil. Nevytvoril jasný, nerozporný filozofický systém. Vo svojom diele spojil príliš veľa prvkov rôznych filozofických prúdov, čo viedlo k občasným nedôslednostiam, nejasnostiam či nezrovnalostiam. V židovskej tradícii sa Filónovo učenie neujalo. Pre rabínsky judaizmus, ktorý sa stal hlavným prúdom židovstva, predstavovalo Filónovo dielo prílišný odklon od tradície, a preto ho rabíni ignorovali. Záujem sa oživil až v liberálnom židovstve 19. storočia ako príklad, ako sa dá spojiť židovská viera s otvorenosťou voči okolitému prostrediu. No tým väčší význam mal v kresťanskej tradícii, ktorá ho cituje a vykladá. O Filónovi píše Klement Alexandrijský, Órigenes, Eusebios, Ambrosius Milánsky, sv. Hieronym či sv. Augustín, ktorí z neho čerpajú alegorický výklad Písma. Filónova náuka o božích silách a logu zohrala veľkú úlohu pri vzniku učenia o božej trojici a kresťanskej christológii. V neskorších storočiach bol Filón niektorými autormi dokon-

ca považovaný za kresťana. Filón Alexandrijský bol pravdepodobne najplodnejší židovský helenistický filozof. Z jeho diela sa zachovalo takmer päťdesiat spisov a ďalších minimálne dvadsať sa stratilo. Spisy sa dochovali predovšetkým vďaka kresťanským autorom, ktorí si Filóna obľúbili najmä pre jeho alegorickú metódu výkladu Písma. Existujú väčšinou v gréčtine, prípadne v aramejských a latinských prekladoch. Filónove diela sa delia na exegetické, historické, apologetické a filozofické. Filozofické existujú štyri: Stoická diskusia o slobode človeka; O nezničiteľnosti Vesmíru; Stoický dialóg o prozreteľnosti a Dialóg o tom, či majú zvieratá rozum. V historickej knižnici Západoslovenského múzea sa spomínané filozofické spisy Filóna Alexandrijského z roku 1554 nachádzajú od roku 2019. Knihu múzeum zakúpilo vďaka finančnému príspevku Fondu na podporu umenia. Návštevníci múzea ju mali možnosť vidieť v marci t. r. počas krátkodobej výstavy Zbierkový predmet mesiaca. ■

Zdroje:

ASMUS, Valentin Ferdinandovič. 1986. Antická filozofie. Praha : Svoboda, 1986. KOVÁŘ, František. 1996. Filosofické myšlení hellenistického židovstva. Praha : Hermann & synové, 1996. ISBN 80-238-0472-3.

Nicol Sipekiová, Trnavská univerzita, Katedra klasických jazykov

Známi i neznámi autori historickej Trnavskej univerzity II. Franciscus Pomey – Kandidát rečníckeho umenia

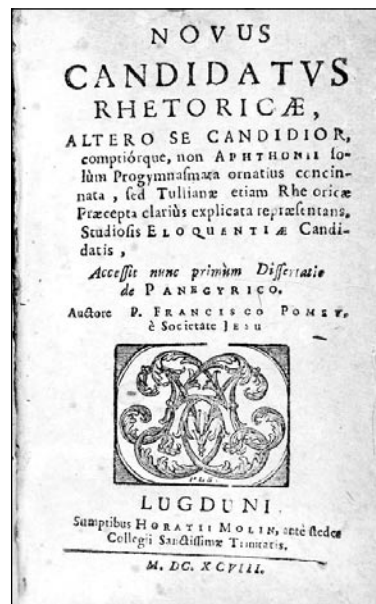
Grécko-rímska ars rhetorica prežívala v období novoveku jeden zo svojich mnohých rozkvetov a určovala formovanie rečníckeho umenia doby. Popri teoretických vedomostiach, ktoré táto disciplína poskytovala, sa kládol osobitný dôraz aj na jej praktickú stránku, a to didaktický aspekt poznania rétoriky. Pre výučbu rečníctva, ktoré sa v rámci novovekého školstva uskutočňovalo na úrovni gymnázií a kolégií, sa predpisovala príručka rétoriky *De arte rhetorica* od španielskeho jezuita Cypriana Soareza považovaného za zakladateľa barokovej jezuitskej rétoriky. Okrem tohto mimoriadneho diela však slúžilo na štúdium rečníckeho umenia aj množstvo iných učebníc. Medzi najpopulárnejšie sa zaraďuje rozprava o rečníckom umení s veľavravným názvom *Candidatus rhetoricae*, ktorá v prvej polovici 18. storočia nechýbala ani vo vydavateľskom programe akademickej tlačiarne Trnavskej univerzity.

Autorom spomínanej učebnice bol francúzsky jezuita François Antoine Pomey, ktorého meno sa v Uhorsku rozšírilo skôr v latinizovanej podobe Franciscus Pomey. Narodil sa roku 1618 v dedinke Pernes les Fontaines na juhu Francúzska a vďaka dostupným archívnym materiálom pomerne dobre poznáme jeho život: ako mladík roku 1636 vstúpil do Spoločnosti Ježišovej a necelých dvadsať rokov pôsobil na rozličných jezuitských kolégiách Lyonskej provincie, kde vyučoval gramatiku, poetiku a rétoriku. Po skončení aktívnej pedagogickej praxe plnil Pomey dlhé roky funkciu prefekta nižších tried v Lyone, kde 10. novembra 1673 zomrel.

Pomey začal publikovať v roku 1655, keď v priebehu jedného roka vydal dve menšie diela, no rok 1659 bol z tohto hľadiska oveľa úspešnejší, dovedna v tom roku totiž vydal až štyri práce. Jednou z nich bol v Lyone zverejnený spis o rečníckom umení *Candidatus rhetoricae*, ktorý bol síce klasifikovaný ako veľmi priemerný, ale predsa dlho slúžil praktickým potrebám žiakov jezuitských kolégií. O jeho obľúbenosti svedčí aj fakt, že ešte za života autora vyšlo jeho opravené a rozšírené vydanie *Novus Candidatus Rhetoricae* a v priebehu nasledujúcich desaťročí nasledovali ďalšie vyda-

nia po celej Európe, medzi nimi aj trnavské vydanie roku 1735 pod názvom *Novissimus Candidatus Rhetoricae*.

Rétoriky barokového obdobia možno deliť podľa ich obsahu a zamerania do piatich skupín. Používali sa všeobecné, resp. špeciálne rétoriky, zbierky prípravných cvičení, tzv. progymnaziem, rétoriky zamerané na cvičenia a napokon vzorové zbierky listov a rečí. Podtitul Pomeyovej príručky – *Aphthonii progymnasmata* – jasne prezrádza, ktorú skupinu rétorík reprezentuje, jej výklad sa orientuje predovšetkým na osvojenie si praktických zručností rečníka. Autor v nej nadviazal na antickú rečnícku tradíciu, reprezentovanú gréckym učiteľom rečníctva Hermogenom a *Aphthoniom* z Antiochie, a svoju knihu venoval všetkým, ktorí sa rečníckemu umeniu chcú venovať, aby im podal pomocnú ruku prostredníctvom progymnaziem, čo boli vlastne prípravné cvičenia na hodinách rétoriky. Systém takýchto prípravných cvičení zohrával dôležitú úlohu pri vzdelávaní v rečníctve už v staroveku, no progymnazmy sa ani v ďalších obdobiach nevytratili zo škôl, ba naďalej tvorili súčasť elementárnej rečníckej prípravy. Sústava progymnaziem bola prakticky od samého začiatku zaradená aj do

jezuitského rétorického vzdelávania. Francúzsky autor novodobej príručky rétoriky zo 17. storočia postupuje metodicky podľa svojho gréckeho predchodcu, avšak s tým jediným rozdielom, že namiesto pôvodných štrnástich progymnaziem ponúka iba desať prípravných cvičení s bohatým materiálom príkladov pochádzajúcich zväčša z diel klasických autorov. Učebnica *Candidatus rhetoricae* sa delí na dve hlavné časti: prvá predstavuje všeobecný úvod do rétoriky s cieľom oboznámiť adepta rečníckeho umenia so základnými pojmami a definíciami, ktoré rétoriku determinujú. V druhej časti je čitateľ vovádzaný do umenia rečníctva pomocou progymnaziem, v rámci ktorých sa teoretický základ podáva formou otázok a odpovedí. Prvá progymnazma sa zaoberá náukou o perióde, druhá sa sústreďuje na predstavenie rétoricko-štylistických ozdobných prvkov, a to s dôrazom na figúry, ktoré prirovnáva ku kvetom v záhrade, hviezdám na nebi či bozkom na perách; tretia progymnazma sa rozsiahlo venuje otázke amplifikácie. Kým štvrtá

progymnazma sa zaoberá bájkou a poviedkou vo všeobecnosti, piata a šiesta preberajú tie isté témy oddelene. Siedma a ôsma progymnazma vysvetľuje pojem chrie a jej typizáciu, témami deviatej progymnazmy sú charakteristika a téza a posledné prípravné cvičenie analyzuje všeobecne známe poznatky, predstavy či myšlienky, ktoré sa nazývajú loci communes, čiže doslova spoločné miesta.

Štúdium disciplíny, ktorej cieľom bol bezchybný prednes a ktorá zabezpečovala znalosť praktických zručností pre tvorbu žánrovo rôznych textov, sa nemohlo zaoberať bez spoľahlivej študijnej literatúry. Pomeyovo školské praeceptum rečníctva slúžilo výlučne tejto požiadavke a poskytovalo nenahraditeľnú pomoc adeptom rečníckeho umenia, najmä v začiatkoch ich štúdia.

Priblížme si ukážkou z piateho prípravného cvičenia o bájke, čím vlastne progymnazma je a aké poznatky sprostredkúvala študentom: „Doteraz sme skúmali rozprávanie chápané podľa rodov na základe toho, či vykladá príbehy vymyslené alebo pravdivé. Ak sú príbehy vymyslené, nazývajú sa bájkou, ak však pravdivé, ide výlučne o poviedku. Aby sme zachovali Aphthoniom stanovené poradie, najprv treba prerokovať prvú, potom druhú. Čo je bájka? Je to nepravdivá reč predstierajúca pravdu, t. j. akési vymyslené rozprávanie, ale pod rozprávkovou kôrou slov sa vždy skrýva nejaká pravda a užitočný zmysel. Bájka má zvyčajne rôzne názvy, lebo raz sa nazýva sybaridská, raz Kilix, raz cyperská, inokedy zas ezopská. Názov bájka sybaridská pochádza odtiaľ, že obyvatelia gréckej kolónie Sybaris, ľudia zoženšteni a zmäkčillí, nachádzali pôžitok v nemravných rozprávkach. Títo, ako niektorí zaiste píš, pohrúžení do rozkoší a oddaní hýrivosti sa natolko desili aj vidiny práce či akéhokoľvek menšieho nepohodlia, že do svojich miest nevypustili nijakého majstra, ktorého práca by spôsobovala hluk, ba práve naopak, nariadením

sa postarali o to, aby nikto v meste nechoval kohúty, pretože ich kikirkanie by vraj narušilo spánok odychujúcich. Preto sa bájke hovorí Kilix? Pretože ázijský ľud Kilikov nachádzal pre zlé mravy potešenie v márnosti rozprávok a v babských rečiach a privykli si na luhanie tak veľmi, že vzniklo príslovie: Kiličan sotva hovorí pravdu.

Cyperskou sa bájka volá preto, že vraj u Cyperčanov, obyvateľov ostrova Cyprus, mali rozprávači významné postavenie a bolo u nich častým zvykom rozprávať bájky. A prečo sa bájka nazývala ezopská, to pred nikým nie je tajomstvom. Veď kto by nepoznal Ezopa, ktorý mal zo všetkých najväčšie nadanie písať bájky? Tie kolovali z ruky do ruky do takej miery, že kedysi sa považoval za úplného nevzdelanca ten, kto sa ich nenaučil. Odtiaľ pochádza príslovie: Ani Ezopom si sa nezaoberal.“

Na otázku, či každá bájka má nejaký zmysel, sa uvádza nasledujúca odpoveď: „Ako neexistuje žiaden obraz, ktorý by niečo nezázorňoval, tak nemôže existovať ani žiadna bájka – len nech je vyhotovená umelecky –, ktorá by nebola obrazom dákej pravdy. Tento zmysel je potrebné slovami vyjadriť zakaždým pri prednese bájky, lebo mnohí z tých, ktorí bájky počúvajú alebo čítajú, vôbec nechápu ich zmysel, ak sa nevyvetlí.“

Pri výklade o bájke sa neobišla ani otázka užitočnosti bájky: „Úžitok z bájky je mnohoraký, bájka totiž zábava, poučuje aj dojíma. Príčina zábavnosti bájky je dvojaká, lebo buď sa v každej bájke nachádza nejaký neočakávaný záver, ktorý zvyčajne zasiahne dušu tým najpríjemnejším pocitom pôžitku, alebo preto, že každé napodobňovanie nejakej veci prináša radosť o to väčšiu, čím viac sa približuje k prírode. A čomu nás vlastne učia bájky? Tomu, ako si treba usporiadať život a zachovávať mravy, alebo – a to je vlastne to isté – akčnosti treba pestovať a akých chýb sa treba vyvarovať. Nasleduje príklad ako ukážka: Keď v hrdle vlka uviazla prehltnutá kosť a bránila

mu v dýchaní, od veľkej bolesti začal prosiť všetkých, čo išli oproti, aby ho zbavili trápenia. Obmäkčil sa žeriav, presvedčený prosbami a sľubmi vlka, zveril svoj dlhý krk hrozivému vlčiemu hrdlu a, zobákou vyťahnuc kosť, poskytol trpiacemu vlkovi nebezpečnú pomoc. Ihneď požadoval odmenu za svoju prácu, na čo mu vlk hovorí: Akúže odmenu žiadaš, ty nevďačný vták? A či si odo mňa nedostal dosť veľkú odplatu, keď si z mojej tlamy vytiahol svoju hlavu neporušenú? Táto bájka teda učí, že je nebezpečné pomáhať zlým a že od nich za dobrodenie nemožno očakávať žiadnu odplatu.

To, ako dokážu bájky dojať dušu poslucháča, zas ukazuje príklad Menenia Agrippu, ktorý touto veľmi slávnou apológiou o ľudskom tele znova priviedol k rozhodnutiu predkov a k svornosti rímsky ľud, ktorý sa predtým vzdialil na Svätú Horu. Takto to vraj povedal: V čase, keď v ľudskom tele nebolo všetko zosúladené tak ako teraz, ale jednotlivé časti mali svoju vôľu aj reč, sa ostatné časti tela pohoršovali, že svojou starostlivosťou, námahou a službou zaobstarávajú všetko pre žalúdok a že žalúdok spokojne uprostred tela nič iné nerobí, iba si užíva poskytované pôžitky. Preto sa spriahli, že ruky nezdvihnú k ústam potravu, ústa ju neprijmú a zuby nerozžujú. Kvôli tomuto hnevu, zatiaľ čo si chceli podrobiť žalúdok, sa jednotlivé časti i celé telo dostávalo do smrtelnej záhuby a z toho sa ukázalo, že aj práca žalúdka je prospešná a ani žalúdok nie je živý väčší než sám vyživuje telo, pričom navracia do všetkých častí tela to, z čoho žijeme a rastieme, a rovnakou mierou rozdeľuje do žíl krv posilnenú konzumáciou jedla. A tak porovnaním, ako sa vzbura vnútorných orgánov tela podobá hnevu ľudí voči otcom, zmenil ich zmýšľanie.“

Literatúra:

BITSKEY, István: Retorikák a barokk korból. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2003.

SIPEKIOVÁ, Nicol: Candidatus rhetoricae seu Aphthonii Progymnasmata v rétorickej tradícii. In: Decus Sapientiae. Sambucus Supplementum III. Trnava 2011.
SIPEKIOVÁ, Nicol: Syntaxis ornata. Príspevok k dejinám vyučovania

latinčiny a školstva v Trnave v 17. a 18. storočí. Kraków – Trnava 2015.

Súťažná otázka:

Aké názvy môže mať bájka? Správne odpovede zasielajte do 20. mája

2020 na adresu: Katedra klasických jazykov, Trnavská univerzita, Filozofická fakulta, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava alebo emailom na klasjaz@truni.sk. Z účastníkov súťaže vyžrebujeme jedného, ktorý získa knižnú cenu.

Martin Jurčo, foto: archív

Karol Krčméry prišiel do Trnavy pred storočím a významne zlepšil úroveň nemocnice

Ani v zhone udalosti týchto dní si nezabudli nasledovníci chirurga a lekára Karola Krčméryho (*5. marec 1887 Dumbráveni, Rumunsko – †18. marec 1934 Trnava, pochovaný v Ružomberku) pripomenúť sté výročie jeho príchodu do trnavskej nemocnice.

Ako sa dozvedáme z biografických slovníkov, Karol Krčméry mal slovenské korene. Študoval v Srbsku, ale i na dnešnom Slovensku (v Ružomberku, odkiaľ pochádzal jeho otec), napokon absolvoval Lekársku fakultu v Kluži, v roku 1909 sa stal lekárom, o tri roky dostal diplom chirurga. O rok na to absolvoval celý rad študijných pobytov – v Nemecku, vo Švajčiarsku i v Taliansku. Najprv bol sekundárnym lekárom, neskôr asistentom na chirurgickej klinike lekárskej fakulty v Kluži. Počas prvej svetovej vojny bol vojenským lekárom rakúsko-uhorskej armády na ruskom a talianskom fronte. Po skončení vojny a vzniku spoločného Česko-slovenského štátu mu Vavro Šrobár ponúkal miesto na Lekárskej fakulte v Bratislave. On však túto ponuku odmietol, pretože vraj nevedel ešte dobre po slovensky. Začas pôsobil aj na Gynekologickej a pôrodnickej klinike na LF Karlovej univerzity v Prahe.

V tomto čase bol riaditeľom trnavskej nemocnice Aurel Candea, ktorý nastúpil 1. júna v roku 1916 a s jeho vedením nemocnice bola spojená stagnácia. Súviselo to najmä s prvou svetovou vojnou, keď ústav zabezpečoval najmä ošetrovanie a liečenie ranených. Po vzniku republiky odišiel Candea do rodného Rumunska a 25. marca 1920 bol za riaditeľa vtedy Krajinskej nemocnice v Trnave menovaný práve Karol Krčméry. S jeho menom sa spája éra všeobecného

pozdvihnutia nemocnice. Ako sa dozvedáme zo zdrojov o dejinách trnavskej nemocnice, v čase, keď preberal riaditeľskú stoličku, bol ústav takmer vyrabovaný. Chýbali prístroje, inštrumenty, bielizeň sa počas vojny ani nedopĺňala. Mnohé nedostatky konštatovala revízia ešte pred príchodom Karola Krčméryho. Hospitalizovaných bolo v tom čase len 217 pacientov, najviac na chirurgii. Len na liečebnom mala nemocnica nedoplatok 420 tisíc korún. Mnohé nedostatky konštatovala aj ďalšia revízia zo septembra 1921. Vtedy vedenie nemocnice na čele s Karolom Krčmériom (ktorý bol aj hlavným lekárom) urobilo inventár celého majetku a navrhlo ako bojovať s nedostatkami. Navrhlo menovať správcu, rôzne administratívne úpravy, upraviť platy, aj obsadiť

ďalšie lekárske miesta. Už o dva roky sa situácia natoľko zlepšila, že sa uvažovalo o rozšírení (v roku 1924 bolo nemocnici už 300 lôžok) a počas riaditeľovania K. Krčméryho sa uskutočnili aj oslavy storočnice nemocnice. Spočiatku existovali len tri oddelenia, bolo však potrebné dobudovať ďalšie, ktoré v pozmenenej podobe existujú dodnes. Postupne nemocnica začala prekvitať, rozširovali sa pavilóny, stavali sa nové. Jeden z tých najdôležitejších, interný pavilón, sa postupne staval od začiatku 30. rokov. V marci 1933 Slovenská krajina schválila ďalšie finančné prostriedky na jeho dokončenie. Práve v tom čase Karol Krčméry (vtedy najmladší z trojice slovenských chirurgov) zomrel po kolesami vlaku, keď cestoval z Trnavy do Bratislavy za služobnými povinnosťami.

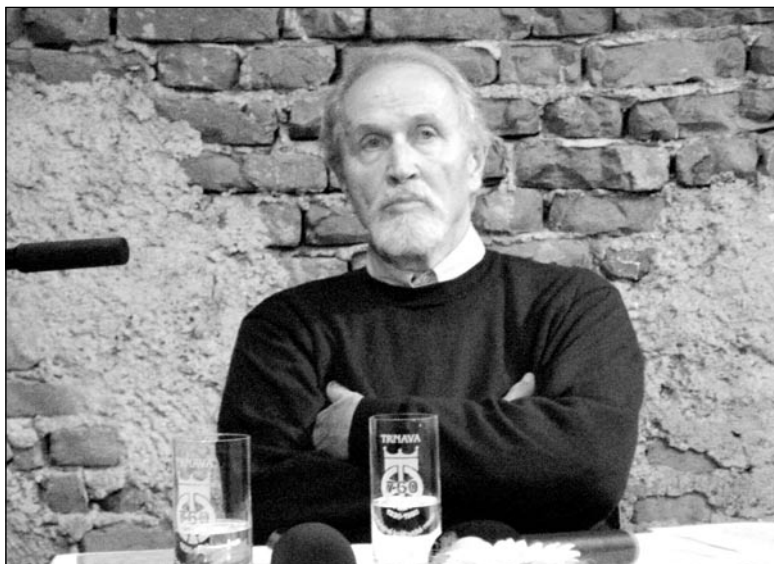
Pripomeňme ešte vedeckú prácu Karola Krčméryho, ktorej sa najmä pre chirurgickú a manažérsku prax nemohol intenzívne venovať, a významnejšie aktivity v neskoršom veku prekazila jeho tragická smrť. Už v Kluži prednášal v rámci Muzeálnej spoločnosti sedmohradskej. Najrozsiahlejšiu prácu o zlomeninách chrbtovej kosti publikoval v roku 1915. V rokoch 1925 – 1932 vydával ročenku Výkaz Všeobecnej verejnej nemocnice župy Bratislavskej v Trnave. Jeho Topografická anatomia pre chirurgov, obsahujúca až 500 kresieb, zostala v rukopise. ■

Pavol Tomašovič

Preverené časom

Čas beží a my máme často dojem, že mnohé sa stráca. Avšak to podstatné sa zapisuje do podhubia života, ktorého sme súčasťou. Preto sa hovorí, že hodnoty preveruje život i čas. Ľudskosť, schopnosť obetovať sa, ponúknuť a darovať prežiť. Človek vďaka tomu vstupuje do nesmrteľnosti bytia. Stopy, ktoré zanecháva, sú odkazom ducha, ktorý dáva životu energiu i zmysel. Aj preto vo svojej pamäti uchováваме ľudí a skúsenosti, ktoré sa nás dotkli. To najdôležitejšie z nich sa snažíme ponúknuť svojim najbližším, priateľom a ľuďom ochotným porozumieť životu. K takýmto ľuďom, ktorí sa nielen delia o svoje životné skúsenosti, ale ktorých život i tvorbu preveril aj samotný čas, patrí aj Michal Želiar Lošonský. Vzácný a blízky človek, ktorý v týchto dňoch oslávil 95 rokov života.

Narodil sa 28. apríla 1925 v Malých Brestovanoch neďaleko Trnavy ako deviate dieťa v rodine poštmajstra. Rodina neskôr žila v Modre a Trnave. Michal Lošonský formoval svoj pohľad na svet počas štúdií na Gymnázium Jána Hollého v Trnave. Angažoval sa aj v trnavskom divadle, čo mu zazlievali niektorí profesori z gymnázia. Spor vyústil do zmeny školy a odchodu do Trenčína, kde zmaturoval na miestnom gymnázium. Založil stály divadelný ochotnícky krúžok Nová scéna, inscenoval pásmo poézie Od poroby k slobode, Stodolovu hru Kráľ Svätopluk a pripravoval Acharovu hru Život je krásny. No jeho spoločenskej angažovanosti nepriala ani doba po druhej svetovej vojne. Dostal sa do hľadáčka polície. Tá sledovala študentov, ktorí vo voľbách 1946 boli na strane demokratov a šíрили heslo: „Kresťanstvo je viac ako raj na zemi“. To bolo v rozpore s pripravovaným nástupom novej ideológie, a tak sa vyšetrovaniu tajnej služby nevyhol ani Michal Lošonský. V roku 1946 odišiel do Prahy študovať filmovú réžiu na Akadémii múzických umení a zároveň estetiku a dejiny umenia na Karlovej univerzite. Podieľal sa na oživovaní pražskej ochotníckej scény slovenskými hrami pod patronátom Živeny. No ako politicky nepreverený poslucháč bol v roku 1948 nútený prerušiť štúdium. Neistota, dohľad a nesúhlas s nastupujúcim režimom ho v júni 1949 viedli k rozhodnutiu emigrovať do zahraničia, kde pokračoval v štúdiu na univerzite v rakúskom Innsbrucku. Spolu s inými emigrantmi organizoval

svojpomocnú službu pre obeť stalinizmu a pomáhal dostať sa za hranice prenasledovaným ľuďom. Zamestnal sa vo vysielači rozhlasovej stanice Slobodná Európa v Mníchove, kde pôsobil od roku 1953 najskôr ako režisér, potom ako redaktor známy pod pseudonymom Michal Želiar. Je autorom mnohých rozhlasových seriálov a pásiem. Zároveň písal verše, úvahy a fejtóny do exilových časopisov. Redaktorský sa podieľal na príprave pravidelných relácií Kompas, Slovenské fórum, Divadelné čierky a Slováci v zahraničí. Do zásuvky písal aj filmové scenáre a divadelné hry. Napriek strate pôvodného domova, viacerých priateľov a rodiny nestratil schopnosť hľadať porozumenie a zmysel pre kontinuitu. Dokázal vytvoriť zázemie a budovať nový domov pre svoju rodinu. Napriek vzdialenosti nezabudol ani na slovenskú krajinu a ľudí, ktorých mu-

sel opustiť. Neúnavne staval mosty pre tých, ktorí podobne ako on žili ďaleko od domova, ako aj pre tých, ktorí síce zostali na Slovensku, no v područí cenzúry, bez slobody pohybu a verejného vyjadrovania. Jeho slová a prfhovory v rádiu Slobodná Európa sú zaznamenané v knihe Na vlnách porozumenia, ktorá vďaka Klubu priateľov Trnavy vyšla v roku 2006. Texty v tejto knihe potvrdzujú autorovu schopnosť spájať ľudí a vdychovať im nádej. Premosťoval všetko, čo bolo pretrhnuté, všetko, čo sme potrebovali vtedy i dnes. Napriek inému politickému a spoločenskému zriadeniu sa totiž ukazuje, že podobne ako v dobách neslobody, tak aj v súčasnej situácii akoby Každý svojou pošiel stranou (2003). Podľahli sme ilúzii individualizmu a množstva, v ktorom sa strácame a často Ako splašený kôň (2005) v dezorientácii nevieme ako a kam. Vtedy je dobré

zastaviť sa a hľadať to, čo pretrváva v čase. To, čo obstálo, čo zostalo platné pre život, to, čomu sa hovorí múdrosť.

Múdrosť čerpá z poznania bytia. Zo života, ktorý nie je merateľný počtom rokov, ale hĺbkou prežívania, myslenia a dotykov ducha. Z tohto prameňa prinášal Michal Lošonský počas mnohých rokov svoje úvahy a z týchto vôd čerpal aj pri písaní svojich ďalších kníh. V knihe s názvom Len tak úchytikom nadväzuje na predchádzajúcu knihu Listy aj pre Teba (2015). V obidvoch zdôrazňuje, čo je nevyhnutné pre život, či už nám je dopriate byť doma, alebo žiť v cudzine. Nevyhnutný je človek, teda ten Druhý. Ten, komu možno rozprávať či písať, ten, s ktorým sa delíme o skúsenosť, ten, na ktorom nám záleží. Ten, s ktorým nás viaže puto domova, úcta ku krásne ducha

a pokora pred vlastnou konečnosťou. Vzniknuté nezmazateľné stopy poznania, ktoré sú pre nás cenné a nenahraditeľné, si vyžiadali námahu, čas, bolesť, radosť i utrpenie. V snahe podeliť sa s nami o to podstatné vytrháva Michal Lošonský z vlastného albumu spolubytia stopy, ktoré nesie v sebe. Vie, že sám ich už nikdy nestratí. Zároveň však vie aj to, že prežitú skúsenosť treba ponúknuť ďalej. Pretože základným princípom naplnenia života nie je sebecké užívanie si, ale podelenie sa s ostatnými o jemné chvenie bytia. Na tomto princípe lásky prežili predchádzajúce generácie v dobách strádania a vďaka nemu uchovali tie najpodstatnejšie hodnoty aj pre nás.

Hodnoty počas plynúceho času preveruje život. Ľudskosť, ktorú nám Michal Želiar Lošonský už desiatky rokov odovzdáva, sa aj vďaka

jeho slovám v knihách, rozhlase či počas autentických osobných stretnutí zapisuje do nekonečnej rieky poznania, z ktorej môžeme čerpať všetci. Potvrďuje sa tak, že napriek odlúčenosti, či už z dôvodov emigrácie alebo súčasnej pandémie, sme vzájomne prepojení oveľa pevnejšou, bytostnejšou sieťou než len elektronickou. Sieťou ľudskosti, poznania, obetovania sa a vytvárania pevných vzťahov. Tak sa rodí človek, domov i priateľstvá. Tak mnohých z nás spája Michal Želiar Lošonský. Je pevne spojený s nami i s našou Trnavou. Pripomínam jeho slová:

„Každý má volákeho koníčka,
niekedy aj kone,
jeden zbiera známky,
druhý luští sudoku,
a ja?
Od toho pozvámia,
mám už len Trnavu v oku.“ ■

(red)

Máj v Malom Berlíne

Koncert online: Cloudsform

Cloudsform je hudobný projekt Tomáša Farkaša, ktorý by sa zároveň dal vymedziť ako ambient, občas kombinovaný s rytmickými prvkami. Vo svojej tvorbe využíva vlastné digitálne nástroje, ktoré si vyrába z tých reálnych – gitary, basgitary, akordeónu, flauty a podobne. Do tvorivého procesu často zapája aj field recordings (terénne nahrávky), obľubuje štruktúry, plochy a farby. Medzi hudobníkov, ktorí ho inšpirujú, patria Steve Roach, Alio Die, Oöphoi, Biosphere či Vladislav Delay.

Koncert sa uskutoční online vo štvrtok 7. mája o 20.00 h. Streamovať budeme na facebooku, stránke kultúrneho centra Malý Berlín: <https://www.facebook.com/MalyBerlin>.

Raster online: Maľba a architektúra

Pod hlavičkou Raster uvádzame prednášky venované vizuálnemu umeniu. Ich lektorom je výtvarník a pedagóg Roman Gajdoš, ktorý si

pravidelne pozýva hostí a spoločne diskutujú o zámeroch, efektoch či podobách výtvarného umenia. Tentoraz svoju tvorbu predstaví český umelec Václav Kočí. Dozviete sa, akým spôsobom tvorí voľné ateliérové práce, aj ako pristupuje k ich implementácii do priestorov architektúry.

Prednáška sa uskutoční v pondelok 11. mája o 18.00 h. Streamovať budeme na facebooku, stránke kultúrneho centra Malý Berlín.

Koncert online: Ivana Kovačicová

Ivana Kovačicová spievala v trnavskej kapele Landfil. Aktuálne sa príležitostne venuje sólovému projektu s názvom IVI. Hrá na klavíri, gitare a ukulele a spieva v anglickom jazyku. Vo svojich textoch reaguje na každodenný život. Jej hudba sa nedá úplne jasne žánrovo špecifikovať, cítiť v nej vplyvy bluesu, popu, alternatívy aj soulu. Koncert sa uskutoční vo štvrtok 14. mája o 20.00 h. Streamovať budeme na facebooku, stránke kultúrneho centra Malý Berlín.

Prednáška online: Trnavské priemyselné dedičstvo 2D – slovom a písmom

Trnavský cukrovar, Kovosmalt a mnohé iné závody počas svojej existencie vydávali pamätne ročenky alebo katalógy produktov. Okrem toho, že sú dodnes zdrojom informácií o prevádzkach, ich histórii, a dobových fotografií, sú aj hodnotnou výpoveďou prístupu ku grafickému dizajnu a celkovej vizuálnej identite daných podnikov. Svetom zabudnutých priemyselných objektov Trnavy a hlavne ich nevšedným odkazom v 2D forme vás prevedie architekt Miroslav Beňák v utorok 19. mája o 18.00 h. Streamovať budeme na facebooku, stránke kultúrneho centra Malý Berlín.

Diskusia online: Teória vs. prax: Virtuálne umenie a svet

V diskusnom formáte s názvom Teória vs. prax otvárame otázky súčasného umenia s ľuďmi, ktorí ho tvoria, hodnotia a sú jeho kritikmi. Hľadaním odpovedí na otázky vás prevádza Zuzana Miklánková. Ako nám môže virtuálna realita

prehľbiť zážitok z vizuálneho umenia? Hostami v poradí druhého vydania budú výtvarník Jozef Pilát a teoretička umenia Lucia Mendelová. Rozoberať budú obom blízku tému virtuálnej reality a jej využitie v bežnom aj v umeleckom živote. Diskusia sa uskutoční v pondelok 25. mája o 18.00 h. Streamovať budeme na facebooku, stránke kultúrneho centra Malý Berlín.

Miroslava Kuracinová Valová

Nové tirnavikum sa sústreďuje na emblémy...

Úvod do novodobej emblematiky a príklady aplikovaných emblémov v Trnave – to je nová vedecká publikácia Zuzany Dzurňákovvej z Katedry dejín a teórie umenia na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Vyšla na sklonku minulého roka vo vydavateľstve Typi Universitatis Tyrnaviensis, čo je spoločné pracovisko Trnavskej univerzity a vydavateľstva Veda Slovenskej akadémie vied.

Emblematika aplikovaná v Katedrále sv. Jána Krstiteľa v Trnave vzbudila záujem Zuzany Dzurňákovvej už počas jej vysokoškolského štúdia. Patrila k prvým absolventom obnovenej Trnavskej univerzity a predkladaná publikácia je súhrnom jej odbornej práce naviazanej na Trnavu, doteraz čiastočne publikovanej vo vedeckých zborníkoch. Emblematika ako disciplína zahŕňa spoluprácu viacerých odborov. Emblém je spojenie textu a obrazu pre poučenie či pobavenie vnímateľa. Nachádza sa napr. v knihách, na rôznych historických tlačiarňach, kde plní rôzne funkcie: informačnú, ilustračnú, vzdelávaciu, oslavnú... Jezuiti ako rehoľa šíriaca katolícku vieru po nástupe protestantizmu však objavili jeho dosah na vnímateľov aj vo výzdobe architektúry, keďže tak sa jeho posolstvo dostalo k čo najväčšiemu počtu ľudí. Vyžaduje si však divákov vzdelaných, ktorí ho vedia dešifrovať, čo rozhodne boli veriaci a návštevníci kedysi univerzitného kostola v Trnave. Rozšifrovať ich posolstvo je však dnes náročnejšie než v čase ich vzniku. Vyžaduje si spoluprácu klasických filológov, ktorí poznajú antickú aj barokovú latinskú literatúru, dobové príslovia, porekadlá, a tiež biblistov, kunsthistorikov a historikov. K emblémom sa dajú vyhľadať analógie aj zdroje, z ktorých čerpajú, rovnako zaujímavé je sledovať rôzne dôvody, pre ktoré vznikli, a ciele, ktoré sledovali. Zahŕňajú množstvo

Raster online: Osobné písanie v súčasnom kurátorstve

Raster je súbor prednášok venovaných vizuálnemu umeniu pod vedením lektora, výtvarníka a pedagóga Romana Gajdoša. Ďalšou hostkou bude kurátorka Nitrianskej galérie Ľudmila Kasaj Poláčková. Predstaví svoju prácu, pre ktorú je príznačný uvoľnený kurátorský rukopis.

Ľudmila vo výstavných projektoch prezentuje polohu kurátorky – kreatorky, na čo nadväzujú aj jej publikačné aktivity. Z tradične zaužívaného neosobného písania samovoľne prešla k písaniu osobnému.

Prednáška sa uskutoční vo štvrtok 28. mája o 18.00 h. Streamovať budeme na facebooku, stránke kultúrneho centra Malý Berlín. ■

symbolického zobrazenia, ktoré dnes bežný návštevník vôbec nepozná, medzi také patrí napríklad známe zobrazenie cnosti Spravodlivosti ako ženy so zviazanými očami a miskami váh v rukách, prípadne aj mečom. Každý nový predmet – atribút – pridáva zobrazeniu nové konotácie, prehľbuje jeho význam. V časoch najväčšej slávy vychádzali celé slovníky emblémov, odkiaľ mohli záujemcovia čerpať podnety a vzory pre svoj emblém. Všetkému tomuto sa autorka venuje v úvodnej kapitole Teoreticko-historické pozadie novodobej emblematiky. Využitie emblémov s hlbším presahom, ktoré na štukovej výzdobe poukazuje na vnútorné spojenie zobrazenia zbraní na víťazných oblúkoch v antickej architektúre a víťazných oblúkoch barokových kostolov, autorka akcentuje v kapitole Ecclesia militans – ecclesiae triumphans: motív trofejí v kaplnke sv. Ignáca z Loyoly a sv. Františka Xaverského v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave a ich interpretácia v širšom umenovednom a kultúrnohistorickom kontexte. Katedrála sv. Jána Krstiteľa je zaujímavá aj z hľadiska zachovaných ôsmich náhrobných štítov, tzv. mortuárií, symbolizujúcich život a smrť prevažne členov rodiny Esterházyovcov, ktorá bola aj donátorom kostola. Na ich spojenie s emblematikou sa autorka pýta v časti: Majú trnavské mortuáriá emblematickú povahu? Vysvetľuje to v samostatnej prílohe, kde pracuje

s ich nápismi a vysvetľuje ich v kontexte emblematiky.

Zaujímavým príspevkom k využitiu emblematiky v architektúre je aj kapitola Emblematická alebo tzv. „jezuitská“ kaplnka sv. Jána Krstiteľa v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave. Zobrazenia Jána Krstiteľa v zrkadlách vo vrcholoch klenby katedrály sú reflektované v časti Vox clamantis in deserto – sv. Ján Krstiteľ v emblematickom cykle v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Trnave a v knihe Francisca Kollera z roku 1694. V sakristii Kostola sv. Jakuba v Trnave (františkánsky kostol) sa zase nachádza zvláštne zobrazenie Ježiša Krista s krížom, stojaceho v kamennej fontáne, ktorého ikonografia prezrádza, že je tu Boží Syn chápaný ako „zdroj vody“, prameň života. Autorka sa mu venuje v samostatnom príspevku Trnavský obraz Fons Vitae – emblematické predlohy a významovosť témy „sebaobetovania a spásy“ v katolíckom a protestantskom prostredí. Po závere v publikácii nasledujú povinné prílohy ako resumé, použitá literatúra, menný register a obrazová príloha na pripomenutie východiskového materiálu. Kniha má 141 strán a zaujme každého, kto chce poznať trnavské umenie a architektúru v širších historických súvislostiach. A zároveň nás obohatí o nové vnímanie a hlbšie pochopenie barokovej katolíckej zbožnosti v spojení slova a obrazu vo výzdobe Katedrály sv. Jána Krstiteľa. ■

Mgr. Ján Mička

Svoju ulicu by mali mať Bežo aj generál Viest.....

Chodím pomerne často pri plnení mojich záujmových aktivít do niektorých slovenských miest na výstavy obrazov a poštových známok či zasadania rôznych komisií. Napríklad do Trenčína, Nitry, Žiliny alebo Bratislavy. Organizátori podujatí pre nás pravidelne pripravujú materiály na rokovania a občas medzi ne priložia aj regionálnu tlač alebo miestne noviny, aby sa mali čím pochváliť. Niekedy tak urobím aj ja a hosťom v Trnave predložím naše Novinky z radnice. Musím povedať, že po ich prelistovaní sa priatelia - filatelisti vyjadrujú pochvalne a predpokladám, že to nie je iba zo slušnosti. Pri čítaní našich trnavských Noviniek, hádam z posledných ročníkov 2018 – 2020 ma zaujali niektoré príspevky, z ktorých si dovoľím vyvodit' istý záver k názvom trnavských ulíc. Každé mesto sa snaží názvami ulíc pripomenúť občanom významné osobnosti vlastných dejín, významných spisovateľov a básnikov, ktorí sa tu narodili a žili, boli zakladateľmi významných hospodárskych, spoločenských a kultúrnych ustanovizní.

A neraz majú tieto názvy aj politický charakter, a po čase sa revidujú... Príkladov je dosť v každom meste. V Trnave Nagy Lajos utca, Wilsonovo námestie, Trojičné námestie, Stalina, Gottwaldova, Študentská ulica atď. Moje poznámky sa týkajú dvoch názvov ulíc, či mien občanov Trnavy. Ako prvé uvediem meno tlačiar, typografa Gustáva Adolfa Beža, o ktorom som písal v r. 2018 pri 100. výročí vzniku Československa v súvislosti s Hospodárskou bankou, teraz budovou Knižnice J. Fándlyho. Je známe, že G. A. Bežo bol jediný Trnavčan, ktorý pripojil svoj podpis pod Martinskú deklaráciu slovenského národa na významnom historickom stretnutí v Hospodárskej banke. Touto deklaráciou sa Matúš Dula známym telegramom Národnému výboru v Prahe prihlásil k účasti slovenského národa v Československej republike. Navrhoval som vtedy pomenovanie niektorej z nových ulíc Trnavy jeho menom, i keď uznávam, že dôstojným príspevkom k vzniku

Československa bolo reštaurovanie pôvodnej tabuľky zo starej železničnej budovy s menami četníkov, padlých pri obrane železnice a mesta s jej umiestnením v podchode novej železničnej stanice. Druhá poznámka: V Trnave je ulica generála Goliana, jedného z dvoch veliteľov SNP. Neviem, či generál Golian pôsobil v našom meste, aj keď súvislosť Trnavy so SNP tu samozrejme je, lebo trnavská vojenská posádka sa ako jediná zo západného Slovenska aktívne zapojila v r. 1944 do povstania. Chýba mi však v Trnave Ulica gen. Rudolfa Viesta, ktorý bol v Trnave od 3. 1. 1929 prvým veliteľom posádky v hodnosti plk. gen. štábu Pešieho pluku 23 amerických Slovákov. Tento pluk bol založený pôvodne vo Francúzsku v meste Cognac a definitívne preložený z Bratislavy do Trnavy v septembri 1928, ako uvádza jubilejná kniha Trnava z roku 1938, vydaná pri príležitosti 700. výročia povýšenia Trnavy Belom IV. na slobodné kráľovské mesto. ■

Jaroslav Lieskovský, foto: zdroj Ján Slovínec

Verný služobník kráľovnej športov.....

Alexander Hrdlička začal s atletikou pod trénerským dohľadom Antona Hajmássyho, dodnes pôsobí na poste štartéra

Na tento svet sa v Trnave prihlásil 4. mája 1945, teda pred sedemdesiatimi piatimi rokmi. Športový talent zúročil Alexander Hrdlička už v mladom veku. V širokej trénerskej liahni atletického barda Antona Hajmássyho vyrástol z neho kvalitný šprintér trnavskej Slávie. Dominoval predovšetkým v bežeckej disciplíne na štyristo metrov. Pri ligových súťažiach na škvarových ováloch často prispel k cenným bodovým zásahom svojho oddielu aj ako člen slávistických štafiet.

Atletika, kráľovná športov, sa Šaňovi stala družkou na celý život. Po skončení pretekárskeho obdobia totiž presedlal na rozhodcovský post. Vypracoval sa na ústredného rozhodcu prvej výkonnostnej triedy so špecializáciou na štartéra. Túto funkciu vykonáva A. Hrdlička dodnes. Trnavský

Slávista Alexander Hrdlička (hore druhý zľava) na archívnej snímke z oddielovej kroniky.

priaznivci ho často vidia so štartovou pištoľou na štadióne Slávie, ale i pri rôznych masových behoch. Atletický talent po ňom zdedila dcéra Miriam, po vydaji Karperová. Medaily

jej pribúdali do pretekárskej zbierky predovšetkým za skok do diaľky a za beh cez prekážky. Na reprezentačnej úrovni bol Mirkiným vrcholom európsky šampionát v Mníchove 2002. ■

Jaroslav Lieskovský, foto: zdroj lž

Na začiatku bol poděbradský bronz

Pred šesťdesiatimi rokmi získal trnavský dorastenec Ľudovít Žambokrěthy prvú chodeckú medailu v majstrovstvách Československa

S májom, najkrajším mesiacom v roku, sa na trnavskej športovej scéne snúbi pestrá história atletickej chôdze. Medzi neprehliadnuteľné okamihy patril rok 1960, keď vôbec prvý Trnavčan dopochodoval do cieľa majstrovstiev Československa na medailovej pozícii. Bol ním dorastenec Ľudovít Žambokrěthy (* 4. november 1944). Úspešný zverenec Jozefa Burcla finišoval v Poděbradoch na bronzovej priečke. Zo Žambokrěthyho sa neskôr vyprofilovala výrazná chodecká osobnosť na trénerskom, funkcionárskom, manažérskom a rozhodcovskom poli. Svojej športovej záľube sa venoval popri náročnej pedagogickej práci, vrátane riaditeľskej činnosti v zelenečskej ZDŠ.

Historické centrum Trnavy si chodecký šat oblieklo nespočetnekrát. Priaznivci tejto atletickej disciplíny poväčšine sledovali vrcholné zápolenia vo veľkom počte. Domáce i zahraničné esá im každoročne ponúkali zaujímavé súboje. Samozrejmosťou bývali veľkolepé otváracie ceremonie. Nechýbali ani ďalšie sprestrenia, napríklad v podobe príležitostných poštových pečiatok či obálok s potlačou.

Z obsiahlej kroniky sa pristavme pri niektorých kapitolách s pozoruhodným podtextom. Oslavy Dňa víťazstva nad nemeckým fašizmom spestril v nedeľu 7. mája 1978 desiaty diel Trnavskej dvadsiatky. Organizátori z TJ Skloplast privítali reprezentačných a oddielových zástupcov ôsmich štátov. Hoci jubilejný ročník zmokol, diváci poskrývaní pod dáždňikmi videli nový traťový rekord Juraja Benčíka z banskobystričského ASVŠ Dukla (1:26:15 h). Dvojnásobný poľský

Trnavčan Ľudovít Žambokrěthy (tretí zľava) pri vyhlasovaní výsledkov dorasteneckých majstrovstiev Československa 1960 v atletickej chôdzi na päť kilometrov v Poděbradoch.

olympionik Jan Ornoch na striebornej priečke za ním zaostal o štyridsať sekúnd. Bronzový stupienok získal Pavol Szikora (VSŽ Košice), štvrté miesto obsadil najlepší maďarský chodec Imre Stankovics a na piatej pozícii prešiel cieľovou métou trnavský rodák Pavol Blažek (Dukla B. Bystrica). Jeho tímový kolega vo vojenskom stredisku pod Urpínom, neskorší olympijský víťaz Jozef Pribilinec, vtedy triumfoval v trnavských uliciach medzi staršími dorastencami.

Ďalšie dve vrcholné udalosti pridala Telovýchovná jednota Pozemné stavby Trnava pod predsedníčkou taktovkou Eduarda Meluša. Išlo o semifinále Svetového pohára Lugano Trophy 1983 a medzištátne šesťstretnutie o päť sezón neskôr. Obe nezabudnuteľné konfrontácie v slovenskom Ríme vyhrali reprezentanti ČSSR.

Ani iné skvelé zážitky nedali na seba dlho čakať. Žambokrěthyho najúspešnejší odchovanec Pavol Blažek (* 9. júl 1958) sa pred tridsiatimi rokmi stal svetový rekordér v chôdzi na 20 km časom 1:18:13. Štvornásobný olympionik (1980, 1988, 1992, 1996) mal na konte po päť štartov v majstrovstvách sveta i Európy. Ten najslávnejší šampionát starého kontinentu absolvoval Blažek v Splitte 1990 s víťaznou koncovkou. Populárneho, no neobyčajne skromného športovca po návrate zo zlatých ME prijal spolu s Paľkovou mamou, dlhoročnou školničkou v susednom Zelenči, vtedajší primátor Trnavy Imrich Borbély. Dodnes mi v pamäti utkveli aj rozlúčkové preteky známeho rodáka s mimoriadne úspešnou pretekárskou kariérou, ktoré sme na jeho počesť zorganizovali v historickom centre nášho mesta. ■

Jaroslav Lieskovský, foto: archív autora

Nohejbal sa v Trnave hrával po celý rok

Duely nad nízkou sieťou mali zelenú od sezóny 1963, letný turnaj pod názvom Pohár SNP debutoval o desať rokov neskôr

Loptovú hru nad nízkou sieťou priniesol do Trnavy stredoškolský učiteľ, všestranný športovec Milan Fandl. Nohejbalový kumšt súťažných družstiev ho zaujal počas návštevy Moravy. Jeho zásluhou sa prvé zápasy odvíjali v telovýchovnom areáli vtedajšej SPTŠ na Zavorskej ceste v šesťdesiatom treťom roku. Ako nám prezradil bývalý pedagóg zo strednej školy na okraji Trnavy, neskôr si sem často prišli zahrať nohejbal aj prvotligoví futbalisti Spartaka TAZ.

Začiatkom sedemdesiatych rokov sa nové odvetvie zapáčilo členom Telovýchovnej jednoty SZM Fortuna. Ďalší oddiel vznikol pod krídlami Slávie. V lete 1973 debutoval turnaj o Pohár na počesť výročia Slovenského národného

poovania. Tento trnavský príspevok k dejinnej udalosti sa s prestávkami hrá stále. Od roku 1999 má zasa zelenú dlhodobá mestská nohejbalová liga. Je určená neregistrovaným záujemcom zo slovenského Ríma a okolia. Z nohejbalu sa stal celoročný šport. Náš časopis totiž tradične informuje čitateľov aj o medzinárodnej halovej konfrontácii trojíc pod názvom Trnavský vianočný smeč. Športoviská v celom svete nateraz osireli, vrcholné súťaže a podujatia sa od marca rušili ako na bežiacom páse. Civilizácia začala zápasit s doteraz nepoznanou pandémiou COVID-19. Z tohto dôvodu ešte nejestvuje ani termínový rozpis telovýchovných akcií v Trnave na druhý polrok 2020. Keď vírusová pliaga by

Trnavskí nohejbalisti z roku 1973, zľava: Róbert Zwiržina st., Vladimír Hagara (menovec prvotligového futbalistu Spartaka) a Igor Thomka.

sa čo najskôr vytratila. Aby aj naše mestské ihriská, vrátane nohejbalových, opäť naplno ožili. ■

(jls)

Šport v skratke

Keďže zo známych príčin malo športové dianie v ostatných týždňoch po celej krajine nedobrovoľnú pauzu, aj našu pravidelnú rubriku sme poskladali z archívnych príspevkov o významných podujatiach.

■ VÝROČNÉ SNEMOVANIE

- Telovýchovná jednota Vysoké školy Trnava jestvovala vo vtedajšej pedagogickej fakulte od šesťdesiateho ôsmeho roku. Tiež slávnostná schôdza k desiatemu výročiu (1978) potvrdila životaschopnosť tohto športového subjektu. Od samého zrodu sa mu darilo aj vďaka všestrannej podpore zo strany dekana PdF UK Michala Bogára. Úvodný príhovor k jubileu predniesol na snemovaní vedúci katedry telesnej výchovy Augustín Bubeník. O úspechoch, snaženiach i problémoch vzápätí hovoril vo svojej hodnotiacej správe predseda vtedy jedinej vysokoškolskej TJ v Trnavskom okrese Michal Šemetka. Po pozdravných príhovoroch a ocenení viacerých členov i kolektívov dali bodku za sviatočným večerom

k desiatym narodeninám TJ VŠ kultúrne a telovýchovné vystúpenia trnavských telies.

■ **TURISTIKA** - Ďalšia spomienka je venovaná milovníkom turistických pochodov. Jeden z nich debutoval 20. mája 1978. Išlo o Stavbársku päťdesiatku so začiatkom v Smoleniciach. Spreď tamojšej železničnej stanice sa šesťdesiatosem účastníkov vydalo na idylickú trasu s itinerárom Driny - Monrepos - Klokoč - Veľká a Malá Vápenná - údolie Rudavky - Majdán do cieľa v rekreačnej lokalite Jahodník. Vydarenú akciu pripravil odbor turistiky TJ Stavbár OSP Trnava - Modranka pod vedením Viliama Šarvaica a Františka Dovičiča. Akiste by nebolo od veci obnoviť toto kedysi populárne putovanie v Malých Karpatoch.

■ **FUTBAL** - Poľský majstrovský celok KKS Czarni Sosnowiec vyhral na jar 1985, teda pred tridsiatimi piatimi rokmi, 10. edíciu Pohára oslobodenia Trnavy vo futbale žien. Striebornú priečku obsadil kolektív usporiadajúcej Telovýchovnej jednoty Skloplast. Zverenky Anny Belkovej podľahli vo finále poľskému tímu 1:3 (0:1). V súboji o tretie miesto zvíťazili futbalistky rakúskeho DFC Ostbahn Viedeň nad Sláviou SŠM Holíč 2:0 (0:0). Celok zo Záhoria kormidloval Viliam Bystrický. Záverečný dvojzápas jubilejného medzinárodného turnaja k výročiu oslobodenia Sovietskou armádou sledovalo na štadióne Spartaka TAZ Trnava tisíc divákov.

■ **KULTURISTIKA** - Športová hala Družba v Trnave patrila v sobotu 8. mája 1982 kvalitne obsadeným

XV. majstrovstvám ČSSR v športovej kulturistike. Vo veľkom štýle ich pripravila TJ SZM Fortuna Trnava pod vedením Milana Bonova. Vypredanému hľadisku sa predstavilo štyridsať najlepších borcov z národných šampionátov. Súťažiacich rozdelili do štyroch výškových kategórií: do 169, 174, 179 a nad 179 cm. Zlaté medaily získali skúsení reprezentanti Jozef Grolmus (Vinohrady BSP Bratislava), Libor Minařík (KS Brno), Peter Uríček (Fortuna Trnava) a Jozef Veselý (Meochema Přeřov). Z domáceho oddielu patrili strieborné pozície Antonovi Holičovi (do 174) a Štefanovi Justovi (do 179). Piatu priečku obsadil Ján Hrubý (nad 179) a desiaty skončil Viliam Holec (do 169). ■

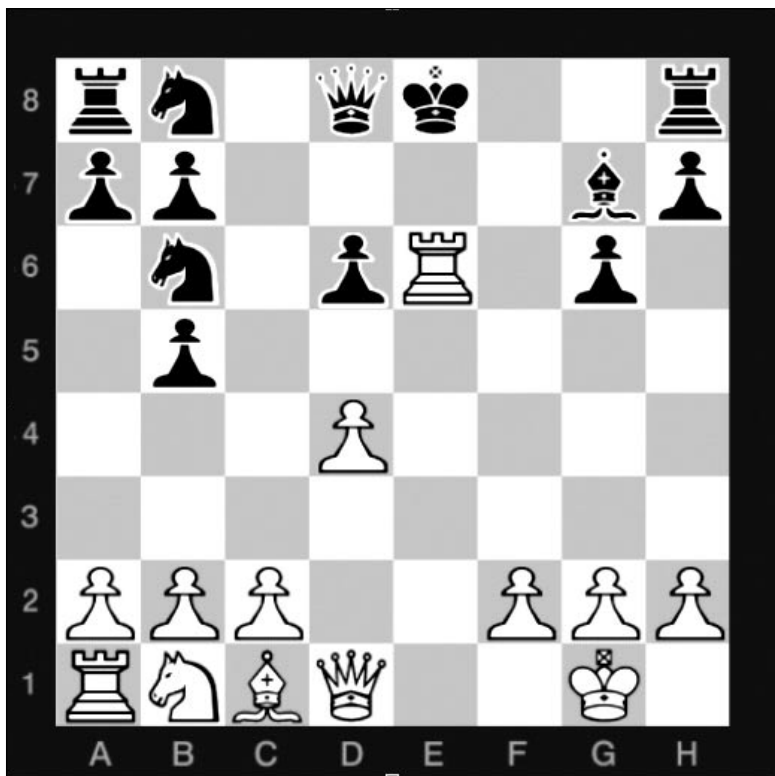

Pre zdravotné riziká v spojitosti s koronavírusom bol zrušený aj stotisícový turnaj ITF v tenise žien pod názvom Empire Slovak Open 2020, ktorý sa mal hrať na trnavskej antuke od 10. do 17. mája. Na snímke Marty Országhovej sú vľavo víťazka dvojhry Bernarda Perová (USA) a strieborná Anna Blinkovová (Rusko). V aktuálnom rebríčku WTA patrí Američanke šesťdesiate a Ruske šesťdesiate prvé miesto.

GK Hrajte kráľovskú hru s Novinkami z radnice

Stredná hra v achovej partii, M. Šarmír - S. Michal, turnaj v rapid šachu - Skalica 2020, postavenie po ťahu 12.V:e6+

Šachové súťaže sa môžu hrať s rôznym časovým limitom, tak ako sa stalo aj 11. januára tohto roka v Skalici, kde sa zišlo do hotela Svätá Ľudmila na Novoročnom turnaji 85 šachistov i šachistiek, ktorí súperili medzi sebou tzv. švajčiarskym systémom v deväťkolovom turnaji s tempom hry 2 x 10 minút na partiu s bonifikáciou 5 sekúnd za každý vykonaný ťah. Výhodou takéhoto podujatia v tzv. rapid-šachu (rapid = rýchly) je, že sa dá uskutočniť v priebehu jedného dňa, ale na druhej strane zase úroveň hry je o niečo nižšia ako pri klasickej hre s niekoľkonásobným dlhším časom na premýšľanie. Súťažilo sa v rôznych kategóriách: junior, senior, žena a podľa ratingu šachistu či šachistky. Pre víťaza, ktorým sa stal Samir Sahidi (8 b.), bola pripravená finančná odmena 100 eur a pre ostatných účastníkov podľa poradia vecné ceny. Počas obedňajšej prestávky im usporiadateľ ponúkol kvalitný guláš. Riaditeľom vydareného podujatia bol Milan Roman a hlavným rozhodcom Tomáš Perička. Úroveň

hry môžu naši čitatelia posúdiť podľa dvoch partii troch šachistov z Trnavy [14. F. Jablonický (6 b.), 15. M. Šarmír (6 b.), 24. M.

Jablonický (5,5 b.)]. V prvej z nich v 8. kole súperili otec a jeho syn. Nieкто by si mohol myslieť, že medzi sebou odohrajú krátku tzv.

veľmajstrovskú remízu, ale nestalo sa tak. V nekompromisnom dueli nakoniec zvíťazil skúsenejší senior. Zo žien v seniorskom veku upútala pozornosť prítomných divákov svojím bojovým výkonom a rýchlosťou myslenia Lúbicca Škápiková (*1966) z Jablonice so ziskom 5 bodov na 30. priečke, pre ktorú sa stala kráľovská hra jej celoživotnou záľubou.

František Jablonický (2017) - Martin Jablonický (2258)

1. g3 e5 2. c4 Jf6 3. Sg2 (3.Jc3 d5 4.c:d5 J:d5 5.Sg2 Jb6 6.d3 Se7 7.Se3 0-0 8.Vc1 f5 9.Jf3 Jc6 10.Ja4 e4 11.Db3 Kh8 12.d:e4 f:e4 13.Vd1 De8 14.Jd4 Ja5 15.Db5 D:b5 16.J:b5 J:a4 17.J:c7 Sb4 18.Kf1 J:b2 19.Vb1 Jac4 20.Sc1 e3 21.S:e3 J:e3 22.Kg1 Sc5 23.V:b2 J:g2 24.e3 Sh3 25.J:a8 Je1 0:1 Smyslov vs. El Taher, izt. Manila 1990) 3. - Jc6 4. Jc3 Sb4 5. Jd5 a5 6. e3 (6.Jf3 0-0 7.0-0 Ve8 8.d3 h6 9.e4 Sc5 10.h3 d6 11.Kh2 J:d5 12.c:d5 Jd4 13.Se3 c6 14.d:c6 b:c6 15.J:d4 S:d4 16.S:d4 e:d4 17.f4 Vb8 18.Vf2 c5 19.Dh5 a4 20.h4 Dd7 Piasetski vs. Sunye Neto, izt. Manila 1990) 6. - 0-0 7. Je2 d6 8. 0-0 Ve8 9. b3 Sf5 10. d3 Sc5 11. Sb2 J:d5 12. c:d5 Jb4 13. e4 Sd7? 14. a3 Ja6 15. d4 e:d4 16. J:d4 Sb6 17. Dc2 Jc5 18. Vfe1 Db8?! 19. Jf5 S:f5 20. e:f5 a4? 21. b4 Jb3 22. Vad1 Da7 23. f6 g6 24. Ve7 Jd4 25. De4 V:e7 26. f:e7 Ve8 27. S:d4 S:d4 28. D:d4 Da6 29. Sf1 Da8 30. Ve1 Dc8 31. Df6 Dd7 32. h4 h5 33. Sd3 c6 34. d:c6 b:c6 35. S:g6 f:g6 36. D:g6+ Kh8 37. D:h5+ Kg7 38. Dg5+ Kf7 39. h5 V:e7 40. D:e7+ D:e7 41. V:e7+ K:e7 42. g4 Kf6 43. Kf1 Kg5 44. f3 d5 45. Ke2 Kf6 46. Kd3 Kg5 47. Kd4 Kf6 48. b5 c:b5 49. K:d5 b4 50. Kc4 b3 51. Kc3 Kg5 52. Kb2 Kh6 53. f4 Kg7 54. g5 Kh7 55. f5 Kg8 56. Kc3 Kg7 57. h6+ Kh7 58. Kb2 Kh8 59. g6 Kg8 60. Kc3 Kh8 61. h7 Kg7 62. f6+ Kh8 63. f7 Kg7 64. h8D+ 1-0
V Anglickej hre (A20), ktorá vznikla so zámenou ťahov, mohol čierny voči fianketu bieleho kráľovského strelca použiť inú výstavbu: 3. - c6! 4.d4 e:d4 5.D:d4 Sb4+ 6.Jc3 d6 7.Sg5 Jbd7 8.Jf3

0-0 9.0-0 Db6 10.e3 h6 11.S:f6 J:f6 12.a3 D:d4 13.e:d4 S:c3 14.b:c3 Je4 15.Vac1 Sg4 16.Vc2 Vfe8 17.Jh4 Sd7 18.Ve1 Jf6 19.Vce2 V:e2 20.V:e2 Kf8 21.Jf3 Ve8 22.V:e8+ K:e8 23.Jd2 g5 24.Kf1 Se6 25.Ke2 Kd7 s vyrovnáním, ktoré mohol dosiahnuť aj v partii, ak by miesto pasívneho ťahu strelcom (13. - Sd7) hral aktívnejšie: 13. - Sg4! 14.a3 Ja6 15.h3 S:e2 16.D:e2 c6 17.Kh2 Db6 18.f4 c:d5 19.f:e5 d:e5 20.e:d5 D:b3 21.Vab1 Ve7 22.Se4 Vae8 23.S:e5 D:a3 24.S:h7+ K:h7 25.Dh5+ Kg8 26.S:g7 K:g7 27.Dg5+ Kf8 28.Dh6+ Kg8 29.Dg5+ Kh7 30.Dh5+ =. Tiež manéver čiernej dámy na okraj šachovnice (18. - Db8 a 22. - Da7) mladému Jablonickému nič pozitívne nepriinesol. Radšej mohol skúsiť: 18. - Dg5!? 19.Jf5 (19.Vac1 Dg4 20.b4 a:b4 21.a:b4 Sa4 22.Dc4 Jd7 23.h3 Dg5 24.Dc3 Jf6 25.Va1 Sd7 26.V:a8 V:a8 27.Ve2 Ve8 =) 19. - S:f5 20.e:f5 Jd7 21.Kf1 Dh5 22.h3 f6 23.Vac1 Sc5 24.Ve2 D:e2+ 25.D:e2 V:e2 26.K:e2 Ve8+ 27.Kf1 Kf8 28.Ve1 Sb6 29.V:e8+ K:e8 30.b4 a:b4 31.a:b4 Jb8 32.b5 Jd7 33.f4 Jc5 34.Ke2 Ja4 = (19. - J:e4? 20.S:e4 V:e4 21.D:e4 D:f5 22.D:f5 S:f5 23.Vac1 a4 24.b4 +/-) s vyrovnáním, ale ak by v partii miesto slabého 20. - a4 hral 20. - f6 potom vo variante: 21.Sc3 Kh8 22.Vac1 Da7 23.b4 a:b4 24.a:b4 V:e1+ 25.V:e1 Jd3 26.D:d3 S:f2+ 27.Sf1 S:e1 28.S:e1 Da1 29.Dc3 Da6+ 30.Kf2 Db6+ by dosiahol rovnováhu a pokus o útok s čiernou dámou na dámskom krídle by bol opodstatnený.

Miloš Šarmír (2060) - Silvio Michal (2074)

1. e4 Jf6 2. e5 Jd5 3. d4 d6 4. Jf3 Jb6?! 5. Se2 g6 6. 0-0 Sg7 7. e:d6 e:d6 8. Sb5+ c6 9. Ve1+ Se6 10. Jg5? c:b5 11. J:e6 f:e6 12. V:e6+ (Pozri diagram!) 12. - Kd7? 13. Dg4 Kc7 14. Sf4 Ve8 15. S:d6+ D:d6 16. V:e8 Jc6 17. V:a8 J:a8 18. Jc3 a6 19. Je4 D:d4 20. Vd1 Je5 21. De2 Dc4 22. De3 Jb6 23. Jd6 Dc6 24. h3 Kb8 25. Dg5 Dd7 26. Vd2 Ka7 27. Jc4 Df5 28. D:f5 g:f5 29. J:b6 K:b6 30. b3 Kc6 31. Vd8 h6 32. Kf1 Jd7 33. Ve8 Kb6?? 1-0

V poslednom 9. kole sa čierny bránil v otvorení voči dvojkroku kráľovského pešiaka Aljechinovou obranou (B04), dá sa jej vyhnúť napr. ťahom 2.Jc3 s prechodom do iných systémov hry, ktorú majú vo svojom repertoári aj niektorí svetoví veľmajstri. Použil ju dvakrát tiež legendárny Američan Robert Fischer v boji o majstra sveta v Reykjavíku na Islande r. 1972 proti Rusovi Borisovi Spasskému, a celkom úspešne. Michal nemusel vo 4. ťahu predčasne ustupovať jazdcom, ale mohol hrať inak: 4. - d:e5 5.J:e5 Jd7 6.J:f7!? K:f7 7.Dh5+ Ke6 8.c4 J5f6 9.d5+ Kd6 10.Df7! Je5 11.Sf4 c5 12.Jc3 a6 Rozentalis vs. A. Sokolov, Bern 1992, ale po: 13.b4! je vo výhode biely: 13. - Db6 14.Vc1 D:b4 15.Sd3 g5 16.Sg3 h5 17.0-0 h4 18.S:e5+ K:e5 19.f4+ g:f4 20.Vce1+ Kd6 21.Je4+ J:e4 22.D:f4+ Kd7 23.D:e4 Dc3 24.V:f8 D:e1+ 25.D:e1 V:f8 26.De6+ +- (10.c5+ J:c5 11.Sf4+ Kd7 12.Sb5+ c6 13.d:c6+ b:c6 14.D:c5 Db6 16.D:b6 a:b6 16.Se2 Jd5 17.Se5 e6 18.Jd2 Sd6 19.Jf3 S:e5 20.J:e5+ Kc7 21.0-0 c5 =); iné možnosti čierneho sú: 4. - g6 5.Sc4 Jb6 6.Sb3 Sg7 7.Jg5 (7.Jbd2?! hral v 13. partii Spasskij proti Fischerovi v Reykjavíku 1972 alebo 7.De2 Jc6 8.0-0 0-0 9.h3 a5 10.a4 d:e5 11.d5 Jd4 12.J:d4 Dc5 d4 13.Ve1 e6 14.Jd2 Jd5 15.Jf3 Dc5 16.De4! Short vs. Timman, Tilburg 1991) 7. - d5 8.f4 f6 9.Jf3 Sf5 10.0-0 Jc6 11.Jh4 Se4 12.Jc3 e6 13.g3 Sf5 14.J:f5 g:f5 15.g4! Wedberg vs. Albur, ŠO Luzern 1982; 4. - Sg4 5.Se2 e6 6.0-0 Se7 7.h3 Sh5 8.c4 Jb6 9.Jc3 0-0 10.Se3 d5 11.c5 S:f3 12.S:f3 Jc4 13.b3 J:e3 14.f:e3 b6 15.e4! Spasskij vs. Fischer, 19.p., Reykjavík 1972. V siedmom ťahu mohol čierny brať bieleho pešiaka: 7. - c:d6 8.Sb5+ Sd7 9.a4 0-0 10.Jc3 S:b5 11.a:b5 e6 12.Sf4 d5 13.Dd3 Jc4 14.Va2 a5 15.Vfa1 b6 atď. Ako mohol čierny inak pokračovať v pozícii zobrazenej na diagrame? Otázkou kladieme našim čitateľom – riešiteľom. Odpoveď sa dozvedia v ďalšom čísle NzR. V záverečnej koncovke spravil čierny hrubú chybu, po ktorej ešte mohlo nasledovať víťazné: 34.Ve7!!

Ak by bol s kráľom v ruke zahral 33. - Kd6, tak by sa nemusel ničoho báť, jedine svojho času na hodinách, ale v bleskovom šachu nie sú takéto prechmaty ničím výnimočným.

Riešenie koncovky z partie Plachetka vs. Příbyl (NzR č. 3/2020): 29. - Sf7! 30.Dd3 [30.g4!?! Vf4 31.Sc3 (31.Vc1 Db8 32.Sc3 Vc6 33.Vc2 Dd6 34.Se5 Dd1+ 35.Kg2 V:c2 36.S:f4 De2 37.S:c2 D:c2 38.De5 Se8 39.Sh6 Sc6+ +/=-, 39.D:e6+ Sf7 40.De5 Dc6+ 41.Kh2 De8 42.Dc7 Se6 43.Sh6 Sd7 44.Dd6 Kf7 45.Dd4 De7 46.Dh8 Ke6 47.f4 Df6 48.Dg8+

Kd6 49.Df8+ D:f8 50.S:f8+ Kd5 51.Kg3 Ke6 52.Kh4 Kf6 53.Sb4 h6 54.Sc3+ Kf7 +/=-) 31. - Ve4 32.D:e4 D:c3 33.Db7 Vc6 34.Kg2 Vc8 35.D: b5 Kf8 36.Vd3 Dc6+ 37.D:c6 V: c6 38.Kg3 Vc5 39.Ve3 Ke7 40.Sd1 +/=-] 30. - h5 31.h4 Df4 32.Dc2 Kh7 33.g3 Dg4 34.Vd7 Df3 35.Vd3 Db7 36.Dd2 De4 37.Vd7 Vc6 38.Sc3 Db1+ 39.Sd1 Vc4 40.De3 e5 41.Kg2 V:c3 42.D:c3 V:f2+ 43.K:f2 Df5+ 44.Sf3 D:d7 45.D:e5 Dd2+ 46.Se2 Sc4 =, 29. - Db6 30.Vd4 Sf7 (30. - h6? 31.Sd6 Sf7 32.S:e6 D:d4 33.D: d4 S:e6 34.Sb4 Sc4 35.Sc3 Vff6 36.Dd7 Vae6 37.S:f6 V:f6 38.a4

Vf5 39.Db7 Sd5 40.Db8+ Kh7 41.a: b5 Vf7 42.b6 Sb7 43.h4 h5 44.f3 +-) 31.g4 (31.Sd6 e5 32.S:f7+ K: f7 33.S:e5 Kg8 34.Kh2 Vf7 35.Db3 Vc8 36.f3 Dc5 37.Vd5 Dc4 38.V: b5 D:b3 39.V:b3 Vfa7 40.Sd6 Vc8 =) 31. - Vf3 32.D:f3 D:d4 33.Db7 Vd6 34.S:d6 D:d6 35.D:b5 D:a3 36.Db8+ Kg7 37.De5+ Kf8 38.Dh8+ Ke7 =. Biely bol v materiálnej nevýhode, ale mal silnú hrozbu v dvojič strelcov a toku na pešiaka e6, ktorého mohol čierny kryť rôznymi spôsobmi. Podľa záveru našej analýzy sa dala partia udržať na remízu. ■

DIVADLO JÁNA PALÁRIKA

SME S VAMI ONLINE
každý deň na <http://www.facebook.com/djptrnava/>

Preventívne opatrenia spôsobili, že divadlá ako aj iné kultúrne inštitúcie museli zrušiť svoj plánovaný program. Divadlo Jána Palárika v Trnave rešpektuje tieto nariadenia, avšak vo svojej činnosti pokračuje. Aktivity presunulo do virtuálneho priestoru a každodenne ponúka svojim verným divákom pestrý program pod názvom Sme s vami, ktorý prezentuje všetky oblasti divadelnej práce. „Sme s vami je vyjadrením našej účasti na spoločnom zápase s pandemiou a zároveň týmto heslom našim divákovi odkazujeme, že sme stále tu, že pracujeme a pripravujeme pre nich program,“ uviedla riaditeľka divadla Zuzana Hekel.

Online program je zostavený tak, aby plnohodnotne vynahrádzal aktivity divadla pre všetky vekové kategórie s pravidelnosťou, na ktorú sa diváci môžu spoľahnúť, a jeho formáty sa môžu stať ich novým rituálom a pravidelným spiestrením dňa. „Hoci sú brány divadla pre verejnosť zatvorené, práve v týchto chvíľach považujeme za dôležité prinášať ľuďom naďalej rozptýlenie, relax a nové podnety. Online priestor je pre divadlo neprizodnený, keďže nedochádza k tomu

magickému spojeniu publika so živým hercom. Je to však momentálne jediný spôsob, ako sa vieme svojim divákovi priblížiť a spestriť im tieto náročné chvíle izolácie kvalitným kultúrnym programom,“ povedala dramaturgička divadla Lucia Mihálová.

V pondelok sa na fasáde budovy objaví vždy nový citát, ktorým sa chce divadlo prihovoriť a podľa možnosti povzbudiť obyvateľov Trnavy a fanúšikov na sociálnych sieťach.

Utorkový program zrána poteší rodičov s deťmi, ktorým ponúkne obľúbenú tvorivú dielňu. Kreatívne postupy ako si vyrobiť malé dekorácie, hračky a praktické veci pripravujú výrobné dielne pod vedením výtvarníčky Kataríny Žgančíkovej. Večer načrie divadlo do svojho zlatého fondu a ponúkne záznamy svojich inscenácií, od rozprávok cez drámy až po komédie zabaví veľkých aj malých.

Herci Silvia Soldanová a Braňo Mosný presvedčia každého, že Doma je práč. To je názov série príbehov, ktoré zaručene poznáte, vo verzii, ktorú zaručene nepoznate. Vo Večernej chvíľke poézie sa o 18.00 h pravidelne prihovoriť básňami slovenských a svetových básnikov nielen Vladimír Jedľovský, ale aj Tatiana Kulíšková, ktorá predstaví zaujímavé poetky prostredníctvom ich tvorby.

Vo štvrtok sa opäť vráti divadlo ku kreatívnym dielňam a v piatok po-

teší najmenších divákov aj krátkymi úlohami z pracovných listov, ktoré boli vydané k rozprávkam Malý princ a Modrý vták. Deti sa dozvedia niečo o ich autoroch, divadelných bábkach a iných javiskových prostriedkoch, alebo si preskúšajú svoje vedomosti a šikovnosť.

Piatkový večer bude patriť znovu záznamom z predstavení z archívu. Ani cez víkend divadlo nezabudlo na svojich divákov. V sobotu ráno môžu načerpať nové sily s profesionálnou tanečníčkou a inštruktorkou jógy Ivicou Franekovou a jej relaxačnými cvičeniami vychádzajúcimi z jógy a súčasného tanca, lebo Divadlo je pohyb.

V nedeľu čaká na najmenších divákov rozprávka, ktorá odznela počas čítaní pod hlavičkou Čítam, či tu.

Teraz vám tento úspešný formát inscenovaného čítania pre deti prinášame v novej vylepšenej verzii, ktorú spolu s hercami DJP natočila Mestská televízia Trnava. Sobotný aj nedeľný večer bude opäť patriť Vladimírovi Jedľovskému a básňam počas Večernej chvíľky poézie.

Divadlo nezabúda ani na tých, ktorí sa pripravujú na maturitu zo slovenčiny. Herec Michal Jánoš natáča videá, v ktorých formou zábavných skečov poučí školopovinných informáciami o dráme a divadle v jednotlivých historických obdobiach. Okrem zaujímavostí a pikosiek o známych autoroch študentom vysvetlí aj zápletky a charaktery z hier povinnej literatúry.

ZÁPADOSLOVENSKÉ MÚZEUM

PIATKOVÉ ČÍTANIE

online na

<https://www.facebook.com/zapadoslovenskemuzeum/>

13. 3. O dome U kráľa Ľudovíta

Simona Jurčová

20. 3. O klauzúre klarisiek

Lucia Duchoňová

27. 3. Židovské transporty

Martina Bocánová

3. 4. Oslobodenie Trnavy

Lucia Duchoňová

10. 4. Veľká noc v ľudovej kultúre

Martina Bocánová

17. 4. Voda Martina Bocánová

24. 4. Jarmok na sv. Juraja

Simona Jurčová

1. 5. OSLAVY SVIATKU PRÁCE v Trnave v minulosti

8. 5. OSLAVY UKONČENIA II. SVETOVEJ VOJNY v Trnave

15. 5. MÁJOVÉ SVADBY

22. 5. MEDZINÁRODNÝ DEŇ BIODIVERZITY

29. 5. TÉMA Z ARCHEOLÓGIE v Trnave

Texty a obrazový materiál pre vás pripravujú odborní zamestnanci ZsM.

FOTKA NA STREDU je ďalší FB projekt, ktorý spúšťame v stredu

6. mája. Využijeme bohatý múzejný fotoarchív, aby sme si pripomenuli časy nedávno minulé a formou diskusie sa pokúsime rozprúdiť debatu s našimi sledovateľmi o zverejnenej fotografii a s ňou súvisiacich skutočnostiach.

Sledujte náš FB profil Západoslovenské múzeum – komunikujme spolu!

ZAŽI V TRNAVE

Facebook Zaži v Trnave

<https://www.facebook.com/zazivtrnave/>

livestreamy zo zaujímavých lokalít

■ 3. máj 19.00 h Hudba z Marsu

■ 10. máj 19.00 h Lucia Bugalová a Michal Bugala

■ 16. máj 19.00 h Trnavská hudobná jar 2020 - Otvárací koncert - Elena Letňanová (klavírny recitál - J. S. Bach, F. Chopin, F. Liszt, F. Nietzsche)

NÁDVORIE ONLINE

Pred rokom o takomto čase už bolo Nádvorie plné. Radi vás tu opäť uvidíme, keď to bude zase možné. Zatiaľ aspoň kúsok z Nádvorí preniesieme do vašich obývačiek. Každý utorok o 17.00 h vám budeme v pravidelnom formáte Nádvorie Online prinášať zaujímavé debaty o aktuálnom dianí vo svete biznisu a lifestyle a pripravujeme aj unplugged koncerty.

YT kanál: [https://](https://www.youtube.com/channel/UCUqxl9ompygWdvx7AiRlziw)

www.youtube.com/channel/UCUqxl9ompygWdvx7AiRlziw

MALÝ BERLÍN ONLINE

■ 7. mája o 20.00 h

Koncert online: CLOUDSFORM

Hudobný projekt Tomáša Farkaša
<https://www.facebook.com/MalyBerlin>

■ 11. mája o 18.00 h

Raster online: MAĽBA A ARCHITEKTÚRA

Prednáška venovaná vizuálnemu umeniu

Hostom Romana Gajdoša bude

český umelec Václav Kočí

<https://www.facebook.com/MalyBerlin>

■ 14. mája o 20.00 h

Koncert online: IVANA KOVAČICOVÁ

<https://www.facebook.com/MalyBerlin>

■ 19. mája o 18.00 h

Prednáška online: TRNAVSKÉ PRIEMYSELNÉ DEDIČSTVO 2D

Svetom zabudnutých priemyselných objektov Trnavy vás prevedie architekt Miroslav Beňák

<https://www.facebook.com/MalyBerlin>

■ 25. mája o 18.00 h

Diskusia online: Teória vs. prax: VIRTUÁLNE UMENIE A SVET

Hľadaním odpovedí na otázky súčasného umenia vás prevádza Zuzana Miklánková. Hostia: výtvarník Jozef Pilát a teoretička umenia Lucia Mendelová

<https://www.facebook.com/MalyBerlin>

■ 28. mája o 18.00 h

Raster online: OSOBNÉ PÍSANIE V SÚČASNOM KURÁTORSTVE

Hostkou výtvarníka a pedagóga Romana Gajdoša bude kurátorka Nitrianskej galérie Ľudmila Kasaj Poláčková

KNIŽNICA J. FÁNDLYHO

Online každý deň na <https://www.kniznicatrnavas.sk>

a <https://www.facebook.com/kniznicatrnavas/>

Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave vzhľadom na pozastavené podujatia ponúka na svojej internetovej stránke a na facebooku viacero projektov pre všetky vekové kategórie.

SLOVOM PROTI VÍRUSOM

V tejto situácii, keď sa nemôžeme stretnúť v knižnici, sme nerezignovali na slovo. Na jeho inšpirujúce, spojovacie a liečebné účinky. Spolu s autormi, ktorí sa v knižnici s nami stretávajú, sme pre vás pripravili na každý pracovný deň medikament v podobe básne, textu či aforizmu. Slovom, tak chceme pripomenúť, že sme spoločne zviazaní a veríme, že v zdraví sa čo najskôr budeme môcť opäť stretávať. Pre deti je okrem rôznych kvízov a súťaží pripravené aj čítanie knižovníkov.

Počas mája bude knižnica uverejňovať aj rozhovory s autormi, ktoré v knižnici odzneli v predchádzajúcom období.

Požičiavanie kníh je zatiaľ vzhľadom na rozhodnutie hlavného hygienika pozastavené. Biblioboxy sú tiež zatvorené. Knižnica nebude pokutovať nevrátenie kníh v čase týchto obmedzení. Ak našim čitateľom príde do e-mailu pripomienka o blížiacom sa ukončení vypožičnej lehoty, nič to pre nich neznamena. Sankčné poplatky sú v čase zatvorenia knižnice zastavené.

O zmenách vás budeme informovať na našej internetovej stránke <https://www.kniznicatrnavas.sk> a na facebookovej stránke <https://www.facebook.com/kniznicatrnavas/>

NEDAJME KORONAVÍRUSU ŠANCU

- **ZOSTAŇTE DOMA**
Vyhýbajte sa blízkemu kontaktu s inými ľuďmi a v rámci možnosti zostaňte doma.
- **POUŽÍVAJTE RÚŠKO**
Pri pohybe na verejnosti používajte ochranné rúško alebo inú vhodnú ochranu tváre.
- **UMÝVAJTE SI RUKY**
Dôkladne a často si umývajte ruky mydlom a vodou alebo prostriedkom na báze alkoholu. Pravidelne používajte dezinfekciu.
- **OBMEDZTE VEREJNÚ DOPRAVU**
Autobusy jazdia bezplatne a vo víkendovom režime, využívajte ich však len v nevyhnutných prípadoch.
- **LEKÁRA KONTAKTUJTE TELEFONICKY**
Ak máte príznaky ochorenia, lekára kontaktujte najskôr telefonicky. Ak je to možné, využívajte eRecept.
- **NA POLIKLINIKE PREJDITE NAJPRV KONTROLOU**
Pred vstupom sa ohláste na Informáciách. Tehotné ženy majú prednosť.
- **NEZDRŽIAVAJTE SA V SKUPINÁCH**
Zabráňte riziku prenosu vírusu a nezdržiavajte sa v skupinách s inými ľuďmi. Držte si od nich bezpečný odstup.
- **AKTUÁLNE INFORMÁCIE**
Informácie o opatreniach na obmedzenie šírenia nového koronavírusu nájdete na webovej stránke info.trnava.sk

STATOČNÁ
★ TRNAVA ★

• SPOLU TO DÁME •

